

అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో

భాషావిశేషాలు

డాక్టర్ కె.వి.సుందరచెర్వులు

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో
భాషావిశేషాలు

Acc. No. 22648

314
RCP

డా॥ కె.వి. సుందరాచార్యులు

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో భాషావిశేషాలు

Acchatelugu Ramayanamlo Bhashavisheshalu

ప్రథమ ముద్రణ : 1993

ప్రతులు : 1000

తెలుగువిశ్వవిద్యాలయ ఆర్థికసహాయంతో ప్రచురితం

వెల : రూ॥ 60.00

©

ప్రతులకు :

K.V. లక్ష్మణస్వామి

H.No. 23-6-121/2, హరీబావులి,

హైదరాబాద్ - 500 265. ఆం. ప్ర.

ముద్రణ :

పద్మావతీ అర్ట్స్ ప్రింట్స్

H.No. 1-1-517/B/1

న్యూబాకారం, గాంధీనగర్,

హైదరాబాద్ - 500 380

ఫోన్లు : 611413, 600547

గుమ్మడిదల

తళ్ళాణ రామునికి

త్రైలింగం

ముందుమ ట

‘అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో బాషా విశేషాలు’ వ్యాసానికి ఎం. ఫిల్. పట్టా ఇచ్చింది ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం, తెలుగు శాఖ. మార్గదర్శకత్వం వహించింది. డా॥ నాయని కృష్ణకుమారిగారు.

ప్రచురిస్తున్నది చిరంజీవి కె.వి. లక్ష్మణస్వామి ఎం. ఏ.

ఆర్థిక సహాయం అందించింది తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, మిత్రులు, శిష్యులూను. ప్రెస్సు కాపీ మొదలుకొని అన్ని బాధ్యతలు నిర్వహించి పీఠిక కూర్చిన మిత్రుడు డా॥ డి. చంద్రశేఖరరెడ్డి.

ఆంధ్రేతరులకు ఈ పుస్తకాన్ని పరిచయం చేస్తున్న మిత్రుడు కాకాని చక్రపాణి. నచ్చే విధంగా ముద్రించింది పద్మావతీ ఆర్ట్ ప్రింటర్స్ అధిపతి శ్రీనివాస్గారు. ముఖవ్రత రచన చేసింది శ్రీ బాల శ్రీనివాస్. ఈ పుస్తకం చదివి, అనందించి, ఆదరించేవాళ్ళు సాహితీ బంధువులు.

అందరికీ కృతజ్ఞతలు.

కె. వి. సుందరాచార్యులు

ఈ కృతి పోషకులు

- 1 శ్రీయుతులు చెన్నమనేని పద్మ-రాంమోహన్ గారలు,
ప్రైదరాబాదు రు॥ 1116.00
- 2 ,, చేపూరి విజయలక్ష్మి-యాదగిరిచారి దంపతులు,
గ్రీన్ పార్కు కాలనీ రు॥ 1016.00
3. ,, నాగపురి అంజనీ - నర్సింహాచారి గారలు,
నాదర్ గుల్ రు॥ 1016.00
4. ,, ఎనుముల పద్మావతీ-ప్రభాకర రెడ్డి గారలు,
జనుంపల్లి రు॥ 500 00
- 5 ,, శ్రీ శ్రీనివాసా బ్రేడర్స్, గుమ్మడిదల రు॥ 558.00
6. ,, సి. శ్యాంకుమార్, ఆసిఫ్ నగర్ రు॥ 301.00
7. ,, హంసాల హిరణ్య, చందూలాల్ బేల రు॥ 251.00

PREFACE

Man experiments and achieves progress. The creative zeal in man does not permit him to remain static and propels him to discover new things and tread new avenues.

Telugu, a branch of Dravidian family, has enriched itself by its intimate contact with Sanskrit. Its heavy borrowing from that classical language made the erier scholars misconceive that Telugu was a product of Sanskrit. Earlier, poets used a diction - a harmonious blend of Telugu and Sanskrit. But the later poets showed a preference to such a heavily Sanskritized diction that some of the Telugu verses looked like sanskrit slokas. Ponnekanti Telagana who tasted the sweetness of Chaste Telugu wondered how it would be if the whole work is put in Chaste, unmixed Telugu. His experiment 'Yayati Charitra' became a great success. He, thus, became a pioneer of a new genre of Telugu literature. One of the prominent and well - known followers of Telagana was Kuchimanchi Timma Kavi.

Of the 15 literary works, which Timmaya penned, two poetic works were exclusively written in Chaste Telugu one of them is 'Ramayana'. The story of Rama has been for ages a fascinating theme for writers. Timmaya has also faced the same problem that Telagana

encountered. How should he put in the sanskritized proper nouns? Should they also be Telugized? Some of the followers of Telagana did it, making the work unintelligible to readers. But no, like Telagana he did not like it. He accepted them as they were. The aim of Timmaya as well has been to make his work intelligible to readers and he did it admirably.

No research work worth the name is hither to made as this genre of Telugu literature. Our friend, Dr. K.V. Sundaracharyulu, did not want to follow the beaten track. He decided to tread a new path and unravel the linguistic mysteries of Chaste Telugu works, hitherto left unexplored being prejudiced by the popular misconception that they were nothing but literary gimmicks. He began with Timmaya's 'Ramayana' for his M. Phil degree and then launched as a full length thesis as Chaste Telugu works for his Ph.D. This is our friend Sundaracharyulu, different from others.

He is a great scholar in Telugu and Sanskrit, a good critic and a good teacher, but above all he is a man; he is not the scholar, but the man with scholarship and erudition. That makes him different from others. He has a way of life, a peculiar approach towards problems. I wish him long life and hope he would pen some more works with his individualistic imprint on them.

Secunderabad,
April 29, 1993

—K. CHAKRAPANI

పీఠిక

సాహిత్యం ఒక కళ. వైవిధ్యం కళకు ప్రాణం. గతానుగతికంగా ఒకే ముద్రలో నడవడం ప్రతిభావంతుడైన కళాకారుడికి నచ్చదు. తనదైన ఒక ప్రత్యేకతను కనబరచకపోతే సార్థక్యం లేదు. ఇతివృత్తంలో, రస నిర్వహణంలో శైలిలో ప్రతిభావంతుడైన ప్రతి కవి ఒక కొత్తబాట వేయడానికి ప్రయత్నిస్తాడు పదిమంది నడిచిన తోవలో తాను నడవడం కాక తానే ఒక బాటవేసి, ఆ బాటలో పదిమందీ నడవాలని వాంఛిస్తాడు. నూతనత్వం కోసం ఈ అన్వేషణే సాహిత్య కళా రంగంలో అనేక నూత్న ప్రయోగాలకు దారి తీసింది. ఈ ప్రయోగాలు కేవలం ప్రయోగాలకోసం కాక మానవ జీవన తత్వాన్వేషణలో వధనిరూపణదిశలో సాగినప్పుడు మహాదాతకళాసృష్టి జరుగుతుంది.

ఇటువంటి ఉదాత్త తత్వాన్వేషణ దృష్టి అరుదుగా మాత్రమే సాధ్యమౌతుంది. బాటవేసే వారినంఖ్య ఎప్పుడూ వరిమితమే. ఆ బాటలో నడిచే వారినంఖ్య ఎప్పుడూ అపరిమితమే. అయితే రాచబాటలతోపాటు మరెన్నో పిల్ల బాటలుకూడా ఉంటాయి. వాటి అవసరమూ ఉంటుంది. అభివ్యక్తి రూపం విషయంలో చేసే ప్రయోగాలు ఈ పిల్లబాటలవంటివి. సమాజజీవన విధానంలో గాని వ్యక్తి తాత్త్వికోద్ధారణలోగాని అభివ్యక్తి రూపం తీసుకురాగలిగిన ఉన్నతి ఏమీలేదు. అది కేవలం చమత్కార కారకం మాత్రమే.

అభివ్యక్తి రూపంలో భాషా సంబంధి ప్రయోగం అచ్చ తెలుగు. కష్ట సాధ్యమైన అభివ్యక్తి పద్ధతి నెన్నుకుని పాఠకుల కళ్ళకు మిరుమిట్లు గొల్పడమే ఈ విధమైన ప్రయోగానికి ప్రయోజనం. పొన్నిగంటి తెలగన ప్రారంభించిన ఈ అచ్చ తెలుగు ప్రక్రియలో వలువులు రచనలు చేశారు. వారిలో చాలా ముఖ్యమైన కవి కూచిమంచి తిమ్మకవి. భాషాప్రయోగంతో ఉదాత్త ఇతివృత్త సమ్మేళనం తిమ్మకవి విశిష్టత. అచ్చ తెలుగులో రామాయణ రచన చేసి చరితార్థుడయ్యాడు.

తెలుగు బాషా సాహిత్య పరిశోధనారంగంలోకూడా ఇటువంటి నూతనత్వాన్వేషణ, తెలుగునందు మక్కువ దా॥ కె. వి. సుందరాచార్యులు గారిని అచ్చ తెలుగు కావ్యాల వైపు నడిపించింది. తొలి ప్రయత్నంగా ఆయన ఈ పరిశోధనకు అచ్చతెలుగు రామాయణాన్ని ఎన్నుకున్నాడు. అచ్చ తెలుగు మీది ఆదరభావమూ, కళ్యాణ రాముని మీది భక్తి ఆయనకు మార్గదర్శకాలయ్యాయి. ఈ రెండూ ఒకచోట కూడిన అచ్చతెలుగు రామాయణం ఆయనను ఆకట్టుకుంది.

సంస్కృత సాహిత్యంలోని అద్వితీయ రమణీయమైన రామాయణ మహాకావ్యాన్ని ఎందరో తెలుగులోకి అనువదించారు. సంస్కృత పద బహుళమైన శైలిలో పూర్వ రామాయణానువాదాలు వచ్చాయి. అచ్చతెలుగులో అనువాదానికి పూనుకోవడంవల్ల తిమ్మకవి ఎదుర్కొనవలసి వచ్చిన సమస్యలను చర్చించడమే ఈ సిద్ధాంత వ్యాసం ప్రధానోద్దేశం. అంటే అనువాదంలో సాహిత్య పరమైన సమస్యలను చర్చించడం కాని, కూచిమంచి తిమ్మకవి శైలి సౌందర్యాన్ని వింగడించడంగాని ఈ వ్యాసంలో ప్రధానం కాదు. కూచిమంచి తిమ్మకవి ఉపయోగించిన అచ్చతెలుగును విశ్లేషించడమే లక్ష్యం.

సుందరాచార్యులుగారు అటు సంస్కృత వ్యాకరణాన్ని ఇటు తెలుగు వ్యాకరణాన్నీ బాగా అధ్యయనం చేసినవారు. ప్రాచీన వ్యాకరణ సంప్రదాయాలను చక్కగా తెలిసి ఉండడంతోపాటు ఆధునిక వ్యాకరణ సంప్రదాయాలవల్ల వైముఖ్యం లేకపోవడమే గాక ఆదరం కూడా ఉన్నవారు. ఈ సిద్ధాంత వ్యాసంలో వారి ఈ దృక్పథం విశదంగా వెల్లడవుతున్నది.

సుందరాచార్యులు గారు సౌమ్యులు, సహృదయులు, లోకవృత్త మెరిగినవారు. తమ అభిప్రాయాలను సూటిగా స్పష్టంగా అభివ్యక్తం చేస్తారు. ఏ విషయంలోనూ అభిమాన దురభిమానాలకు లోనుగారు ఖండన మండనాలకు దూరులు. అందుకే ఆయన రచనలో తన మతాన్ని తెలియపరచడమే తప్ప విమర్శ ప్రతివిమర్శలకు తావుండదు. తానొవ్వరు, ఇతరులను నొప్పించరు. ఆయన రచన కూడా అంతే.

ఆయన ఈ అచ్చ తెలుగు రామాయణ భాషా పరిశీలనతో ఆగక
తెలుగులో ఇంతవరకు వచ్చిన అచ్చతెనుగు రచనలన్నింటిని గురించి విపుల
మైన పరిశోధన చేసి పి.హెచ్.డి. పట్టాన్నందుకున్నారు. అది గ్రంథరూపంలో
ఇంతకుముందే ప్రచురితమై విమర్శకుల అభినందనలను అందుకున్నది. అచ్చ
తెలుగు స్వరూప స్వభావాలనూ, అచ్చతెలుగు రామాయణం సౌఖ్యాలనూ,
సరళంగానూ, సమగ్రంగానూ విశ్లేషించిన ఈ గ్రంథం అటు విమర్శకులనూ,
ఇటు సామాన్య పాఠకులనూ కూడా అరిస్తుందనడంలో సందేహంలేదు. ఇంత
మంచి పుస్తకాన్నందించినందుకు సుందరాచార్యులుగారు అభినందనీయులు.
త్వరలోనే మరో ఉత్తమ గ్రంథాన్ని సహృదయ పాఠకలోకానికి అందిస్తారని
ఆశిస్తాను.

డా॥ డి. చంద్రశేఖర రెడ్డి

విషయసూచిక

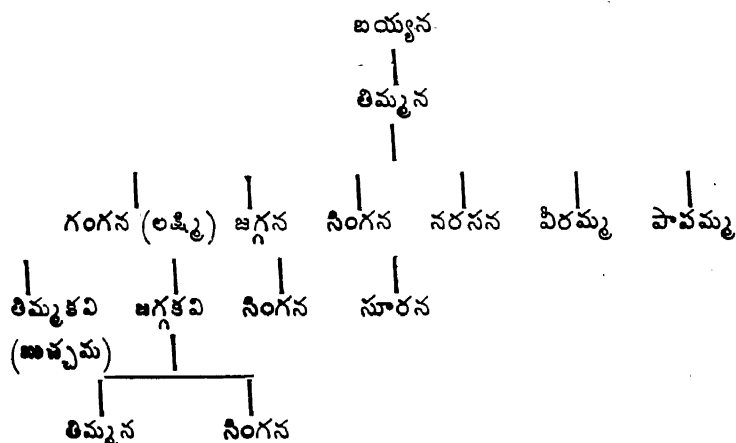
1	తిమ్మకవి జీవితం - కృతులు	....	1
2.	తిమ్మకవి నాటి చారిత్రక, సాంఘిక పరిస్థితులు	....	9
3.	అచ్చతెలుగు	....	17
4.	అచ్చతెలుగు కవుల అచ్చతెలుగు	....	20
5.	అచ్చతెలుగు రామాయణము	....	24
6.	అచ్చతెలుగు రామాయణం - లక్షణసారసంగ్రహం	....	33
7.	భాషావిశేషాలు	....	36
8.	సూచికలు	....	77
9.	మాల దాసరి - శ్రీకృష్ణదేవరాయలు	....	83
10.	కల్పవృక్షం - కల్యాణఖండం	....	86
11	రామాయణ చంపువులో తెలుగు ప్రాసలు	....	92
12.	నాగకన్య పునరద్వాహము	....	97

1. తిమ్మకవి జీవితం-కృతులు

కూచిమంచి తిమ్మకవి ఆనంతర ప్రబంధ యుగ కవులలో పేర్కొనదగినవాడు. కావ్యావతారికలలో తెలుగు కవులు తమను గూర్చి తమ కావ్యభర్తలను గూర్చి అనేక వివరా లందిస్తారు. అయినా ఎంతోమంది కవులను గూరించి అనేక వాదవివాదాలుత్పన్నమౌతున్నాయి. కూచిమంచి తిమ్మకవి తన రచనలలో సందేహానికి తావులేని వివరాలనెన్నింటినో అందించాడు.

వంశము :

ఆరువేలనియోగి, కౌండిన్య గోత్రుడు,¹ ప్రపితామహుడు బయ్యన, పితామహుడు తిమ్మన, తండ్రి గంగన, జగ్గన, సింగన, నరసన్న పినతండ్రులు, జగ్గన, సూరన తమ్ములు, వీరమ్మ, పావమ్మ మేనత్తలు, లక్ష్మి తల్లి.² మరో తమ్ముడు సింగన,³ భార్య బుచ్చమ.⁴ జగ్గకవి కుమారులు తిమ్మన, సింగన.⁵

ARB-1

తిమ్మకవి తన తాత తిమ్మన 'నిరతాన్నదానవర్జిత యశస్సాంధ్రుడ'నీ, తండ్రి కూచిమంచన్వయాంబోధి సీహారకరుడనీ చెప్పుకున్నాడు. తనను గురించి కడుప్రోడననీ, జగద్వినుత యశుడననీ, శ్రీమదుమారమణ కరుణా కటాక్ష నిరీక్షణ సంలబ్ధ సరస కవితా సామ్రాజ్య దురంధర ఘన యశోబంధు రుడననీ చెప్పుకున్నాడు. పితాపుర రావు నీలాద్రి మాధవరాయ నృపతి తిమ్మ కవికి 'కవి సార్యభౌమ' బిరుదాన్ని ఇచ్చాడు.⁶

గురువు :

దెందులూరి లింగనారాధ్యుడు కూచిమంచి తిమ్మకవి గురువు. "వలు పుట్టువులఁగూర్చిన దోసంబుల్ చిదుమంగా వేడుక పెల్లిద మొదవెడు దెందులూరి లింగయ గురునిన్"⁷ ఎద కుదురగు భక్తితో కొలుస్తానన్నాడు.

"చిరభక్తిన్ బొగెడద, మ

ద్గురునాథుని, దెందులూరి కులపావనునిన్

గరుణానిధి, నవరాంతక

హరమూర్తిని, ఘనుని, లింగనారాధ్యమణిన్"⁸ అని లక్షణ సారసంగ్రహంలో లింగనారాధ్యుని స్తుతించాడు. అచ్చ తెలుగు రామాయణములో.

ఏమేటి యదుగుఁగెందామర బల్లాఁపు

రపుచేఱ్ఱ తేని కల్పంపుఁదెప్ప

యే బల్లిదుఁడు చెవినిడు నక్కరములు చె

ల్వపు ముత్తిమేడకు వరుసమెట్టు

లే పున్నెములగని యెఱిగించు మేల్తెల్వి

కల్ల జగంబు చీకటికి దివ్వె

యేదంట యొసఁగునున్నాది దోసపుఁదుల్వ

గాడ్పుదిందులకు వాకట్టుమందు

తనర నే పెద్ద పుట్టువులను కడింది

తెవులునకు వెళ్ళా తేఱదట్టి దెందులూరి

కొలఁపు పాఠేటి నిండు జాబిలి యనంగఁ

దనరు లింగన గురుని దెందమునఁదలఁతు⁹ అని వర్ణించాడు.

కాలం :

కూచిమంచి తిమ్మకవి తన 'రుక్మిణీ పరిణయము'లో రచనా కాలాన్ని తెల్పుకున్నాడు. శాలివాహన శకాబ్దములు 1637 మన్మథ సంవత్సరంలో ఈ కృతి పూర్తయింది.¹⁰ లక్షణసార సంగ్రహం

శాలివాహన శకవర్ష సంఖ్య కరర
సాంగ శశి సంజ్ఞనలరు రౌద్ర్యబ్దమునను
బాద్రపద శుక్ల పంచమి వరకుఁ బూర్ణ
మయ్యెనీకృతి నీపేర నగసుతేశ||¹¹

శా. శ. 1662 రౌద్రనామ సంవత్సరంలో పూర్తయింది. రుక్మిణీ పరిణయము క్రీ. శ. 1715 లోనూ, లక్షణ సారసంగ్రహం 1740 లోనూ పూర్తయ్యాయి. రసీకజన మనోభిరామము క్రీ. శ. 1750 లో పూర్తయింది.¹² శివలీలా విలాసము శా. శ. 1668 దాత సంవత్సరంలో పూర్తయింది.¹³ అంటే క్రీ. శ. 1757.

తిమ్మకవి రచనలలో రుక్మిణీ పరిణయాన్ని తొలిరచనగానూ, శివలీలా విలాసాన్ని తుది రచనలలో నొకటిగానూ భావించవచ్చు. ఆయన రచనా వ్యాసంగం నలభై రెండేళ్ళకు పైగా సాగింది. పాతికేళ్ళ వయస్సులో తిమ్మకవి తొలి రచన చేశాడనుకుంటే ఆయన జననం క్రీ. శ. 1690 ప్రాంతాల జరిగి ఉంటుంది. నిరంతర సాహిత్య వ్యాసంగంలో ఉన్న ఈ కవి శివలీలా విలాసం తర్వాత పేర్కొన్న రచనలేవీ లేకపోవడం వల్ల తర్వాత కొంతకాలమే జీవించి ఉండి ఉంటాడనుకోవచ్చు. శివలీలా విలాసరచన . శ. 1757 కాబట్టి ఆయన క్రీ. శ. 1760 వరకు జీవించి ఉండవచ్చు. . శ. 1690-1760 మధ్య కాలంలో జీవించి, తిమ్మకవి ఆంధ్ర సారస్వతాని ఖండ సేవ గావించాడు.

ప్రచురణ :

లక్షణసార సంగ్రహంలో 'కందరాద పుర సంస్థితుఁడ'నని చెప్పు కొన్నాడు. తూర్పుగోదావరి జిల్లాలోని పితాపురం సమీపంలోని గ్రామం ఇది. తిమ్మకవి ఈ గ్రామానికి కరణం. తిమ్మకవి పితాపురంలోని కుక్కుడేశ్వర

స్వామికి తన గ్రంథాలను అంకితం ఇవ్వడమూ, పీఠాపురం మీద వర్ణమాలిన అభిమానాన్ని చూపించడమూ ఆయన పీఠాపురంలోనే నివాస మేర్పరచుకొని ఉంటాడనే ఊహకు కారణమవుతున్నది. తొలి రచన అయిన రుక్మిణీ పరిణయంలోనే-

‘పాదగయాక్షేత్ర పరమ పవిత్రంబు
పురుహూతి కాంబకుఁ బుట్టినిల్లు
యేలానదీ జలావృతతటాకానీక
మఖిల శక్తులకు విహారభూమి
తోరంపు లవణ పాఠోనిధి తీరంబు
నిర్మల గౌతమీనికట నీమ
కుంతి మాధవదేవు గురుతర స్థానంబు
విలసిత భీమమండల తలంబు
నేతు కాశీ ప్రయాగాద్యశేషదివ్య
తీర్థ రాజంబులందు బ్రతిష్ఠఁగాంచి
సకల దోషాపనోదక శక్తినలరు
పుణ్య సారంబు పీఠికాపుర వరంబు’ అనీ,

చక్రవాళా హార్య జలధి తుల్యోన్నత
ప్రాకార పరిఖా విరాజితంబు
సాంద్రముక్తా సౌధ చంద్రకాలానేక
భర్మ నిర్మిత హర్మ్య శర్మదంబు
కరిసైంధవాండోళికాదేను ధన ధాన్య
వనదేవ గృహ సరోవర్ణితంబు
విమల చాతుర్వర్ణ్య విద్యత్కవిశ్రేష్ఠ
భటనటామాత్యవిస్ఫారితంబు

రాజ మహేంద్రవరదుర్గ రాజ్యభూరి
భార సంభరణాశ్రాంత భాసమాన
రావు మాధవ నృప పరిరక్షితంబు
భోగనికరంబు పీఠికాపుర వరంబు¹⁴

భక్తితత్పరత :

కూచిమంచి తిమ్మకవి రాజాదరణ కంటే పరమేశ్వరాదరణపై నమ్మకం కలిగినవాడు. దెందులూరి లింగనారాధ్యుని శిష్యుడు. 'ఘన దెందులూరి లింగన గురూత్తమ దత్త సార శైవాచార సంగ్రహాడను' అని చెప్పుకొన్నాడు. తన రచనలో 'సర్వపుర మాహాత్మ్యము' తప్ప తక్కిన వాటినిన్నింటిని పీఠాపుర కుక్కుడేశ్వరస్వామికే అంకితం ఇచ్చాడు. తన గ్రంథాలలో శివస్తుతి, విఘ్నేశ్వర స్తుతిచేసి శివభక్తిని ప్రకటించుకొన్నాడు. తను 'శ్రీమదుమారమణ కరుణా కటాక్ష నిరీక్షణ సంలబ్ధి సరస కవితా సామ్రాజ్య దురంధరుడ'నని కూడా చెప్పు కున్నాడు. అయినా శివుని తప్ప అన్యుని గొలువనివాడుకాడు. సర్వపుర మాహాత్మ్యాన్ని పీఠాపుర సమీపంలోని భావనారాయణస్వామికి అంకితం ఇచ్చాడు. రుక్మిణీ వరిణయ, సింహాచల మాహాత్మ్య, నీలానుందరీ వరిణ యాదులు విష్ణుగాథలు. శివ, విష్ణు పరమైన గాథలను రచించడంవల్ల శివకేశవా ద్వైత బుద్ధి ఈ కవిలో ఉందనవచ్చు.

గ్రంథాలను నరాంకితం చేయని కవులలో తిమ్మకవి ప్రముఖుడు. కుక్కుడేశ్వర శతకంలో నృపకులధములను దూషించాడు. 'రాజులకు కావ్యం అంకితమిస్తే వారు మోక్షాన్నివ్వగలరా? ఏనుగులు, గుఱ్ఱాలు, భూషణాంబరాలతో తృప్తిపరవగలరా?' అనీ, 'రాజులు ద్విజపుంగవులకు ప్రవేశింపరాని పృథు గృహాంతరములలో ప్రేమతో నుందురనియు, ధర్మవద్దతులు తెలియక ధరణిపై నడువ పాదము లేకుందురనియు, దుర్మార్గులగు మంత్రులు చెప్పినట్లు నటించుచు ద్విజిహ్వాకలు గలిగియుందురనియు, వక్రగతులచే వ్రతించు వార నియు, ఎప్పుడును ఋస్సూరనుచు విషానలమును వెలి గ్రక్కుదురనియు, మదాంధులై యుందురనియు, అట్టి వారిని తుచ్చభోగములకై పొగడుటంతయు ఇహవరములను దూరము చేసికొనుటయే యనియు' తిమ్మకవి దూషించాడు.¹⁵

'నరవరులిడు మణిభూష కరితురగాందోళికాది విభవములు స్థిరములు గావు. ఇహవరముల నిచ్చెదను - కృతి యిమ్ము' అని కుక్కుడేశ్వరస్వామి తనను కోరినట్లు రసికజనాభిరామములో చెప్పుకొన్నాడు.¹⁶

సమకాలికులు :

‘చంద్రరేఖా విలాసము’ రచించిన కూచిమంచి జగ్గకవి తిమ్మకవి సోదరుడే. ‘వాసవదత్త పరిణయ’ కావ్యకర్త వక్కలంక వీరభద్రకవి, ‘ధర్మఖండ’ కర్త భవానీ శంకరకవి, భర్తృహరి సుబాషితాలను తెలుగులోకి అనువదించిన ఏనుగు లక్ష్మణకవి తిమ్మకవి సమకాలికులే. వీరు తిమ్మకవికి ఆప్తులు.

రచనలు :

1. రుక్మిణీ పరిణయము
2. రాజశేఖర విలాసము
3. కృష్ణ దండకము
4. చిరవిభవ శతకము
5. సింహాచల మాహాత్యము
6. నీలాసుందరీ పరిణయము
7. అచ్చతెలుగు రామాయణము
8. సారంగధర చరిత్రము
9. భర్గ శతకము
10. సాగరసంగ మాహాత్యము
11. లక్ష్మణసార సంగ్రహము
12. రసికజన మనోభిరామము
13. సర్వపుర మాహాత్యము
14. కుక్కుడేశ్వర శతకము
15. సుజన మనః కుముదచంద్రిక
16. భల్లాణ చరిత్రము
17. శివలీలా విలాసము

రెండు మూడు తప్ప కూచిమంచి తిమ్మకవి రచనలన్నీ ముద్రితాతే.

చాటువులు :

ఏనుగు లక్షణ కవి తిమ్మకవిని ప్రశంసించినట్లు ఒక చాటువున్నది. రసీకజన మనోభిరామ రచనానంతరం ఆకృతి చదివిన వార వనిత ఒకామె తిమ్మకవిని కొగిలించుకొనగా ఆయన పెదమొగం పెట్టాడట. అప్పుడామె

‘చతురులలోన నీవు గడు జాణ వటంచును నేను గొగిలిం

చితి నిటు మాటుమోమిడగజెల్లునె యొరసికాగ్రగణ్య!

అని ప్రశ్నించిందట. దానికి తిమ్మకవి-

‘అద్భుతమగు నట్టి బంగరపు బొంగరపుంగవఁబోలు నీ కుచ

ద్వితయము తొమ్మునాటి యల వీపున దూనెనటంచుఁజూచితిన్’

అని జవాబిచ్చాడట.

పండిత్యం :

లక్షణ సార సంగ్రహంలో ‘సకల సంస్కృతాండ్ర లక్షణ కళా కౌశలాభిరాము’డనని చెప్పుకున్నాడు. అభినవ వాగనుశాసనుడననీ చెప్పు కొన్నాడు.

చివరి రోజులు :

ఆయన చివరి రోజులలో స్వగ్రామం వదలి వరాయిచోట వుండవలసి వచ్చింది. అది బొబ్బిలి యుద్ధం జరుగుతున్న కాలం. కళింగసేమ అంతా అల్ల కల్లోలంగావుంది. సంస్థానాధీశుల సేనలు, మరాఠీల దండులు, ప్రెంచివాళ్ళ వటాలాలూ అదే పనిగా ఇటూ ఇటూ తిరుగుతున్న రోజులవి. కందరాడకి సేనల తాకిడి చాలావుంది. అది తట్టుకోలేక స్వగ్రామాన్ని వదిలి తిమ్మయ్య చంద్రమ్మ పాలెం అనే ఊరు చేరుకున్నాడు. అతనికి పిల్లలు లేరు. తమ్ముడు జగ్గన్న, అతని కొడుకులూ తప్ప ఆదుకునేవాళ్ళు లేరు. భార్య పోయింది. ఈ అనుభవాన్ని తిమ్మయ్య ఇలా చెప్పుకున్నాడు :

అన్నంబు నాలుక కరుచియై కనువట్టు
 నిలచినచో నిల్వ నలవిగాదు
 మనుజేంద్రుతోనైన మాటాడ నైపదు
 పనుల యందేమియు మనసు లేదు
 నడుచుచో నడుగులు తడబాటు గైకొను
 దగ బండువులనైన నగవురాదు
 తెవులు పుట్టిన రీతి దేహంబు కృశియించు
 గలనైన నిద్దర కలుగబోదు
 శివ శివా ధాత్రి దావలచిన వదూటి
 బాయు వెత వద్ద సుమ్మెట్టి పలువత్తైన
 భూసుత విలాస పీఠికాపుర నివాస
 కుముదహిత కోటి సంకాశ కుక్కుడేశ! (నెం. 92)

“ఇదే శతకంలోని చివరి పద్యం. బహుశ తిమ్మయ్య చెప్పిన ఆఖరు పద్యం కావచ్చు. పండుగ రోజులలో కూడా నవ్వురాక, పడుకుంటే కలలో కూడా నిద్దర రాక కృశించిపోతున్న వృద్ధుణ్ణి చూస్తే ఎవరికి సానుభూతి జనించదు? కవిసార్వభౌముడనే బిరుదు ధరించినందుకు తిమ్మయ్యకూడా పావం శ్రీనాథునిలాగే అవసాన కాలంలో అష్టకష్టాలు పడ్డట్లుంది. శ్రీనాథునికి తమ్ముడు లేడు. ఈయనకు ఉన్నారు. అవసానకాలంలో ఇద్దరికీ ఇంతే లేదా.”¹⁷

2. తిమ్మకవిని టి చారిత్రక సాంఘిక పరిస్థితులు

ఏ కవిపై నయినా ఆనాటి రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితులు ప్రభావం చూపుతాయి. “కూచిమంచి తిమ్మయ్య తన 56 సంవత్సరాల సాహిత్య జీవితంలో 15 కావ్యాలు వ్రాశాడు. వీటిలో ఒకటి లక్షణ గ్రంథం, ఒకటి ద్వీపద కావ్యం, ఒకటి దండకం, మూడు శతకాలు, తొమ్మిది పద్య కావ్యాలు ఉన్నాయి. ఈ పద్య కావ్యాలలో రెండు పూర్తిగా అచ్చ తెనుగువి.”¹ ఇలా వివిధ ప్రక్రియలను ఆయన చేపట్టటానికి కారణమేమిటి? ఆనాటి చారిత్రక సాంఘిక పరిస్థితులేమైనా దోహదం చేశాయేమో పరిశీలిద్దాం.

కూచిమంచి తిమ్మకవి ‘కడపటి రాజుల యుగం’² నాటివాడు. ‘ఈ యుగం క్రీ.శ. 1674 లో ప్రారంభమవుతుంది.’³ తిమ్మకవి జన్మించిన ‘ప్రోలునాడు’ గోల్కొండ రాజ్యంలో ఉండేది. ‘ఆనాడు గోల్కొండ రాజ్యంలో తెలంగాణం, కర్నాటకం, ఆర్కాటు అనే మూడు ఖండాలు వుండేవి. ఈ మూడింటిలోను 58 సర్కారులు, 654 పరగణాలు ఉండేవి’⁴ అప్పుడు పింగళి మాదన్న గోల్కొండ ప్రభువైన తానీషా దగ్గర మీర్జాపూ (ఆర్థిక వ్యవహారాల సర్వాధికారి)గాను, ఆయన సోదరుడు అక్కన్న పేష్కర్ పదవిలోనూ ఉండేవాళ్ళు. క్రీ.శ. 1674 లో శివాజీ ‘మహారాజు’ బిరుదంతో రాయగడదుర్గంలో పట్టాభిషిక్తుడయిన తర్వాత, మాదన్న శివాజీతో తానీషాకు మైత్రి కుదిర్చాడు. శివాజీ హైదరాబాదు వచ్చి ఆతిథ్యం స్వీకరించాడు. ఒక సంధి వ్రతంపైన కూడ సంతకం చేశాడు. ఇలా ఈ రెండు ప్రభుత్వాలు దక్షిణావతంలో సుస్థిరం అయ్యాయి. క్రీ.శ. 1674 లోనే తర్వాత ఆంధ్రదేశ చరిత్రను మార్చివేసిన ప్రెంచివాళ్ళు చెంజి దుర్గాధిపతి షేర్ ఖాన్ వద్ద వుదుచ్చేరి రేవును కొనుక్కున్నారు.⁵

అయితే బెరంగజేబుకు ఇలా దక్షిణాదిని ఇద్దరు బలవంతులు వేళ్ళు నిలదొక్కుకొనటం సహింపరానిదయింది. క్రీ.శ. 1680 లో శివాజీ చనిపోవటంతో ఆయన తన వధకం ప్రవేశపెట్ట ప్రారంభించాడు. క్రీ.శ. 1681 లో దక్షిణా వథానికి సేనలను వంపాడు. క్రీ.శ. 1686 లో విద్రోహులకు లంచం ఇచ్చి ఆక్కన్న మదన్నలను హత్య చేయించాడు, గోల్కొండను కబళించాడు. మొత్తం దక్షిణాదినంతా జయించి, మొగలు ప్రతినిధిగా ఒక సుబేదారును దక్కనులో నిలిపాడు. దక్కనుకు మొదటి సుబేదారు కమ్రుద్దీన్ ఖాన్. అతణ్ణి 'నవాబ్ మీర్ కమ్రుద్దీన్ ఖాన్ - బీన్ కలీజ్ ఖాన్ వరహజంగు నిజాముల్ ముల్క్ అసఫ్ జా' అంటారు. అలా హైదరాబాదు నవాబులకు 'నిజాం' అనే బిరుదు 'అసఫ్ జా' అనే వంశనామం స్థిరపడ్డాయి.⁶

మొదటి నిజాం కాలంలోనే కోస్తా పట్టణాలలో తెల్లవాళ్ళు - డచ్, ఫ్రెంచ్, ఇంగ్లీషువాళ్ళు - గిద్దంగులు కట్టుకున్నారు. మెల్ల మెల్లగా వాళ్ళు దేశ రాజకీయాల్లో వేలు పెట్టటం ప్రారంభించారు. మొదటి నిజాం మరణించాక అతని రెండో కొడుకూ, కూతురి కొడుకూ వారసత్వంకోసం కాట్లాడుకున్న సందర్భంలో ఫ్రెంచివాళ్ళు కలగజేసుకున్నారు. అయితే ఈ వారసు లిద్దరూ యుద్ధభూమిలో హతమయ్యాక, సలాబత్ జంగ్ అనే మరో వారసుణ్ణి ఫ్రెంచి వాళ్ళు నిజాముగా నిలిపారు. మొదట్లో ఫ్రెంచివాళ్ళూ, ఆ తర్వాత ఇంగ్లీషు వాళ్ళూ సలాబత్ జంగ్ కు రక్షణ ఇచ్చారు. ఇంగ్లీషువాళ్ళు చేసిన సాయానికి ప్రతి ఫలంగా 1759 మే నెలలో ఎనిమిది పరగణాలతో మచిలీపట్నం వాళ్ళకు ఈనాంగా ఇచ్చాడు. ఆ తర్వాత అతని తమ్ముడు నిజాం అలీ 1761 లో అన్నను బంధించి తనే సుబేదారుగా ప్రకటించుకున్నాడు. ఇంగ్లీషు వాళ్ళని తనకు సైనిక సహాయం చేయమని కోరాడు. ఖర్చుల నిమిత్తం శ్రీకాకుళం, రాజ మండ్రి, ఏలూరు, కొండవల్లి స్కార్పరులు నాలుగూ ఇచ్చాడు.⁷

అలా తిమ్మకవి నివసించిన 'ప్రోలునాడు' కుతుబ్ షాహీలు, నిజాంలు, ఫ్రెంచివాళ్ళు, ఆ తర్వాత ఇంగ్లీషు వాళ్ళ పాలనలోకి వచ్చింది. ఈ 'ప్రోలునాడు' (ప్రొద్దునాడు) లో పెద్దాపురం, కాకినాడ, పితాపురం, తుని ప్రాంతాలు వుండేవి. ఈ సీమలో పెద్దాపురం, పితాపురం సంస్థానాలు చరిత్ర కల రాజ్యాలు. ఆ రెండు సంస్థానాలు చాల సఖ్యంగా వుండేవి. కూచిమంచి

తిమ్మకవి జన్మించిన 'కందరాడ' పితాపురం సంస్థానం చేరువలో వున్న గ్రామం. పితాపురం సంస్థానాన్ని 1647 నుండి 1671 దాకా రామచంద్ర రాయణిగారు, ఆ తర్వాత 1671 నుండి 1704 వరకు పెద మాధవ రాయణిగారు పరిపాలించారు. పెద మాధవరాయణింగారి తమ్ముడు నరసింహరాయణిగారు 1704 నుండి 1720 వరకూ పరిపాలించాడు. ఆయన కొడుకు వెంకట రాయణిగారు 1720 నుండి 1728 వరకు పరిపాలించాడు. ఈయన అపుత్రకు డవడం వల్ల ఆయన చిన ముత్తాత గారి మనుమడు బుచ్చారాయణిగారు రాజ్యానికి వచ్చి 1728 నుండి 1759 వరకూ పరిపాలించాడు. ఆ తరువాత చిన మాధవరాయణిగారు 1759 నుండి 1761 వరకూ పరిపాలించాడు.⁸

పెద్దాపురం, పితాపురం సంస్థానాలు చేసిన సాహిత్య సేవ ఆనల్లం. ఎందరో కవులను పోషించి, ఎన్నో కృతులు నిర్మింప చేసిన ఘనత ఈ రాజ్యాలకు దక్కింది.

"కడపటి రాజుల యుగంలో ప్రజల కడగండ్లకు అంతులేదు. ఎక్కడ చూసినా యుద్ధాలే. నైనికులు ఊళ్ళను కొల్లగొట్టటం సామాన్యమైపోయింది. వన్నులు వనూలు చేయటమే తప్పించి ప్రజలకు సౌకర్యాలు సమకూర్చట మన్నదే అబ్బురమైంది. పాతకాలపు వనరులు పాడై పోతూ వుంటే పాలకులు చూస్తూ ఊరుకొన్నారు గానీ తమ సంఘలు విప్పి మరమ్మత్తు చేయించడంలేదు. వ్యవసాయం చేసే రైతును అందరూ పీక్కుతిన్నవాళ్ళే."⁹

18 వ శతాబ్దం ఖారతదేశ చరిత్రలో చాలా ముఖ్యమైంది. పెద్ద సామ్రాజ్యాలు కూలిపోయాయి. ఉన్న రాజ్యాలు అస్థిరత్వంలో పడి కొట్టుకుంటున్నాయి. యూరోపియన్ వర్తకుల మూఠాలు త్వరితగతిన అభివృద్ధి చెందాయి. బ్రిటిష్ ఈస్టిండియా కంపెనీ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం నుండి ఎన్నో అధికారాలను సంపాదించింది. యుద్ధాలు ప్రకటించడానికి, ఒడంబడికలు చేసుకోవడానికి, సొంతంగా నాణాలు ముద్రించుకోవడానికి, న్యాయ విచారణ జరపడానికి, సొంత సైన్యాన్ని కలిగి ఉండడానికి కంపెనీ అధికారాలను పొందింది. తమ ఆవసరాలకు కంపెనీ వనరుల్ని ఉపయోగించుకున్న మొగలు చక్రవర్తులు, ఔంగల్ నవాబులు తదితరులు ప్రతిఫలంగా కంపెనీకి రాయితీ లివ్వవలసి

వచ్చింది. కంపెనీ ఆదాయమూ, అధికారమూ విపరీతంగా పెరగడం ప్రారంభించింది. వలస రాజ్య నిర్మాణం కోసం పోటీ పడ్డ ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు వాళ్ళలో 18 వ శతాబ్ది మధ్యకాలానికి ఇంగ్లీషు వాళ్ళు విజయం సాధించారు. 1766లో హైదరాబాదు నిజాం గుంటూరు, కొండవీడు, ఏలూరు, రాజమండ్రి, శ్రీకాకుళం పరగణాలను ఇంగ్లీషువారికి తొలుకిచ్చాడు.

దాదాపు వేయి సంవత్సరాలకు పైగా స్థిరంగా ఉన్న స్వయం సంపూర్ణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో 17 వ శతాబ్దంలో మార్పులు రావడం ప్రారంభమయింది. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో సమతౌల్యం దెబ్బతిన్నది. యూరోపియన్ వాణిజ్య సంస్థల ప్రవేశం దీన్ని మరింత వేగవంతం చేసింది. అప్పటికి దేశంలోని పట్టణాలే వాణిజ్య కేంద్రాలుగా ఉండగా యూరపియన్ల ప్రవేశంతో విదేశాల్లోని పట్టణాలు కూడా కేంద్రాలయ్యాయి. మొదట్లో మనదగ్గర తయారయిన వస్తువులను తమ దేశంలో అమ్మకొని డబ్బు సంపాదించిన ఇంగ్లీషువాళ్ళు క్రమక్రమంగా ముడిసరుకుల్ని కొని తమ దేశంలో తయారయిన వస్తువుల్ని మన దేశంలో అమ్మడం మొదలుపెట్టడంతో వృత్తికారుల వృత్తులు దెబ్బతిన్నాయి. పెట్టుబడిదారీ సమాజంలోకి అడుగుపెట్టాం. సంబంధాలు ద్రవ్య సంబంధాలుగా మారాయి.

రాజుల, సంస్థానాధిపతుల అధికారం వెనుకపట్టి ఇంగ్లీషు వాళ్ళ అధికారం వెలామణిలోకి రావడం ప్రారంభించింది. తమ అధికారాన్ని కాపాడుకోలేని సంస్థానాధిపతులకు రాజ్యపాలనలో సమయాన్ని పెనియ్యేగించే అవకాశం లేకపోయింది. రాజకీయంగా అస్వతంత్రులూ, రక్షణపరంగా అసమర్థులూ, ఆర్థికంగా దివాలా కోరులూ అయి కేవలం బ్రిటిషువారికి పన్నులు పనులు చేసి పెద్దే సుంకర్ల స్థాయికి చేరుకుంటున్న సంస్థానాధిపతులు ప్రజాక్షేమాన్ని పట్టించుకునే స్థితిలో లేకపోయారు. పన్నుల విషయంలో, అగ్రహారాల విషయంలో, అగ్రవర్ణాల విషయంలో అంతకుముందుండిన రాయితీలు రద్దయ్యాయి. చిల్లర ప్రభువులమీద ప్రజలకు గౌరవాదరాలు లేకుండా పోవడమేగాక నిరాదరమూ, తూష్టిభావమూ చోటు చేసుకున్నాయి.

వదుగురు కోతి వెంబడి సంచరింపరే
 వాహకల్లెరె శవంబునకును
 గంగిరెద్దుకు లేవె ఘనతూర్యరావముల్
 కలిమిగల్గదె వార కామినులకు
 పులి గోవు జంపి నక్కల బోషింపదె
 స్థూలకాయము లేదె దున్నలకును
 పుప్పి పంటికి లేదె పుట్టంబు జుట్టుట
 వేణుధరుండెద్దు వెంటరాడె
 న్యాయవద్దతి నడువని యవనివతికి
 నెన్నిచిన్నెలు గలిగిన నెందుకొరకు....

రాజు వేషమాత్రం చేతనే రాజు అవుతున్నాడు తప్ప నిజమైన రాజు కావడం లేదు. రాజులను తిట్టిన కవుల సంఖ్య చాలా ఎక్కువ ఈ కాలంలో. కూచిమంచి తిమ్మకవి.

అందలం బెక్కుట యవనిఁ బ్రశస్తమా
 మానెక్కి నిక్కదే మర్కటంబు
 తొడవులు దొడుగుట దొడ్ల సౌభాగ్యమా
 కడుసౌములూనదే గంగిరెద్దు
 విత్తంబు గూర్చుట విమల బ్రచారమా
 బహు నిదుల్ గావడే భైరవుండు
 వ్రజల దండించుట వరమ సంతోషమా
 ప్రాణులనెల్ల నేపడే జముండు
 దొరతనంబున కివిగావు వరుసలరయ
 సాహ సౌదార్య ఘన పౌరుషములుగాని....10

అన్నాడు. “ఇట్టి దుర్మదాంధ నృపకులాధము లేరికేమియ్యగలరు?”, “తన పొట్టకై వ్రజగలఁచు దురితరతుఁడు వాడొక రాజు తరాజు గాక” అని విమర్శించాడు.¹¹

రాజకీయ, ఆర్థిక పరిణామాలవల్ల ఎక్కువగా బాధపడ్డవారు బ్రాహ్మణులు. అందువల్ల బ్రాహ్మణులకు దానధర్మాలు మానివేసిన, మానివేస్తున్న, దానం చేసి బాధపడే వాళ్ళను మూర్ఖులని విమర్శించాడు తిమ్మకవి.¹² అట్లాగే వృత్తులు తారుమారు కావడాన్ని కూడా సహించలేకపోయాడు.

కాపు కపిశ్యరుల్ కంచఱ యోగులు
సాతాని వైష్ణవుల్ సాలె భటులు
కోమటి దాతలు కొంటె బాగోతులు
మాలవెజ్జులు బోయమావటీలు
గొల్ల పౌరాణికుల్ పల్లె దైవజ్ఞులు
బానిస వేళ్ళు జైన బావ
లాడు దీర్పరు లుగ్రయవన ధరాదీశ్వ
రులు వైదిక వ్రధానులును మిగుల
భూతలంబునఁ గలి దోష హేతుకమునఁ
బ్రబలు రైరింక నేమి చెప్పంగవలయు....¹³

అని ఈ పరిణామాలకు కలి దోషం కారణంగా తీహించాడు కవి. నిజంగా రాజరిక వ్యవస్థమీద తిమ్మ కవికి వ్యతిరేకత లేదు. అగ్రహారాలు, ధన కనక వస్తు వాహనాలూ ఇచ్చే మహాప్రభువులుంటే మంచిదే. అటువంటి పరిస్థితులు తొలగిపోయాయి కాబట్టి దాన ధర్మాలు చేయలేని ప్రభువులు పనికి రాకుండా పోయాడు. అందుకే వారిని వదిలి సర్వేశ్వరుణ్ణి వరించాడు తిమ్మకవి. మారిన పరిస్థితులకు కారణాలను గుర్తించలేక కలికాలమహిమగా సరిపెట్టు కున్నాడు.

వేద శాస్త్ర పురాణ విద్య లక్ష్మణ గావు
పరిహాస విద్యలు పనికి వచ్చు
గద్యపద్య విచిత్ర కవితలు కొఱగావు
గొల్ల సుద్ధం కతల్ పెల్లుమీఱు
దేవతాభాషల తీరులేమియుఁ గావు
పారసీకోక్తులు ప్రణుతి తెక్కు

తై వవైష్ణవ మతాచారంబు లొప్పవు

పాషండ మతములు బాళి నలరు

నౌర యిక్కలి కాల మహత్త్యమెంతొ

వింతయై తోచుగద ధరాభ్యంతరమున....¹⁴

17, 18 శతాబ్దాలలో ప్రక్రియా వైవిధ్యం ఎంతగానో కనిపిస్తుంది. వచన కావ్యాలు, ద్వ్యర్థి, త్ర్యర్థికావ్యాలు, శతకాలు, యక్షగానాలు, దండకాలు, శృంగార ప్రబంధాలు, లక్షణ గ్రంథాలు, అచ్చతెనుగు కావ్యాలు విస్తృతంగా వచ్చాయి. కూచిమంచి తిమ్మకవిలోనూ ఈ ప్రక్రియా బాహుళ్యాన్ని చూడవచ్చు. మహాకావ్య నిర్మాణ షమత లేకపోవడమో లేక ఈ పరిణామ దశలో మహాకావ్య రచనకు తగిన మనఃస్థిమితమూ, అవకాశమూ లభించక పోవడమో చమత్కారజనకమైన అల్పరచనలకు కవులు పాల్పడడానికి కారణమయి ఉంటుంది.

కవులు ప్రక్రియాపరమైన, బాషాపరమైన చమత్కారాలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. క్లిష్టమైన, సర్కస్ పీట్లవంటి చిత్రబంధ కవిత్వాలకు వశులమ్యూరు. ప్రక్రియా వైవిధ్యంతోపాటు ఈ కాలపు రచనల్లో కనిపించే మరో విశేషం బాషలో వాడుక బాషకు దగ్గరగా రావడం. ఇది యక్షగానాల్లో పాత్రోచితబాషరూపంలోనూ, శతకాల్లో పామర జనాభిప్రాయ వ్యక్తికరణంగానూ కనిపిస్తుంది. కావ్యబాషకూడా సంభాషణలతో వాడుకబాషకు సమీపంగా వచ్చింది. “గ్రామ్యమనగ నెవరునొప్పురు, ఒరుల దెగడుచోట నొప్పునదియు” అన్న కేతన వాక్యాన్ని అనుసరించి తగిన సందర్భాలలో గ్రామ్యాన్ని కూడా ఉపయోగించారు. ఆత్మాశ్రయ రచనలైన శతకాలలో బాషా విషయంలో తైథిల్యం సహజమే.

ఈ కాలంలో ప్రక్రియా వైవిధ్యం అపారంగా ఉండడానికి కారణాలేమని పరిశీలిస్తే, సంక్షణమైన మహాకావ్యరచన ప్రాచీనుల మార్గంలో చేయడానికి తగిన వాతావరణం లోపించడంవల్ల నూతనత్వ ప్రకటన కోసం అన్వేషణ ప్రారంభించడం ఒక ప్రధాన కారణమనిపిస్తుంది. అందుకే పూర్వులు చేయని పనులు వెతుక్కున్నారు. పూర్వం ద్వ్యర్థికావ్యాలు లేవు కాబట్టి పింగళిసూరన్న

ద్వ్యర్థికావ్య రచనకు పూనుకున్నాడు. రెండర్థాలొచ్చే పద్యాలు మాత్రం పూర్వ కవుల రచనల్లో ఎన్నో దొరుకుతాయి. వాటిని అదర్భంగా తీసుకుని ఇక్కడ సంపూర్ణ కావ్యరచనను తలపెట్టారు. అట్లాగే పూర్వుల రచనల్లో అక్కడక్కడా అచ్చతెనుగు పద్యాలూ, నిరోష్ఠ్యపద్యాలూ, అనులోమ విలోమ పద్యాలూ, ఏకాక్షర పద్యాలూ ఉండనే ఉన్నాయి. కావ్యమంతా ఇటువంటి నియమాన్ని పాటించడం నూతనత్వం నిర్వచనంగా రాయడమే ఒక విశిష్టలక్షణంగా భావించిన వారికి ఇవన్నీ ఆకర్షక లక్షణాలే. ఒక నియమాన్ని అవలంబించడమే మహత్కార్యంగా భావించిన కవులు క్రమక్రమంగా అనేక నియమాలతో కావ్య రచన చేయడం మహోత్కృష్టంగా భావించడం జరిగింది. ఈ ప్రయోగ-వైచిత్రీ కుతూహలమే, నూత్న ప్రియత్వమే అచ్చతెనుగు కావ్యాలు ప్రభవించడానికి కారణమయింది.

3. అచ్చ తెలుగు

‘అచ్చ తెలుగు’ అన్న మాటను తొలుత వాడినవాడు మూలపుటిక కేతన. అంతకు ముందు ‘జాను తెలుగు’, ‘దేశీ’ అనే మాటలు నన్నెవోడుడు, పాల్కురికి సోమన వాడారు. అయితే ఈ మాటలు బాషా పరంగా గొప్ప విశేషాలను తెలిపేవి కావు. ఎందుకంటే జాను తెలుగులో రచన చేస్తామన్న ఈ కవులు వాడిన బాష నన్నయ తిక్కనాదుల బాషకంటే భిన్నమైనది కాదు. కాని వృషాధిప శతకంలో జాను తెలుగుకు పాల్కురికి సోమన ఉదాహరణం అతని కావ్య బాషకంటే భిన్నమైనది. అందువల్ల జాను తెలుగు ఏమిటో స్పష్టం కాదు.

కేతన తెలుగు బాషలోని పదజాలాన్ని తత్సమం, తద్భవం, అచ్చ తెలుగు, దేశ్యం, గ్రామ్యం అని అయిదు విధాలుగా వర్గీకరించాడు. కేతన ఉదాహరణంనుబట్టి పరిశీలిస్తే అచ్చ తెలుగుకూ, దేశ్యానికి కూడా భేదం స్పష్టపడదు. పైగా తత్సమం తప్ప తక్కిన నాలుగు ‘అచ్చ తెలుగు’ అని చెప్పడంవల్ల ఇది మరింత క్లిష్టమవుతుంది.¹ నాలిగింటిలో ఒక విభాగానికి, నాలిగింటికి కలిపి ఒకే సంతేపం సందిగ్ధతను కలిగిస్తుంది. అందరికీ తెలిసే దేశ్యపదాలు అచ్చ తెలుగు అనీ, తక్కినవి కేవలం దేశ్యమాత్రమనీ కేతన భావించి ఉండవచ్చు.

విన్నకోట పెద్దన కూడా తెలుగు పదజాలాన్ని ఐదు విధాలుగా విభజించాడు. తత్సమం, తద్భవం, సహజాంధ్ర దేశభవం, దేశ్యోద్భవం, గ్రామ్యం. ఇక్కడ దేశ్యోద్భవం అన్యదేశ్యం. సహజాంధ్ర దేశభవం దేశ్యం, తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యాలలో చేరని సహజాంధ్ర దేశభవాలని ఈయన ‘అచ్చ తెలుగు’ లన్నాడు.²

ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి ‘తజ్ఞాసమాచ దేశ్యాగ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి’ అని పదజాలాన్ని నాలుగు విధాలుగా విభజించింది. దీనిలో అచ్చ తెలుగున్న మాట లేదు. అవ్యకవి తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యాలని నాలుగు రాలుగా విభజిస్తూ ‘ఆంధ్ర దేశ్యంబులు రెండు దెఱంగులయ్యె టువి శుద్ధాంధ్రంబులు నన్య దేశ్యజాంధ్రంబులు నాగా ....’³ అని దేశ్య పదాలను రెండు రాలుగా విభజించాడు.

అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు రాసిన కూచిమంచి తిమ్మకవి కూడా తన లక్షణ గ్రంథం 'లక్షణ సార సంగ్రహము'లో తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్య విభాగంచేసి దేశ్యాన్నే అచ్చతెలుగు అని కూడా కొందరు అంటారని పేర్కొన్నాడు.⁴ తక్కిన వాటికి విస్తృతంగా ఉదాహరణలు చూపిన తిమ్మకవి దీనికి ఉదాహరణలు చూపలేదు. అందరికీ తెలిసిన వదాలు కాబట్టి అక్కర లేదనుకున్నాడేమో!

చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణంలో సంస్కృత సమాసాలు తప్ప తక్కినదంతా అచ్చతెలు గన్నాడు.⁵ చిన్నయసూరి విభాగంలో దేశ్యం 'త్రిలింగదేశ వ్యవహారసిద్ధంబగు భాష' అన్నాడు కాబట్టి ఆయన విభాగంలో అన్యదేశ్యాలు కనిపించవు.

తెలుగు లాక్షణికుల పై యభిప్రాయాలను పరిశీలిస్తే తత్సమ తద్భవ విభాగం కేవలం సంస్కృత, ప్రాకృతభాషా పదాలకు సంబంధించిందే తప్ప అన్యభాషా పదాలకు సంబంధించదు. అన్యభాషా పదాలను దేశ్యంలో భాగంగా, సమానంగా గుర్తించడం విచిత్రంగా ఉంది. ఈ అన్యదేశాలు తక్కిన ద్రావిడ భాషల నుండి గ్రహించినవైతే ఇందులో కొంత భౌతికత ఉంది. అరబిక్, పర్షియన్ పదాలను కూడా గ్రహించడం ఎందుకో? పాలకులైన మహమ్మదీయ ప్రభువులతో తమ ఏకత్వాన్ని తెలుకోవడానికా అని ప్రశ్నించుకుంటే ఈ లాక్షణికు లెవరూ వారి పాలనలో ఉన్నవారు కాదు.

చిన్నయసూరి నిర్వచనానికి అన్యదేశ్యాన్ని కూడా చేరిస్తే అచ్చతెలు గవుతుంది అచ్చతెలుగు కవుల దృష్టిలో. ఇది ఎంత వరకు సమంజస మన్న ప్రశ్నకు సమాధానం లేదు. లాక్షణికుల దృష్టి, కవుల దృష్టి కూడా ఈ విషయంలో తర్కబద్ధంగా లేదు. మొత్తం భాషలోని పదాలను దేశ్యాలు, అన్యదేశ్యాలుగా విభాగం చేసి అన్యదేశ్యాలలో తత్సమ, తద్భవ విభాగం చేయవలసింది. ఎందుకో లాక్షణికులు ఇటువంటి తర్కసహజమైన ఆలోచనను అనుసరించలేదు. సంస్కృత, ప్రాకృత చిన్నమైన అన్యదేశ్య పదాల సంఖ్య గణనీయం కాదనుకోవడంవల్ల ప్రత్యేక విభాగం చేయలేదేమో!

కవుల విషయానికి వస్తే వాళ్ళు అచ్చతెలుగులో కావ్యరచన చేయడం ఒక క్లిష్టమైన కార్యసాధన. ఈ క్లిష్టత అపారంగా వచ్చి చేరిన, సహజంగా కలసిపోయిన తత్సమ పదాలను, అవి లేకుండా సామాన్య సంభాషణ కూడా

సాధ్యంకాని స్థాయికి చేరుకున్న తర్వాత కావ్య రచనలో పరిహరించడంలో ఉంది. అందువల్ల సంస్కృత సమాలను పరిహరించి కావ్య రచన చేయడమే వారి ప్రతిభాపాటవానికి గీటురాయి. అల్పసంఖ్యాకమైన పెద్దో - ఆరబిక్ వదాలకు ఈ విషయంలో ఎటువంటి ప్రాముఖ్యమూ లేదు. వాటిని తదృవాలతో సమానంగా భావించారు. అన్యదేశ్యాలను పరిహరించకపోవడానికి ఇంత కంటే కారణమేమీ ఉండి ఉండదు. పైగా అచ్చతెలుగు కావ్య రచన ఆరంభం మహమ్మదీయ ప్రభువుల ఆస్థానంలో జరిగింది కాబట్టి కావ్య రచనలో పెద్దో - ఆరబిక్ వదాల ప్రయోగం వారికి హర్షాన్ని కలిగించి ఉంటుంది. ప్రభువులను ఆనందింపజేయడానికి, అన్యదేశ్య వదాల ప్రయోగం ద్వారా చమత్కారాన్ని కలిగించడానికి కూడా ఉపయోగపడింది కాబట్టి పొన్నిగంటి తెలగన్న తన రచనలో వాటిని ప్రయోగించి ఉంటాడు. తరువాతి కవులు గతానుగతికంగా అనుసరించారు.

అచ్చతెనుగులో తనది తొలిరచన అయినా పొన్నికంటి తెలగన్న అచ్చ తెనుగు లక్షణమేమి చెప్పలేదు.

"తెనుగునను మాటుపేళ్ళిడి

పెనఁచిన వినఁగూడ దనుచు బిరుదులుఁచెళ్ళన్

మును వేల్పుబాస వెంబడి

నునిచెద గాదనఁకుడయ్యా యుల్లములందున్"⁶

ఈ ఒక్కమాటే ఆయన చెప్పింది. బిరుదులూ, పేర్లూ మాత్రం సంస్కృత పదాలను యదాతథంగా వాడతానన్నాడు. తక్కిన సంస్కృత పదాలు వాడకపోవడమే నియమమన్నమాట.

"ఒనరఁబేరులు బిరుదులు తెలుగు సేయఁ

బోలదని మున్ను పెద్దలుఘాని త్రోవ

యిడిరి గావునఁగూరుపుమిదియు నట్లు"⁷

అని తిమ్మకవి కూడా తెలగన మార్గాన్నే అనుసరించాడు. 'నీలా సుందరి పరిణయము'లో ఈ ప్రసక్తికూడా లేలేదు.

అచ్చతెలుగుకు పర్యాయ పదాలుగా తేటతెలుగు, జానుతెలుగు, నాటు తెలుగు అనేవి కనిపిస్తాయి. జానుతెలుగు పాల్కురికి సోమన వృషాధిపశతక పద్యంలో అచ్చతెలుగే, కాని తక్కినదోట్ల కాదు. ఈ పద నిర్వచనం విషయంలో విస్తృతమైన చర్చ జరిగింది. అందువల్ల అచ్చతెలుగు పర్యాయ పదంగా వని వచ్చేదికాదు. 'తేట తెలుగు' అన్నమాట సాంకేతికంగా 'అచ్చ తెనుగు' అని అర్థాన్ని ఇచ్చేది కాదు. 'నాటు తెలుగు' అన్న పేరు ఆదిభట్ల నారాయణదా పెట్టింది. అంతగా ప్రచారంలోకి రాలేదు.

4. అచ్చతెలుగు కవుల అచ్చతెలుగు

అచ్చతెలుగుంటే సంస్కృత సమవదాలు తప్ప తెలుగులో వాడే తక్కిన వదాలన్నీ అన్న విషయాన్ని గమనించాం. అచ్చతెలుగు ఒక నూత్న ప్రయోగంగా కవులారంభించారనీ తెలుసుకున్నాం. ఒక బాష స్వరూప స్వభావాలు ఆ మాట్లాడే ప్రజల సంస్కృతిమీద, ఆ ప్రజలకు ఇతరులతో ఉన్న సంబంధాలమీద ఆధారపడి ఉంటాయి. ప్రపంచంలో ఏ జాతీ మరో జాతీతో ఏ విధమైన సంబంధాలూ లేకుండా ఉండదు. అట్లాగే ప్రపంచంలో ఏ జాతీ శుద్ధం కాదు, స్వచ్ఛంకాదు. అదేవిధంగా ఏ బాషా పరిశుద్ధమూ, ఇటువంటి పరిశుద్ధతా, స్వచ్ఛతాబావాలూ సహజాలు కావు.

మానవ సంఘంలో అనివార్యమైన సంబంధాలను కాదనడం ఆయా వర్గాల రాజకీయ ప్రయోజనాలకోసమే తప్ప మరొకటికాదు. ఇతరుల రాజకీయ సాంస్కృతిక, ఆర్థిక ప్రాబల్యాన్ని తిరస్కరించి తమ విశిష్టతను చూపించు కోవడానికి ఒక నిరసన మార్గంగా, ఆత్మ ప్రత్యయాన్ని వెలార్చే ఒక సాధనంగా బాషలో స్వచ్ఛతాబావాన్ని ఉవయోగిస్తారు. ఒక జాతి వ్యక్తిత్వాన్ని ప్రస్తుతం చేసే ప్రకృష్టసాధనం బాష. సంస్కృతీవరంగా అవిభాజ్యంగా కలిసి పోయింతర్వాత వేర్పాటు కష్టసాధ్యమైన పని. దానికి ఒక మహోద్యమం కావాలి.

ఆంధ్రదేశంలో ఆర్యసంస్కృతికి వ్యతిరేకంగా ఎటువంటి మహోద్యమాలూ ఆనాడూ లేవు, ఈనాడూ లేవు. అందువల్ల బాషావరంగా సంస్కృత నిరసన ఎప్పుడూ ప్రస్తుతం కాదు. కాకపోతే కొంత స్వభాషాభిమానం ఆక్కడక్కడా గోచరించవచ్చు. పొన్నికంటి తెలగన్నకుగాని, కూచిమంచి తిమ్మకవికిగాని అటువంటి వీరావేశముందని చెప్పడానికి ఎటువంటి ఆధారాలూ లేవు అచ్చ తెలుగులో తప్ప మరోవిధంగా రచనలు చేయము అని ప్రతిజ్ఞ చేసిన కవులెవ్వరూ తెలుగులో లేరు. అంత వీరాభిమానమే ఉంటే తద్వరాలు మాత్రం ఎట్లా పనికివస్తాయి. బిరుదులు, పేర్లు దేవబాషలోనే ఉండుతామని సగౌర

వంగా ఎందుకు చెప్పుకుంటారు? అర్వాచీన కవుల్లో ఈ అభిమానం కొంచెం పెరిగి ఉంటే పెరిగిఉండవచ్చుగాని తద్భవాలను కూడా పరిహరించగలిగిన శక్తిసామర్థ్యాలుగాని, దురభిమానం కాని ఏర్పడలేదు.

బాషలో సంస్కృత సమాలను పరిహరించినవాళ్ళు కావ్యేతివృత్త విషయంలో సంస్కృతబాషలోని వస్తువులను పరిహరించారా? మహమ్మదీయ ప్రభువుల ఆస్థానాలలో బహుమతులందుకున్నవారూ, ఆ ప్రభువులకు కావ్యాలంకితం చేసినవారూ తపశీనంవరణోపాఖ్యాలు, యయాతి చరిత్రలూ ఇతివృత్తంగా తీసుకోవడం ఎందుకు? ఏ ఇబ్రహీంకుతుబ్బా చరిత్రనో, అమీనుఖాను చరిత్రనో, కాకపోతే మహమ్మదు ప్రవక్త చరిత్రనో ఇతివృత్తంగా తీసుకోవచ్చు. ఆ పని వారు చేయలేదు. అతిశయించిన ఆంధ్రాభిమానమే ఉట్టిపడుతున్నదనుకుంటే తెలుగు దేశానికి, ప్రజలకు సంబంధించిన ఇతివృత్తాన్ని స్వీకరించి ఉండవచ్చు. ఆ పని చేయలేదు. అందువల్ల ఈ కవులకు సంస్కృతం పట్లగాని, ఆర్య సంస్కృతిపట్లగాని ఎటువంటి వైరస్యమూ లేదు. వల్లమాలిన తెలుగు అభిమానమూ లేదు. హిందూమతానికి, సంస్కృతానికి అచ్చ తెలుగు కావ్యాలను రచింపజేయడం ద్వారా ఏదో రాజకీయ ప్రయోజనాన్ని సాధించాలని మహమ్మదీయ ప్రభువులు కుట్ర చేశారని భావించడానికి కూడా ఎటువంటి ఆధారమూ లేదు. అచ్చ తెలుగు కావ్యాన్ని రచింపజేసినందువల్ల తెలుగు మీద మహమ్మదీయ ప్రభువులకు చాలా ఆదరం ఉందని చెప్పడమూ బావ్యం కాదు.

తెలుగుదేశానికి ప్రజలకు సంబంధించిన ఇతివృత్తాన్ని తీసుకున్నా సంస్కృతబాషా పదాలను పరిహరించడం కష్టమైనప్పుడు సంస్కృత సాహిత్యంలోని కథల్ని ఇతివృత్తంగా తీసుకున్నప్పుడు అది మరింత కష్టమని చెప్పకతప్పదు. అచ్చ తెలుగు కవుల రచనల్లో ఈ శ్రమ అడుగడుగునా ద్యోతకమవుతుంది. కేవలం కథను మాత్రమే తీసికొని ప్రబంధంగా తీర్చిదిద్దిన సందర్భాలలో కూడా మూలరచన ప్రభావం, తద్వారా ఆ బాషా ప్రభావం పడకతప్పదు.

బాషలో వాడుకలో ఉన్న పదంతో రచన సాగించినంతవరకు కవికి, పాఠకుడికి కూడా ఇబ్బంది ఉండదు. వాడుకతో ఉన్న పదాన్ని వాడే పీలులేక

వర్యాయ పదాన్ని వెదుక్కోవలసి వచ్చినప్పుడు వదం ఉంటే సరే, లేకపోతే పదాన్ని కల్పించుకోవలసి వస్తుంది. ఈ కల్పించుకోవడంలోనే కృతకత్వం చోటు చేసుకుంటుంది. దీన్ని ఎంతగా పరిహరించగలిగితే రచన అంత సహజంగా ఉంటుంది. ఈ కృత్రిమత్వాన్ని కొంతైనా తగ్గించడానికే బిరుదులూ, పేర్లూ యథాతథంగా వాడడం.

సామాన్య ప్రబంధాలలో అవసరానికి మించి తత్వమవద బాహుళ్యమూ, అచ్చ తెలుగు కావ్యాలలో అవసరానికి మించి కృతక వద బంధ నిర్మాణమూ ఉన్నాయనడంలో అతిశయోక్తిలేదు. ఈ రెండు కారణాలవల్లే ఈ రెండు రకాల కావ్యాలూ సామాన్య పాఠకులకు అందుబాటులో ఉండవు. సామాన్య ప్రబంధాంశు ఆర్థం చేసుకోగలిగిన వారికి అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు కృత్రిమత్వం వల్ల కొంత ఎబ్బెట్టుగా ఉంటాయి. గూఢంగా సంస్కృత పదాల్లో చెప్తే సభ్యంగా, గంభీరంగా కనిపించే భావాలు తెలిసిన తెలుగు మాటల్లో చెప్తే అసభ్యంగా, అనాగరికంగా కూడా కనిపించవచ్చు. అచ్చ తెలుగు కవులు ఈ ప్రమాదాన్ని ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. అందుకే తక్కిన ప్రబంధాల్లో సుదీర్ఘంగా సాగిన కొన్ని వర్ణనలు అచ్చ తెలుగు కావ్యాలలో మంచిండుకు పోయాయి.

తెలుగు వాళ్ళకు ప్రత్యేకమైన ఆచార వ్యవహారాలు, మజ్జన భోజనాలు, వేష భాషలు, చెట్లూ పుట్టలూ, పశువులూ పక్షులూ, పరిసరాలూ వర్ణించేటప్పుడు అచ్చ తెలుగు అసహజంగా అనిపించదు. సామాన్య ప్రబంధాలలో కూడా ఇటువంటి సందర్భాలలో రచన దేశ్య వద బహుళంగానే ఉంటుంది.

సంస్కృతంలో దీర్ఘ సమాస రచన సహజం. తెలుగులో అసహజం. సంస్కృత సమాసాలను తెలుగులో కూడా సమాసాలుగా అనువదించినప్పుడు తెలుగు సమాసం కృతకమవుతుంది. ఇటువంటి కృతక సమాస నిర్మాణం తొలి అచ్చ తెలుగు కవులలో కంటే అర్వాచీనులలో అధికంగా కనిపిస్తుంది. అర్వాచీన కాలంలోని అచ్చ తెలుగు కావ్యాలకు బహుళ ప్రచారం లేకపోవడానికి ఇది ఒక కారణం. అప్పకవి కాలం నుండి బిరుదులు, పేర్లు కూడా తెలుగు చేయడం మొదలయింది. కృత్రిమత్వాన్ని ఇది మరింత పెంచింది.

తెలుగు ప్రధానంగా ఆదాతృ భాష. ఏ భాషా పదాన్నైనా తేలిగ్గా తనలో ఇముడ్చుకొనగలదు అసంఖ్యాకంగా సంస్కృత పదాలు చేరి తెలుగు లోకి అనేక నూతన ధ్వనులను ప్రవేశ పెట్టాయి. ద్రావిడ భాషా ధ్వని వ్యవస్థలో లేని మహాప్రాణ వర్ణాలు, శ, ష లు సంస్కృత పదాల మూలంగానే తెలుగులో చేరాయి. అందువల్ల తెలుగు వర్ణమాల విస్తృతిని పొంది అనేక అన్య భాషా పదాలను తనలో తేలికగా చేర్చుకోగలిగింది. ఈ సౌలభ్యం వల్ల సామాన్య వ్యవహారంలో విస్తారంగా వచ్చి చేరిన అన్య దేశ్యాలను సామాన్యులు గుర్తించడం కూడా కష్టమే అయింది.

అచ్చ తెలుగు కవులు సంస్కృత పదాలను యథాతథంగా వాడకూడదు. కాబట్టి వాటిని తెలుగుభాషా ధ్వని వ్యవస్థకు అనుగుణంగా మార్చుకుని ప్రయోగించారు. వీటినే మనం తదృశాలంటాం. ఈ తదృశాలను స్థూలంగా రెండు రకాలుగా విభాగించవచ్చు. ఒకటి, సామాన్యుల వ్యవహారంలోకి వచ్చిన సంస్కృత పదాలు వారి వాడుకలోనే మార్పును పొంది కలిసిపోయినవి. రెండు, కవులు తమ అవసరం కోసం తదృశాలుగా మార్చుకొని తెచ్చుకొన్నవి. ఈ తదృశీకరణ ప్రక్రియలో మూలపదంలోని సంయుక్తాక్షరాలు ఆసంయుక్తాలుగానో, ద్విరుక్తాలుగానో మారడం, మహాప్రాణాలు అల్పప్రాణాలుగా మారడం, శ, ష లు సకారంగా మారడం, పదాదిన స్వరం వచ్చిచేరడం మొదలైన మార్పులు కలుగుతాయి. కవులు సంస్కృత పదాలను తదృశాలుగా మార్చుకొనేప్పుడు ఒక పదానికి అనేక రూపాలు ఏర్పడవచ్చు. ఉదా : భక్తి = భగితి, బత్తి, లక్ష్మి = లచ్చిమి, లచ్చి.

అచ్చ తెలుగు కవులు సంస్కృత సమాసాలను విస్తృతంగా అనువదించారు. ఈ అనువాదాలు కూడా చాలా సందర్భాలలో కృతకంగా ఉంటాయి. అంటే సామాన్య వ్యవహారంలో ఎక్కడా ఉండవు. ఉదా : జమిలి చౌవంచ తేర్ల రాచలి వెలుంగు, దుగతిగ తీపారు తూపుదొర, ఈరైదు కుత్తుకల పౌల యోరెపు మన్నీడు మొ॥

కేవల దేశ్య పదఘటితంగా కావ్య రచన తెవయా వూనుకోకపోవడం గమనార్హం. ఆ నియమం మరింత కఠినమేమో!

5. అశ్చతెలుగు రామ గుణము

వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే।

వేదః ప్రాచేత సాదాసీత్పాజ్ఞా ద్రామాయణాత్మనా॥¹

వేదవేద్యుడైన ఆ పరమ పురషుడే దశరథాత్మజుడై అవతరించగా సాక్షాద్యేదమే ప్రాచేతసుని వలన రామాయణ రూపంలో అవతరించిందని వాల్మీకే రామాయణంలో పేర్కొన్నాడు. కాబట్టి వాల్మీకి అనే గిరిలో ఉద్భవించి రాముడనే సాగరాన్ని చేరిన రామాయణమనే మహానది సకల భువనాన్నీ పునీతం చేస్తున్నది. రామాయణం అంటే ఇటువంటి వచిత్రభావం కలగడానికి తత్కథానాయకుడైన శ్రీరామచంద్రుని ధర్మయుక్తమైన ప్రవర్తనే కారణం.

కోనలదేశంలో సరయానదీ తీరంలో అయోధ్యానగరాన్ని దశరథుడు పాలించాడు. దశరథుని పెద్దకొడుకు శ్రీరాముడు. మిథిలా నగరాధిపతి అయిన జనకుని కూతురు సీతను వివాహం చేసుకున్నాడు. సవతితల్లి కోర్కె మేరకు పద్నాలుగేళ్ళు రాజ్యాన్ని విడిచిపెట్టి పితృవాక్య పాలన నిమిత్తం భార్యతోను, సోదరుడు లక్ష్మణునితోనూ అరణ్యవాసం చేశాడు. లంకేశ్వరుడైన రావణుడు తన భార్యను అవహరించగా శ్రీరాముడు సుగ్రీవుడనే వానర రాజుతో మైత్రివేసి వానరసేన సహాయం రాగా రావణుని చంపి, భార్యాసమేతంగా అయోధ్య చేరుకొని పట్టాభిషిక్తుడై జనరంజకంగా పరిపాలించాడు. సంగ్రహంగా రామాయణకథ ఇది. వాల్మీకి నాటికే మానవాతీతమైన మహత్తర గౌరవంగా ఇది ప్రచారంలోకి వచ్చింది. సుఖీలుడు, శూరుడూ అయిన ఉత్తమ క్షత్రియుని చరిత్రను తీసుకొని వాల్మీకి రమణీయమైన కావ్యాన్ని రచించాడు.

భారతీయ జనజీవనంలో రామాయణం అద్వితీయమైన పాత్రను నిర్వహించింది. దానికి కారణం అది బోధించే ఆదర్శాలే, ఉత్తమ గుణగణాలే. భక్త్యుపాసనా సంపలితమైన కర్మమార్గం ప్రతిపాదితం. నాయకుడైన రాముడు శమదమాది సద్గుణశోభితుడు, శరణాగత పత్నీలుడు, కృతజ్ఞుడు, దీనానుకంపి,

అదర్శమిత్రుడు, ధర్మమూర్తి. నాయక అయిన నీత బోగైశ్వర్యాలకు ప్రత్యేక పదని ఉత్తమ గృహిణి, శ్రీజాతికి మేలుబంతి. ప్రతి నాయకుడైన రావణుడు అనంతశక్తి సంపన్నుడు, అధర్మమే లేకపోతే సర్వలోకాలను సంరక్షించ గలిగిన సత్వసంపన్నుడు. సమాజం - వ్యక్తి, రాజు - ప్రజ, కుటుంబం - అందులోని సభ్యులు మొదలైన ద్వంద్వాలు ఉత్తమంగా చిత్రితాలు. ఇంద్రియ జయం సర్వ ప్రధానం. ధర్మపాలనం సర్వసుఖ మూలం. కృతజ్ఞత మాన వత్వ లక్షణం. ఇహ పరలోక సుఖ దుఃఖాలకు శుభ పాప కర్మాచరణమే కారణం ఆకావాదిత్యం భారతీయాత్మకు ముఖ్యం. ఇవి రామాయణంలోని ప్రధాన గుణాలు.² ఈ గుణాలవల్ల రామాయణం సర్వలకూ శిరోధార్యమయింది. దుష్టశిక్షణం శిష్టరక్షణం, భక్తానుగ్రహం పతితోద్ధరణం రామావతార ప్రయోజ నాలు. ఇది విశ్వజనీనమైన విలువలు కాబట్టి ఏ ధర్మాన్ని అనుసరించేవారై నా ఈ కథను ఆదర్శంగా గ్రహించవచ్చు. శరణుకోరి వచ్చిన విభీషణుని కపి రాజు తిరస్కరించాడు. “మిత్రభావము పొందిన వానిని తప్పున్నను వదలలేను. ఇది సత్పురుషులకు గర్హింపదగినది కాదు” అన్నాడు శ్రీరాముడు.

“న కృదేవ ప్రవన్నాయ తవాస్మీతివ యాచతే

అథయం సర్వకూటేభ్యోదదామ్యే తద్రద్యతంమమ॥”³

‘నీ వాడిని అని చేరి యాచించిన సర్వకూటాలకు అథయమిస్తాను, ఇది నా ప్రతం’ అంటూ శ్రీరాముడు విభీషణుని స్వీకరించాడు. జీవాత్మలోని గుణా గుణాలను గ్రహించక కోరినప్పుడు దరిచేర్చే పరమాత్ముని పవిత్రత రామాయ ణంలో ప్రపంచితమయింది. అటువంటి గుణం రామునికే యోగ్యమయింది.

“రామస్య ఆయనం స్థానం రామాయణం” అని వ్యుత్పత్త్యర్థం. ‘ఓం నమో నారాయణాయ’ అనే అష్టాక్షరిలోని ‘రా’, ‘నమశ్శివాయ’ అనే పంచాక్షరిలోని ‘మ’ లతో కూడిన రామనామం హరిహరాభేదత్వాన్ని సంతరించు కున్నట్లున్నది.

భారతదేశంలో ఏ ప్రాంతానికి వెళ్ళినా రామాయణ పారమ్యం వ్యక్త వ్యక్తమవుతుంది. అందరూ రాముణ్ణి తమ వాడుగా భావించుకున్నారు.

తెలుగుదేశం దీనికి అవవాదం కాకపోవడమే కాదు, మరింత ఆత్మీయతా భావాన్ని సంతరించుకున్నది. సీతమ్మ తెలుగు పడుచై పోయింది. రామయ్య తెలుగు ప్రభువై పోయాడు. తెలుగువారి సాంఘికాచారాలన్నీ సీతారామాంకితాలు. "శ్రీరామ జయం"తో తెలుగువాడి రాత ఆరంభమవుతుంది. తెలుగు బిడ్డకు ఆశీస్సు 'శ్రీరామ రక్ష', ఆపదలలో రామనామం 'తారక మంత్రం'. తెలుగు నాట సీతారాములు సంచరించని బాటలేదు. అందుకే సీతారాములు తెలుగువారి ఇష్ట దైవతాలు. రామాయణం నిత్య పారాయణ గ్రంథం.

తెలుగు కవులకు రామకథ అభిమాన వస్తువు. పుణ్యప్రదాయిని. మోక్ష దాయిని. తిక్కన నుండి నేటి వరకు ఎందరు కవులు రామాయణ కథను ఇతి వృత్తంగా గ్రహించి రచన చేశారో రాఘరి దొరసామి శర్మ, వండా శమంతక మణి రాసిన గ్రంథాలు నిరూపిస్తున్నాయి. తిక్కన 'ఎత్తరినైనను దీరోదా తనృపో త్తముడు రామధరణివతి సద్యోత్తము సంభావ్యమగుట....' అన్నాడు. విశ్వ నాథ 'మరలినదేల రామాయణంబన్న' అని ప్రశ్నించుకొని సమాధానం చెప్పాడు. తిక్కన నుండి విశ్వనాథ దాకా ఆ తరువాత కూడా రామకథను ఇతివృత్తంగా తీసుకున్న వారి సంఖ్య తెలుగులో విస్తారమే. రామాయణం రాయకపోతే మరో ఇతివృత్తంతో తాము రాస్తున్న కావ్యంలో ఏదో విధంగా రామకథను ఇలికించిన వారెందరో ఉన్నారు. పొన్నికంటి తెలగన్న 'యయాతి చరిత్ర'లో రామకథను కూర్చాడు. మను చరిత్రాది ప్రబంధాలలో దశావతార వర్ణనలలో రామావతార వర్ణన చేశారు.

తెలుగులో అన్ని విధాల సృజనాత్మక సాహిత్య ప్రక్రియలలోనూ రామ కథను రచించారు. ముఖ్యంగా అన్ని విధాల కవిత్వ ప్రక్రియలూ రామకథాంకితాలు. కూచిపూడి తిమ్మకవి తొలిసారిగా అచ్చ తెలుగులో రామాయణాన్ని ప్రబంధంగా రచించాడు

ప్రబంధం అనే మాటను సంస్కృతాంధ్ర లాక్షణికులంలా కావ్య సామాన్య వాచిగానే ప్రయోగించారు. దండి కావ్య ప్రబంధాలకు అభేదం చెప్పాడు. తెలుగు కవులందరూ ప్రబంధ శబ్దాన్ని మహాకావ్య పరంగానే వాడారు. శ్రీ కృష్ణదేవరాయల కాలంనుండి ప్రబంధ శబ్దానికి ప్రాచుర్యం పెరి

గింది. విమర్శకులు అప్పటినుండి వచ్చిన కావ్యాలను ప్రబంధాలని పిలుస్తున్నారు. కాటిని ఒక ప్రత్యేక ప్రక్రియగా గుర్తించారు. ప్రబంధం లక్షణాలకూ, మహా కావ్యలక్షణాలకూ భేదం కనిపించదు. ప్రబంధంలో కథ కృతాంగ, శృంగార రస నిర్భరమూనని కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి కవిత్వ తత్వవిచారంలో ప్రబంధాన్ని కావ్యంనుంచి పేరుచేసే లక్షణాలుగా పేర్కొన్నాడు. కావ్యధర్మమైన వర్ణన, నాటిక ధర్మమైన సంభాషణా విధానం, కల్పన వీటి సమాహార స్వరూపం ప్రబంధం అని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి తెలుగు.మఱుగుల్లో పేర్కొన్నారు. వైష్ణవము బాగా వ్యాపించిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలం నుండి ద్రావిడ వేద ప్రబంధాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రబంధం అనే పేరు ప్రచారంలోకి వచ్చిందని యం. కులశేఖర రావు ఊహించారు. కాని తమిళంలో కూడా ప్రబంధానికి ప్రత్యేక లక్షణాలేవీ కనిపించవు. ప్రబంధ కర్తలంతా వ్రసన్నులే. వారు గానం చేసిన పాశురాలన్నీ వరమ పురుషుణ్ణి ఉద్దేశించినవే. వరమాత్ముని ఉద్దేశించిన సాహిత్యమంతా ప్రబంధంగా ఆ కవిత్వమే ప్రకృష్టమైనదిగా వారు భావించారు. వరమ పురుషుని లీలా విలాసాల వర్ణనాత్మకమైన కవిత ప్రబంధమై తెలుగు సాహిత్యంలో సాధారణ కావ్యానికి అన్వయించింది. విష్ణుతత్వ ప్రతిపాదకమైన ఆముక్తమాల్యదను వరమ వైష్ణవుడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ప్రబంధంగా భావించాడు. సమకాలికులైన కవులంతా అదేవిధంగా భావించారు. ఈ విధంగా తెలుగు సాహిత్యంలో కావ్య పరంగా ప్రచారంలోకి వచ్చిన ప్రబంధ శబ్దం ఆధునిక కాలంలో విమర్శకుల దృష్టిలో ప్రత్యేక శాఖగా రూపొందింది.

కవి సౌర్యభౌముడు కూచిమంచి తిమ్మకవి తన కావ్యాలను ప్రబంధాలుగానే పేర్కొన్నాడు. సంస్కృత వాఙ్మయంలో మహాకావ్యమై విలసిల్లిన శ్రీమద్రామాయణాన్ని అచ్చతెలుగు కావ్యంగా పరివర్తితం చేస్తూ దాన్ని కబ్బముగా పేర్కొన్నాడు. కబ్బము కావ్యశబ్దధవం.

అని యెల్లవేల్పులం వే

కొని కబ్బము కూరువరుల గురించి గడంకం

గొనియాడి యచ్చ తెలుగున

బనివడి, కబ్బంబు గూరువం గడగునెడన్

అశ్వాసాంత గద్యంలో కూడ "తిమ్మయ నామదేయ ప్రణీతంబై యచ్చతెలుగు రామాయణమును మహాకావ్యమందు భాంకాండము సర్వమే శ్వాసము" వద్దతిలో మహాకావ్యమనే మాటనే తిమ్మకవి ప్రయోగించాడు. దీని ప్రబంధమనిపిలిచినా సముచితమే.

మహాకావ్యం సర్గబంధమై, దీరోదాతనాయక చరితమై అష్టాదశః పర్వ సంతో ఒప్పారాలనీ, కాంతాసమ్మితమై, అనంద పర్యవసాయిగా, ఉపదేశ యుక్తంగా ఉండాలనీ లక్షణ కర్తలు నిర్వచించారు. ఇది గద్యమనీ, పద్యమనీ, ఉభయాత్మకమనీ మూడు విధాలు. తెలుగులో నన్నయ ఒరవడి ఉభయాత్మకమైన చంపూ పద్ధతి. తెలుగులో దీనినే సామాన్య కావ్య పద్ధతిగా తమూ కవులు గ్రహించారు. తక్కినవి విరళం. సంస్కృత నాటకాలను, గద్య కావ్యాదుగ్గతి లను కూడా తెలుగు కవులు గద్యపద్యోభయాత్మకమైన చంపూ రచనలుగా ఉంటా అనువర్తించారు. కూచిమంచి తిమ్మకవి కూడా అచ్చతెలుగు రామాయణాన్ని తేంద్రీ చంపూ కావ్యంగానే తీర్చిదిద్దాడు.

తిమ్మకవి అనంతర ప్రబంధ యుగంవాడు. ఈ యుగం పిల్ల పను చరిత్రల యుగం. కావ్యాలు, శతకాలు, దండకాలు, లక్షణ రచనలు రామక మొదలైన విధిన్ని ప్రక్రియలలో తిమ్మకవి రచనలు చేశాడు. భాషావిషయంలో సత్పరి కూడా వైవిధ్యాన్ని చూపించాడు. తన అచ్చతెలుగు రచనలలో జనవ్యవహారం కాండల లోని తెలుగు పలుకుబడుల సౌగంధ్యం చూపించాడు.

అచ్చతెలుగు రామాయణం పురాణమూ, ఇతిహాసమూ, కావ్యమూ కూడా. వాల్మీకి రామాయణమూ ఇటువంటిదే. పురాణ, ఇతిహాసలక్షణాలకన్నా కావ్య గుణాలు ఎక్కువగా ఉండడం వల్ల రామాయణం ఆదికావ్యమై వాల్మీకిని ఆదికవిని చేసింది. ఇతర భాషలలో రామాయణానువాదాలు కూడా మహా కావ్యాలే.

అచ్చతెలుగు రామాయణం సంక్షిప్త కథాత్మకం. సాధారణంగా భాషా నియమాలు పెట్టుకొని చేసే ఏ రచన అయినా సామాన్య రచనకంటే సంక్షిప్తం గానే ఉంటుంది. క్లిష్టమైన భాషానియమాలు కవి స్వేచ్ఛను కొంత నిరోధిస్తాయి కాబట్టి ఈ సంక్షిప్తత తప్పదు. ఆ దృష్ట్యా చూచినప్పుడు అచ్చతెలుగు

రామాయణం తక్కిన నియమబద్ధ రచనలకంటే కొంత విస్తృతమనే చెప్పవలసి విశేషా ఉంటుంది. 1329 గద్యపద్యాల చంపూరచన ఇది. అయినా సంగ్రహ రచన అనకతప్పదు. సంగ్రహరచన అయినప్పటికీ తిమ్మకవి అష్టాదశ వర్ణనలకు జీతంబై అవకాశాన్ని కలిగించుకున్నాడు. పుర, నాయక, వివాహ, పుత్రోత్పత్తి, సర్వమే చంద్రోదయ, సూర్యాస్తమయ, వన, గిరి, సముద్ర, రాయబార, యుద్ధ కు. దీనివర్ణనాదులు విస్తారంగా చేశాడు.

గ్రంథంలో మొదటి నాలుగు కాండలు ఒక భాగంగాను, చివరి రెండు దశమ కాండలు మరొక భాగంగాను తిమ్మకవి గ్రహించాడు. సుందర, యుద్ధకాండలు ఉపదేశ రేండుకలిసి గ్రంథం సగ భాగానికి పైగా అక్రమించాయి. దీనికి కారణం గద్యమనే తిమ్మకవి నాటి సామాజిక వర్తనలు, అతని ఆధ్యాత్మిక దృష్టి కావచ్చు. ఒకవైపు అస్థిరమైన రాజకీయ వ్యవస్థ, సామాజికంగా కలుగుతున్న విపరీత పరిణామాలు, వర్ణవిగ్రహంగా కవి పండితులకు తగ్గిన గౌరవాదరాలు, ధనహీనతవల్ల కలిగిన దళకావాహన వర్గ వివక్ష కలిగించిన ఆపద్ధారకమైన రామాయణంపై నడిపించి కవనలుగా ఉంటాయి. రామాయణంలో అధిక పదాలను చేర్చి కథా భాగాలపై కవి దృష్టి యజ్ఞాన్ని కేంద్రీకరించి ఉంటాడు.

ఉమాసంహిత రామాయణ పారాయణ మాహాత్మ్యాన్ని వివరిస్తుంది. పిల్లి వసు గామతారక మంత్రోపదేశ పరమేశ్వరుడు. ఆయన లౌకిక ఫలితాలకోసం రచనలు రామాయణ పారాయణ విధానాన్ని పార్వతికి వివరించాడు. రామాయణంలో పయంలో తృలితాలనిచ్చే సర్గలు ఇరవై. వాటిలో పదకొండు సర్గలు సుందర యుద్ధ వ్యవహారం కాండలలోనే ఉన్నాయి.

నా కూడా.	లంకా విజయం
న్నా కావ్య	మారుతి నిర్వేదం
వాల్మీకిని	హనుమత్కృత సీతాదర్శనం
దా మహ	అంగుళీయ ప్రదర్శనం
	కాకాసుగ్రహం
	త్రిజటాస్వప్నం
గా బాషా	-ఇవి ఆరూ సుందర కాండలోనివి.
సంక్షిప్తం	
రోధిస్తాయి	
చృతనుగు	

రావణ కిరీట భంగం
 సీతాంజనేయ సంవాదం
 విభీషణ సంగ్రహం
 శ్రీరామ పట్టాభిషేకం
 సీతానయనం

-ఈ ఆయిదూ యుద్ధకాండలోనివి. అధిక పలప్రదాలయిన కథా భాగాలు ఎక్కువగా ఉన్న సుందర యుద్ధకాండలపై తిమ్మకవి ప్రత్యేక దృష్టి నిలిపి ఉంటాడు.

మహా కావ్యలక్షణమైన అష్టాదశ వర్ణనలను తిమ్మకవి అచ్చ తెలుగులో మనోహరంగా నిర్వహించాడు. అచ్చ తెలుగులోనే యమకాను ప్రాసాది శబ్దాంకారాల ప్రయోగం తిమ్మకవి నేర్పునకు తార్కాణం.

పెనురాచ ముంగిళ్ళఁ బెంపుడు తోటల
 మావులు మావులు ప్రోవు మీఱ
 నాడెంపుఁగోటల నాగవాసమ్ములఁ
 గొమ్మలుఁ గొమ్మలు గొనఱుఁ జూవ
 గడితల తొమ్ముల గడితంపు గోడఁ
 బట్టును బట్టును బసఁబొసంగ
 దొడ్డిపట్టుల దొడ్డ దొరసానుల యొడళ్ళ
 సొమ్ములు సొమ్ములు సొంపు నెరవ

నంగడులఁ జేలఁదద్దయు రంగెసంగి
 ముతైసరులును బరువంపు ముతైసరులు
 వఱలఁదరలని నీరులఁబర్మఱును మెఱసి
 వీడలరు వేల్పురానెల వీడుగాఁగ.?

మేడలా రతనంపుగోడలా యవరంజి
 వేడలా యేవాడఁ బెంపెసంగు
 మావులా బలితంపుటావులా చెంగర్వ
 బావులా యేక్రేవఁ బసదనర్చు....⁸

అని కావ్యారంభంలోనే అయోధ్యాపురాన్ని వర్ణించిన పీఠ కడు మనోహరం. యోగులకూ మహర్షులకూ నిలయమైన బ్రహ్మనగరమూ, సర్ప రాజులుండే పాతాళమూ, అమృతాంధసులైన నిలింపులుండే స్వర్గమూ ఈ నగరానికి ఈడుకావటం. తేరులతోనూ, కొమ్ము చేనుగుల బారులతోనూ, చక్కదనము గల రాచదారులతోనూ ఈ నగరం ప్రకాశిస్తున్నదట. చతుర్వర్ణాలు, వేళ్యంతో సహా సంప్రదాయ వర్ణధారిత తిమ్మకవి నగర వర్ణన చేశాడు. నాయక నాయకా వర్ణనాదులు కూడా సామాన్య ప్రబంధాల దోరణిలోనే చేశాడు. యుద్ధకాండ గ్రంథంలో దాదాపు సగ భాగాన్ని ఆక్రమించింది. అందులోని యుద్ధ వర్ణనల గురించి పేర్కొన నవసరం లేదు.

కావ్యానికి ఆత్మ ధ్వని. అయోధ్యాకాండం ఆరంభంలోనే బావి కథా సూచనాత్మకంగా తిమ్మకవి సూర్యాస్తమయ వర్ణనం చేశాడు.

వగలు సేయుచు వేడిమి మిగుల జగము
గ్రాచు జమునబృమున్నీటఁ గలిసె ననియె
తొగ వెలందుక నగియె నమ్మగున పెంపు
గని నయింపక తమ్మి మొగంబు మొగిచె

వగటివూట తన వేడిమితో జగత్తునంతా ఉడికించే సూర్యుడు సముద్రంలో వడ్డాడుకదా అని తొగవెలందుక సంతోషంతో నవ్వింది. ఆమె పెంపును చూచి సహించలేక తమ్మిమొగం ముడుచుకొంది. సూర్యునివల్ల వికసించే తామర సూర్యాస్తమయాన్ని సహించలేక దుఃఖంతో ముఖం ముడుచుకోవడం. శత్రువైన సూర్యుడు ఆస్తమించడంతో కలువ వికసించడం సహజమే. కలువ వికసనానికి తామర మొగం ముడిచిందని తిమ్మకవి అభివర్ణించాడు. భరతుని రాక్షా ర్ణతకు అడ్డుగా ఉన్న శ్రీ రాముడు అరణ్యానికి వెళ్ళడం కైక సంతోషానికి కారణం. ఆమె సంతోషానికి కారణమైన తన కుమారుడు శ్రీరాముని వనవాసం కౌసల్యకు దుఃఖ కారణం. సూర్యవంశ సంజాతుడైన దశరథుడు దుఃఖ సముద్రంలో మునుగగా కైక తాను రాజమాతృ నౌతున్నందుకు సంతోషిస్తున్నది. ఆ కైక సంతోషానికి కారణమైన దశరథుని దుఃఖం కౌసల్యకు దుఃఖ కారణమైంది. కైకను కలువగాను, కౌసల్యను తామరగానూ ఊహించాలి. ఈ సూర్యాస్తమయ వర్ణనలో తిమ్మకవి ఇటువంటి వ్యంగ్య వైఖవాన్ని సాధించాడు.

అచ్చ తెలుగు రామాయణం కావ్యలక్షణానుగుణంగా శ్రీరామ వట్టారి పేకంతో సుఖాంతమయింది. సంస్కృతంలో రామాయణం ఎంత ప్రభావ శాలియో తెలుగులోనూ అంత ప్రభావశాలియే. ఇక్కడ హెచ్చుతగ్గులేమీ లేవు. సంస్కృతం దేవభాష అనీ, అందులో ఉన్న గొప్పదనం, మహిమ ప్రాంతీయ భాషల్లో ఉండదనీ అనుకునేవారికి తిమ్మకవి సమాధానం చెప్పాడు:

తెనుఁగు చదువునఁ బున్నియంబెనయదనుచుఁ

గొందఱాడుదు రాదినఁ గొఱత యేమి

నీరిమరాయంచ నుడివిన చెనఁటిబోయ

నెఱ నిరాచారియగుటయె గుఱుచుగాడె.10

భాష ప్రధానం కాదు, భక్తిభావమే ప్రధానం. కేవలధ్వనిలో ఏముంది? తనకు ముందు ఎన్నో రామాయణాలున్నా రామాయణంమీది ప్రీతివల్ల తిమ్మకవి అచ్చ తెలుగులో రామాయణ రచన చేశాడు. యయాతి చరిత్రలోని రామాయణ కథా సంగ్రహం తిమ్మకవికి స్ఫూర్తినిచ్చి ఉంటుంది. పూర్వ కవుల సంప్రదాయాన్ని గాఢంగా నమ్మినవాడు తిమ్మకవి. అందుకే వారి సంప్రదాయాన్ని జాగ్రత్తగా అనుసరించాడు.

పొత్తములఁబొంటి పెద్దలు హత్తుకొలిపి

నట్టి తెఱఁగున నుడువులందన్నియెడల

గుఱియరసిమాచి నెమ్మదిఁగూర్చినాడ

సందియం బెన్నకుఁడు నెఱజాణలెల్ల.11

రామాయణ ఫలాన్ని కూడా ఈ విధంగా వివరించాడు గ్రంథాంతంలో-

పుడమి నీ పొత్తమెప్పుడు ప్రొద్దునెలయుఁ

జక్కలును గల్లునన్నాళ్ళు సొరిది ప్రోడ

లిండ్లఁగోరినకోరికలిడుచు నిడుమ

లుడుగఁజేయుచుఁదిరమయి యుండుగాక! 12

ఈ అచ్చ తెలుగు రామాయణం భక్తుల కోర్కెలను తీరుస్తుందనడంలో సందేహం లేదు.

6. అచ్చతెలుగు రామ యణం - లక్షణ సారసంగ్రహం

కవి సార్వభౌముడు కూచి మంచి తిమ్మకవి అనేక కావ్యాలు రచించడంతోపాటు 'లక్షణ సారసంగ్రహం' అనే లక్షణ గ్రంథాన్ని కూడా రచించాడు. తెలుగులో సాధారణంగా కవులే లక్షణ కర్తలుకూడా. పూర్వం కేవల లక్షణకర్తలు తక్కువే. కూచిమంచి తిమ్మకవికూడా లక్షణకర్త అయిన కవి. రుక్మిణీ పరిణయం, సింహగిరి మాహాత్యం, నీలాసుందరీ పరిణయం, రాజశేఖర విలాసం, అచ్చ తెలుగు రామాయణం మొదలైన కృతులు రచించి తర్వాతే తిమ్మకవి లక్షణ గ్రంథం రచించాడు. 'లక్షణ సారసంగ్రహము'కే సర్వలక్షణ సార సంగ్రహమనీ, సకల లక్షణ సారసంగ్రహమనీ కూడా పేర్లున్నాయి.

తిమ్మకవి 'జగదుపకారార్థము క్రొత్తగ లక్షణ లక్ష్యములు వికర్షించి బుదుల్ పొగడఁగఁ కృతిఁజేసెద'నని చెప్పకొన్నాడు. అప్పటికే ఎన్నో లక్షణ గ్రంథాలుంటే మళ్ళీ లక్షణ గ్రంథం ఎందుకు? అని ప్రశ్నించుకొని ఇలా సమాధానం చెప్పాడు తిమ్మకవి:

తెలుఁగునకు మున్ను లక్షణంబులు మహా క
వీశ్వరులు పెక్కు రచియించి యిడిరికేల
గూర్చ వలెనన్నఁ బ్రౌఢిమ కొఱకు నాకుఁ
దెలిసిన తెరంగు నొక కొంత తేట వఱుతు.?

లక్షణ గ్రంథాలలో లక్ష్య ప్రదర్శనం రెండు విధాలుగా ఉంటుంది. లక్షణకర్త స్వయంగా లక్ష్యరచన చేయడం ఒక పద్ధతి. పూర్వకవుల గ్రంథాల నుండి లక్ష్యప్రదర్శన చేయడం మరొక పద్ధతి. కూచిమంచి తిమ్మకవి ఈ రెండో పద్ధతినే ఆవలంబించాడు.

నన్నయ భట్టదుల గృతు
 లన్నిలిపిన లక్ష్యములును లక్షణములు యు
 క్తి నైమికి కృతియొసర్పుచు
 మున్నుగ నాంధ్రంబు చందమున్ విపరింతున్.³

కవులే లక్షణ కర్తలయినప్పుడు వారి లక్షణ గ్రంథాలకు వారి సృజనాత్మక రచనలనే లక్ష్యాలుగా చేసి పరిశీలించడం సహజమే. లక్షణ గ్రంథాల రచన బాష ఇట్లా ఉందని విశ్లేషించడానికి మాత్రమేగాక ఒక విధంగా రచయితలకు మార్గ దర్శక గ్రంథాలుగా ఉద్దేశించి జరిగింది అందువల్ల వ్యాకరణ గ్రంథాలలో చందోవిశేషాలకూడా విస్తృతంగా చోటు చేసుకున్నాయి. లక్షణ సారసంగ్రహంలోకూడా సుమారు నాలుగోవంతు ప్రాస, యతి ప్రకరణాలాక్రమించాయి. తిమ్మకవి లక్షణ గ్రంథంలో మరో ప్రధానాంశం శబ్దస్వరూప నిర్ణయం. గ్రంథంలో మూడోవంతు భాగం ఇదే ఆక్రమించింది.

తిమ్మకవి ఆనంతునితో మొదలుపెట్టి అహోబిలవతి, అప్ప కవుల వరకు వన్నెండుగురు లాక్షణికుల వాదాలను, ప్రయోగాలను చర్చించాడు. ఆరవై మూడు ప్రాచీన గ్రంథాలనుండి, ప్రసిద్ధ కవుల చాటువులతో సహా అనేక ప్రయోగాల నుదాహరించాడు. 1276 గద్యపద్యాల లక్షణ గ్రంథంలో దాదాపు 850 పద్యాలు పూర్వకవుల గ్రంథాలనుండి ఉదాహృతాలు. తిమ్మకవి పాండిత్యానికి పూర్వకవి గ్రంథ పరిచయానికి ఇవి తార్కాణాలు

పూర్వలాక్షణికుల వాదాలను తిమ్మకవి అక్కడక్కడా నిరాకరించాడు. మహాకవి ప్రయోగాలను చూపించి అనేక ప్రయోగాలను ప్రమాణీకరించాడు. కేతన ఎకారాంత రూపాలను తిరస్కరించి ఇయంత రూపాలే ప్రమాణం అని చెప్పగా తిమ్మకవి ఎకారాంత రూపాలను కూడా ప్రామాణికాలుగానే అంగీకరించాడు. తన కావ్యంలో కూడా ప్రయోగించాడు.

పున్నెము (పీ - 11)

కన్నె (బాల - 103)

ముతైంపు చలువ చప్పరములు (సుందర - 9)

ఇయంత రూపాలను కూడా ప్రయోగించాడు.

పున్నియంపు పెంపు (బాల. 64)

వల్లియ (బాల. 66)

ముత్తియబులు (బాల 15)

మిద్దియ (సుందర. 9)

తిన్నియ (సుందర. 9)

గడ్డియ (సుందర. 9)

తాయెద, వయ్యెద, ఉయ్యెల శబ్దాల నడిమి యకారం అత్యసహితంగా కూడా ఉండవచ్చునని తిమ్మకవి ప్రమాణీకరించాడు ముద్దరాజు రామన ఎత్త సహితరూపాలను మాత్రమే అంగీకరించాడనీ అత్య సహితరూపాలు కూడా ప్రామాణికాదేనని చెప్పి, కవిప్రయోగాలను చూపించాడు.

వయ్యెర బోదలపుడు (అయో. 40)

మేటి వయ్యెర (బాల. 37)

ఉయ్యెల లరదములును (సుందర. 9)

ద్వితీయాశ్వాసంలో శబ్దచరణం ఆసక్తిదాయకంగా ఉంటుంది. చందోబద్ధ రచనలలో కవులు సమయానుకూలంగా ఒకే శబ్దాన్ని అనేక విధాలుగా ప్రయోగిస్తారు. ఆ తైవిధ్యాన్ని తిమ్మకవి చక్కగా ప్రదర్శించాడు. ఉదాహరణకు పూపు శబ్దానికి పుపు, పుపు, పూ అనే పర్యాయ రూపాలు; మామిడికి మామిడి, మామి అనే పర్యాయరూపాలు; దొవుకు దవు, దవు, దొ అనే రూపాలు ఉన్నాయి మొగసాలకు మోసాల, మోసల అని కూడా రూపాలున్నాయి. మీనుకు బహువచనంలో మీలు, మీనులు అని రెండు రూపాలున్నాయి. ఈల్లుకు నీల్లుట, ఇల్లుట అని రూపాలు. సామాన్య కావ్యాలలోనే ఈ రూపభాషాశాస్త్రవసరం కనిపిస్తూ ఉండగా తిమ్మకవికి అచ్చతెలుగు కావ్యరచనలో మరింత ఆసనం. అయినా తిమ్మకవి పూర్వ ప్రామాణిక కవుల ప్రయోగాలకు విరుద్ధమైన ప్రయోగాలు చేయలేదు లక్షణగ్రంథ రచనకు పూర్వమే లాక్షణిక ప్రామాణికాలైన రచన లనేకం చేశాడు.

సర్వలక్షణ సార సంగ్రహాన్ని పరిశీలించే తిమ్మకవికి లక్షణ విషయంలోని దృక్పథం వెల్లడవుతుంది. పూర్వకవి ప్రయోగాలను ఆయన ప్రామాణికంగా భావించాడు. ఇతర లాక్షణికులు అప్రామాణికాలని చెప్పిన రూపాలను కూడా తిమ్మకవి పూర్వకవులు ప్రయోగించినందువల్ల ప్రామాణికాలుగా గుర్తించాడు. ఇది తిమ్మకవి శాస్త్రీయ దృక్పథానికి నిదర్శనం.

7. భాషా విశేషాలు

వర్ణాలు :

సంప్రదాయ వ్యాకరణాలలో భాషలో కనిష్టాంశంగా వర్ణాన్నే గుర్తిస్తారు. అర్థభేదక సామర్థ్యం లేని ధ్వనికి అంత ప్రాధాన్యం లేదు. దానికి ప్రత్యేక లిపిసంకేతం లేదు. వైదిక సంస్కృతంలో ఉన్న ఉచ్చారణ ప్రాముఖ్యం తొక్కిరి భాషలో లేదు. ప్రాంతీయ భాషల్లో అసలే లేదు. అర్థభేదాలు కాని తుల్యోచ్చారణ కలిగిన ధ్వనుల సమూహాన్ని ఒక వర్ణంగా గుర్తించి దానికే లిపి చిహ్నాన్ని ఏర్పరచుకుంటాం. ఉచ్చరించే ధ్వను లన్నింటికీ లిపి సంకేతాలవసరం లేదు.

తిమ్మకవి 'లక్షణ సారసంగ్రహము'లో

అ ఇ ఉ లు ఏ వోలు నది దీర్ఘ సహితంబు

లై ఔలు క గ చ జ లరయ ట ఠ ణ

తదనలు పబమలు దగయరలవ సహ

శ ణ లును తెనుఁగున వరలు గాని

తక్కిన వర్ణముల్ దగులవు 1

అని చెప్పాడు.

అచ్చులు

	పురస్	కేంద్ర	వశ్యాత్
అగ్ర	ఇ ఈ	-	ఉ ఊ
మధ్య	ఎ ఏ	-	ఒ ఓ
అధస్	-	అ ఆ	ఐ ఔ

ఐ ఔ లు ఆయ్, అవ్ లతో సమానం.

హల్లులు

		ఓవ్య	దంత్య	దంత	మూర్ధన్య	తాలవ్య	హను
		మూలీయ				మూలీయ	
స్పర్శ	శ్వాస	వ	త	-	ట	-	క
	నాద	బ	ద	-	డ	-	గ
స్పృష్టోష్మ	శ్వాస	-	-	-	-	చ	-
	నాద	-	-	-	-	జ	-
ఊష్మ		-	-	స	-	-	-
అనునాసిక		మ	న	-	ణ	-	-
పార్శ్వక		-	ల	-	ళ	-	-
కంపిత		-	ర	-	ఱ	-	-
అంతస్థ		వ	-	-	-	య	-

ప్రాకృతం నుండి త, కన్నదం నుండి హ, పెర్సో ఆరబిక్ నుండి f (ప), z (జ) వచ్చాయి తెలుగులో మహా ప్రాణ వర్ణాలు లేకపోయినా త కారాది వదాలను దేశ్యాలుగానే గుర్తించాడు.

తీవి (కిష్కింధ. 71)

తవళికాడు (యుద్ధ. 220)

తావు (యుద్ధ. 584)

f, z లు వ, జ లు గానే ప్రయుక్తాలు.

హౌజు (యుద్ధ. 125, 378)

వజీరు (అయోధ్య. 68, కిష్కింధ. 12, సుందర. 58)

వజీరుండు (యుద్ధ. 168)

హకారాది వదాలు కూడా తిమ్మకవి ప్రయోగించాడు. కొన్ని వదాలలో హకారాది రూపాలతోపాటు వదాది హకారం లోపించిన రూపాలు కూడా అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో కనిపిస్తాయి.

హుమాయి (పీ. 21)
 హరివాణము (బాల. 49)
 హరువు (కిష్కింద 1)
 హాంబమడికల్ (సుందర. 34)
 హత్తించెనొకో (సుందర. 168)
 హెచ్చరిక (యద్ధ. 95)
 హజారము (యద్ధ. 98)
 హళక్కి (యద్ధ. 392)
 ఉళక్కి (యద్ధ. 409)

ఉత్పత్త్యములతో కూడిన వకారం, యకారం, ఇకారం తెలుగులో పదాదిన లేవు. మహా ప్రాణ వర్ణాలన్నీ తెలుగులో అల్ప ప్రాణాలుగా ప్రయుక్తాలు. శ, ష ల సవర్ణంగా ప్రయుక్తాలు.

శకారం పదాదిలో లేదు. పదాదిన లకారం మాత్రమే ఉంటుంది
 అశుకు (కిష్కింద. 4)
 కశవళము (కిష్కింద. 22)
 కూశ (కిష్కింద 39)
 విరాళి (సుందర. 33)
 దాళిలు, దేవళంబులు (సుందర. 34)
 గయాళి (సుందర. 95)
 త్రుళ్ళు (సుందర. 157)
 తొగిళ్ళు (సుందర. 177)
 రవళి (యద్ధ. 140)
 వైళంబ (యద్ధ. 307)

పదాలు :

రామాయణం సంస్కృత మహాకావ్యం. కాబట్టి ప్రదేశాలు, నగరాలు, పాత్రల పేర్లు సంస్కృతంలోనే ఉంటాయి. పేర్లు, బిరుదులు మార్పడం తిమ్మకవికి అభిమతం కాదు కాబట్టి అవన్నీ తత్సమ శబ్దాలుగానే ప్రయుక్తాలు.

దళరథుండు (బాల. 18), కౌసల్య, కైక, సుమిత్ర (బాల. 22)
 మందోదరి (సుందర. 16)
 వనీష్ఠుడు (బాల. 26)
 రోమపాదుడు (బాల. 27)
 ఋష్యశృంగుడు (బాల. 28)
 దూషణుడు (సుందర. 157)
 అంగదుడు (యుద్ధ. 447)
 కాలనేమి (యుద్ధ. 408)
 మాల్యవంతుడు (యుద్ధ. 428)
 దూమాక్షుడు, అకంపసుడు (యుద్ధ. 177)
 మహాకాయుడు (యుద్ధ. 183)

మొదలైనవి ఉదాహరణలు. కన్నడము వంటి ద్రావిడ భాషల నుండి ఆరబ్బి, ఫారసీ వంటి అన్యదేశ భాషల నుండి ఆరువు తెచ్చుకున్న పదాలు కూడా అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో ఉన్నాయి.

హొన్న (బాల. 61), సావడి (బాల. 49), తాయి (యుద్ధ. 412), పజీరు (కీర్తి. 12), చీనిపనుల (సుందర. 10), హజారము (యుద్ధ. 98), పౌజ (యుద్ధ. 128), తేజీ (యుద్ధ. 161), జాఠీ (యుద్ధ. 412)

తద్రువాలలో మూలపదంలోని యకారం జకారంగా మారుతుంది.²

యక్షులు > జక్షులు (పీ.3)
 కార్యము > కర్జము (బాల. 26)
 యజ్ఞము > జన్నము (బాల. 32)
 యోధ > జోదు (బాల. 44)
 యమ > జముడు (బాల. 42)
 యోగి > జోగి (అయోధ్య. 64)
 శయ్య > నెజ్జ (బాల. 36)
 వైద్య > వెజ్జ (బాల. 37)

షకారం సకారమవుతుంది.³

బాష > బాస (పీ. 10)

సంతోష > సంతస (పీ. 15)

దోషము > దోసము (పీ. 11)

విషము > వినము (అయోధ్య. 5)

శకారం సకారమవుతుంది.⁴

శయ్య > నెట్ట (బాల. 36)

యశము > అసము (పీ. 9)

శంఖు > సంకు (బాల. 13)

శిఖా > సిగ (పీ. 26)

శ్రీ > సిరి (బాల. 4)

దిశ > దెస (అయోధ్య. 42)

శబ్ద > సద్దు (అయోధ్య. 135)

శక్తి > సత్తి (యుద్ధ. 387)

శుక్రడు > సుక్కురుడు (యుద్ధ. 437)

వద మధ్యంలోనూ, వదాంతంలోనూ 'క్ష' ద్విరుక్త కకారమవుతుంది.⁵

యక్షులు > షక్కులు (పీ. 8)

అక్షరము > అక్కరము (పీ. 11)

రాక్షసుడు > రక్కసుడు (అయోధ్య. 42)

వక్షి > వక్కి (సుందర. 39)

ఋక్ష > రిక్క (యుద్ధ. 161)

క్షకారం మరో హల్లుతో సంయుక్తమైప్పుడు ద్విరుక్త కకారం రాదు.⁶

లక్ష్మి > లచ్చి (అయోధ్య. 34)

ద్వితీయ వర్ణాలు ప్రథమ వర్ణాలుగా, చతుర్థ వర్ణాలు తృతీయవర్ణాలుగా మారుతాయి.⁷

రేఖ > రేక (అయోధ్య. 61)

కథా > కత (పీ. 16)

వృథా > విత (అయోధ్య. 24)

యోధ > జోదు (అయోధ్య. 44)

బీతి > బీతు (అయోధ్య. 72)

గంధము > గందము (అయోధ్య. 141)

బట > బంటు (కీప్కింద. 14)

బేరి > బేరి (యుద్ధ. 201)

బట్టు > బట్టు (యుద్ధ. 204)

శిఖ, ముఖములకు నీక, మొకములతో నీగ, మొగము అనే రూపాలు కూడా ఉన్నాయి.⁸ అంటే ద్వితీయ వర్ణం తృతీయమవుతుంది.

శిఖా > నీగ (పీ. 26)

ముఖము > మొగము (బాల. 36)

చతుర్థ వర్ణం ప్రథమ వర్ణమైన రూపాలు కూడా ఉన్నాయి.

గాధ > గాట (అయోధ్య. 43)

సంయుక్తాలు ద్వీరుక్తాలుగా మారతాయి.

వర్ణము > వన్నియ (బాల. 37)

బక్తి > బత్తి (బాల. 63)

కుక్తి > కుత్తి (అయోధ్య. 72)

ముక్తి > ముత్తి (అయోధ్య. 72)

మృత్యువు > మిత్తి (అయోధ్య. 116)

పదాది హల్లుమీది ఉత్తరం ఒత్తరం అవుతుంది.

గుణము > గొనము (బాల. 22)

కుమారులు > కొమరులు (బాల. 25)

కులము > కొలము (బాల. 37)

పదాది సంయుక్తం అసంయుక్తమవుతుంది.

ప్రజ > వజ (బాల 30)

ప్రయాణము > వయనము (అయోధ్య. 77)

వదాద్యక్షరంలోని ఋత్యం ఎత్యమవుతుంది.

మృగము > మేకము (బాల. 21)

గృహస్థు > గేస్తు (బాల. 21)

సంయుక్తంలోని హల్లుల నడుమ అచ్చు వచ్చిచేరుతుంది.

ముహూర్తము > మూరతము (అయోధ్య. 47)

ము. > ముగుద (బాల. 135)

మూ > మొరకు (కిష్కింధ. 61)

వదా ఋత్యం 'రి' గా మారుతుంది.

ఋక్షము > రీక్క (బాల. 132)

లోక వ్యవహారంబగు బాస దేశ్యమంద్రు అంటూ. దాన్నే కొందరు అచ్చ తెనుగంటారని చెప్పిన కూచి మంచి తిమ్మకవి తన అభిప్రాయాన్ని చెప్పుకొ పోవడంవల్ల అతని అభిప్రాయంకూడా అదే అనుకోవలసి వస్తుంది. మైగా దీనికి ఉదాహరణ లివ్యవలసిన అవసరాన్ని తిమ్మ కవి గుర్తించలేదు. తిమ్మకవి అచ్చ తెనుగు కృతులే దీని కుదాహరణప్రాయాలేమో, తిమ్మకవి ప్రయోగించిన దేశ్య శబ్దాలు కొన్ని ఈనాడు జనవ్యవహారంలో అంతగా కనిపించక పోవచ్చు. కాని బహుళ సంఖ్యాకమైన శబ్దాలు ఆంధ్రదేశమంతటా వ్యవహారంలో ఉన్నాయి.

లిబ్బి గుబ్బెర (యద్ధ. 592) లిబ్బి అంటే రాశి అనే అర్థంలో నేటికీ వామనగుంటల ఆటలో ప్రయోగం ఉంది. వామి అన్నది గడ్డివామి అని నేటి ప్రయోగం. తిమ్మకవి సీర్వామి (కిష్కింధ. 90) అని ప్రయోగించాడు. టక్కు (సుందర. 47) వంచన అన్న అర్థంలో, త్రుళ్ళు (సుందర. 157) పొగరు అన్న అర్థంలో తిమ్మకవి ప్రయోగించాడు. రకోరి (యద్ధ. 74) బాబార్థకం. ఈద (యద్ధ. 147) గాలి అనే అర్థంలో, ఉవయోగించాడు. ఈదర గాలి అని నేటి వ్యవహారం. అఱుజా రూపు (యద్ధ. 417) చిన్న రూపము అని అర్థం. అఱుజా. తూలు అన్న పదాలు గృహవధకాలలో జ్యోతిష్కులు, ఉప్పురి వని రాళ్ళు అడ్డం-నిలుపు అన్న అర్థంలో వాడుతున్నారు.

వెళంబ (యుద్ధ. 307) = వేగం.
 సింగాణి (సుందర. 83) = ఒక విధమైన విల్లు సింగిణి.
 గొంకు (అయోధ్య. 67) = శంక
 తొచ్చు (కీష్కింధ. 23) = తోటు
 ఇబ్బడి (కీష్కింధ. 45) = రెండింతలు
 దూప (కీష్కింధ. 62) = దాహం. నేటికీ తెలంగాణాలో ప్రయోగంలో ఉంది.

వెట్టి (కీష్కింధ 67) = వేడి
 సిడము (పీ. 22) = చిహ్నము
 బేహరి (అయోధ్య. 21) = వ్యాపారి.

ఎకిమీడు (అయోధ్య 58), కలను (పీ. 1), వాయి (పీ. 11), తత్తడి (పీ. 13), జియ్య (పీ. 8), విన్ను (పీ. 6), అంగద (కీష్కింధ. 60), వ్రేగు (కీష్కింధ. 17), తీగ (అయోధ్య. 134), దిగ్గియ (బాల. 67) మొదలైనవి ప్రసిద్ధాలు.

సంధి :

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో సంస్కృత సందులకవకాశం లేదు. తత్సమ శబ్దాలు కేవలం సంజ్ఞా వాచకాలకు మాత్రమే పరిమితం కాబట్టి దూమాపుడు (యుద్ధ. 177) వంటి అతి పరిమితమైన పదాలలో తప్ప సంధి రూపాలుండవు. పేరే సమాసంగా ఉండి తప్ప రెండు పదాలు కలిసిన తత్సమ పద రూపాలు ఈ గ్రంథంలో సాధ్యం కావు.

తెలుగు సంధి ప్రధానంగా అచ్చంది. రెండచ్చులు వరుసగా ప్రయుక్తం కావడం తెలుగులో సహజం కాదు. కాబట్టి వాటిలో ఒక అచ్చుకు లోపం చేయడమే సంధి. లోపం చెందే అచ్చు పూర్వాచ్చు. పూర్వస్వరం ప్రధానమయినపుడు సంధి జరగదు. అంటే పూర్వాచ్చు లోపించదు. అటువంటి సందర్భాలలో సంధిని, ప్రకృతి బావాన్ని నిరోధించడం కోసం యడాగమం వస్తుంది. ద్రుత ప్రకృతిక సంధి, పుంప్యాదేశం, ప్రాతాది సందులు హల్పందులు. లక్షణికుడైన కూదిమంచి తిమ్మకవి రచనలో సంధి ప్రక్రియ లక్షణయుక్తమే.

తిమ్మకవి లక్షణ సారసంగ్రహంలో ఇత్య. అత్యసంధులను వికల్ప సందులుగా చెప్పి మహాకవి ప్రయోగాలను ఉదహరించాడు. అచ్చతెలుగు రామాయణంలో కూడ ఇవి వికల్పసందులుగానే ప్రయుక్తాలు.

- తెల్లని యిల్లాలు (పీ. 5)
- మరునయ్య (పీ 1)
- వాడియమ్మలు (సుందర. 119)
- చేతి యుదుటువిల్లు (బాల. 181)
- చేరి రెంమి (బాల. 136)
- చనిరొయ్యన (బాల. 135)
- జక్కుల యెకిమీడు (బాల 159)
- కమ్మయిదుట (బాల. 162)
- ప్రోలికేగినట్టి (సుందర. 116)
- చూపకుండినన్ (ఆరణ్య. 105)
- మోచుకయుండు (సుందర. 41)

వర్తమానార్థ విహితమైన చువర్ణానికి సంది వైకల్పికం 10

- అరుగుచునొక్కచో (ఆరణ్య 116)
- పలుకుచున్న (సుందర. 57)
- పొగడుచునతడు (ఆరణ్య. 115)
- పొగులుచున్న (కిష్కింధ. 70)
- చనుచున్న తరిన్ (ఆరణ్య. 109)
- కర్మధారయంలో టుగాగమం. 11
- మినుక్కుటలివులు (బాల. 93)
- అముచేనుగు గున్న (బాల. 151)
- తూగుటయ్యెలలు (బాల. 168)
- కరకుటమ్మున (ఆరణ్య. 14)
- చిగురుటాకు (ఆరణ్య. 22)
- నిల్వటద్దము (బాల. 9)

కొమ్ము దేనుగు (బాల. 8, 138)
 కర్మధారయంతో పుంపాదేశం
 కుందనపు బొంగరముల (బాల. 55)
 రతనంపు మొలత్రాళ్ళు (బాల. 61)
 సింగపుపీట (బాల. 63)
 పుంపాదేశమూ, టుగాగమమూ
 గాటంపు టడవుల (బాల. 37)
 జన్నపుటిల్ (బాల. 90)
 అబ్బురపుటింతి (బాల. 110)
 క్రవంపుటనటి (బాల. 113)
 గడితంపుటుణుము చప్పుడులు (బాల. 138)
 రతనంపుటువ్పరిగ (పీ 1)

గజడదబమలకు ముందు పొల్లు హల్లు నిలుస్తుంది. లేకపోతే పూర్ణ
 బిందువవుతుంది.¹²

తెగుతలలు మొలచు తలలుం
 దిగువంబడు తలలు మొగిలు తెరువునకు వడి
 న్నెగయు తలలప్పు డబ్బుర
 మగుచున్ జగమంత్రగాని యాటయబోలెన్ (యుద్ధ. 549)
 వగలన్ బొక్కెడు తన చెలిగనుగొని (యుద్ధ. 459)
 పెన్ గాలికి (యుద్ధ 469)
 తొలియచ్చు మీది వర్ణాల లోపానికి
 లేనెల (పీ. 1)
 క్రొవ్విరిసరములు (అయోధ్య. 13)
 స్వరం లోపించి మీది హల్లుతో సంయుక్తం కావడానికి
 మేల్జాళువా (బాల. 61)
 తొల్పందిగున్న (బాల. 167)
 బల్మిన్నియ (బాల. 128)
 మేల్లెరంగెల్ల (బాల. 140)
 పరుషాలు సరళాలు కావడానికి

కెందామర (పీ. 11.)

కేలుదామర (బాల. 61)

కెంజాయ (అయోధ్య. 13)

ఉదాహరణలు. లు ప్రశేషానికి ద్విత్యం రావడానికి ఈ క్రింది ప్రయోగాలు ఉదాహరణలు.

ముజ్జగములు (పీ. 1)

ముయ్యేడు మారులు (బాల. 175)

క్రొన్నెలరాజు జడదారి (బాల. 150)

సంఖ్యావాచకాలు :

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో సంఖ్యావాచకాలు విశేషాలుగానూ విశేషణాలుగానూ ప్రయుక్తమయ్యాయి. సంఖ్యావాచక శబ్దాలలో ఈ గ్రంథంలో వాడిన వాటిలో వేయి గరిష్ఠ సంఖ్య. లక్ష, కోటి తత్సమాలు కాబట్టి వాడలేదు.

ఒక్కకొండలు (బాల. 148) ఒక్కటి (యుద్ధ. 333) ఒండు (యుద్ధ. 555)

అవ పూరణార్థకం.

రెండవ, మూడవ, నాలుగవ (బాల. 58)

కొమ్మిదియవనాట (బాల. 58)

అఱునొండవ రిక్క (బాల. 58)

పదునొకొండవ పట్టున (బాల. 59)

మానవ వాచకంగా

ఇర్వరు (ఆరణ్య. 35)

మువ్వరకు (బాల. 48) నల్లరకును (బాల. 59)

విశేషణంగా రెండుకు 'ఇరు,' 'ఈర్'

ఈ రైదు కుత్తుకలు (బాల. 131)

మూడుకు 'ము'

ముజ్జగములు (బాల. 41)

నాలుగుకు 'నల్'

నల్లెరగులు (బాల. 46)

రెండు, మూడులకు దుగ, తిగ అని ప్రయోగించాడు. ఇవి ప్రాకృత భవాలు.

ఇరుదుగ రూపులూని (బాల. 156)

దుగ తిగ తీపారు తూపు దొర (బాల. 112)

ఏడునకు 'సత'

సతనాల్కల జేజే (బాల. 48)

దుగ, తిగ, సత్రా అనేవి మన వచ్చీను అటలో నేటికీ వాడుకలో ఉన్నాయి. ఏడు రోదన సంఖ్య అని తిరస్కారం. అందుకే ఏడు అనకుండా ఆరునొండవ రిక్క (బాల. 58) అని ప్రయోగించాడు.

నాలుగుకు పర్యాయరూపంగా 'తీవంచ' ప్రయోగించాడు.

తీవంచ వార్తంపుటగ్గిపట్ల నడుమ (బాల. 158)

ఐదుకు పర్యాయ రూపంగా 'చౌవంచ' ప్రయోగించాడు.

చౌవంచ ముఱుల కోన (యద్ద. 22)

పది, బంతి, చాల్పు సమాన్వితాలుగా ప్రయుక్తాలు.

పదితలల రక్కసుల జేడు (బాల. 41)

బంతి తలల రక్కసుడు (బాల. 42)

చాల్పు తేర్ల దొరను (బాల. 20)

ఐదు నూలు కేల్లవలును (బాల. 175) లో నూలు శబ్దం ప్రయుక్తం.

పేసుద్దులివేటికి (బాల. 145) లో వేయి శబ్ద విశేషణరూపం ప్రయుక్తమయింది.

జనకుడు 'వేయి నూజారుల తొక్కముల్' (బాల. 170) దానం చేశాడట. పర్యాయంగా పదినూర్లు. పదినూర్లు తత్తడల్వానినట్టి (యద్ద. 184).

కూడికలు, హెచ్చవేతల ద్వారా సంఖ్యలను తెల్పడం ఒక సంప్రదాయం. అచ్చతెలుగు రామాయణంలో ఇటువంటి ప్రయోగాలు విశేషంగా లభిస్తాయి.

ఇరు చోపంద యౌదలల రక్కసిరాయని (యుద్ధ. 17) $2 \times 5 =$
 జమిలి చోపంద తేర్ల రాచలివెలుగునకు (బాల. 156) $2 \times 5 = 10$
 ముయ్యేడు మారుల (బాల. 130, 175) $3 \times 7 = 21$
 ఇరుదుగ దూపులూని (బాల. 156) $2 \times 2 = 4$
 దుగతిగ పీపారు తూపుదొర (బాల. 112) $2 + 3 = 5$
 ఈ రైదు కుత్తుకలు (బాల. 131) $2 \times 5 = 10$
 రెండు తొమ్ముదులు (యుద్ధ. 331) $2 \times 9 = 18$
 పదియారు వదుల (యుద్ధ. 192) $16 \times 10 = 160$
 ఈరే న్నొంతుకం (యుద్ధ. 183) $2 \times 5 = 10$
 జంట చవువందకడలును (యుద్ధ. 184) $2 \times 5 = 10$

విభక్తి ప్రత్యయాలు :

నామ విభక్తులు నామానికి ఉండే అర్థాన్ని మార్చడానికి ఉపయోగపడుతాయి. నామవాచకానికి, క్రియకూ మధ్య ఉన్న సంబంధాన్ని బోధిస్తాయి. విభక్తికి ఉండే అర్థాన్ని కారకం అంటారు. కారకం నామానికి క్రియకూ మధ్య ఉండే అన్వయం. కారకాలు అర్థాలు. అంతరంగ నిర్మాణానికి సంబంధించినవి. విభక్తులు ఈ అర్థాలను సూచించేవి. భాషా నిర్మాణంలోవి

విభక్త్యర్థం కొన్ని భాషల్లో ప్రత్యయాల ద్వారా, మరికొన్ని భాషల్లో అనుబంధ పదాల ద్వారా వ్యక్తమవుతుంది. ఈ అనుబంధ పదాలు నామవాచకానికి ముందు చేరేవి, తరువాత చేరేవిగా కూడా ఉంటాయి. తెలుగులో విభక్తి ప్రత్యయాలుగా భావించేవి చాలా వరకు అనుబంధ పదాలే. ఇవి నామవాచకానికి తరువాతే చేరతాయి. సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణాలు ఆరు కారకాల్ని కారకాలను బోధించే విభక్తి ప్రత్యయాల్ని వివరించారు. కాని ఒక కారకాని ఒక విభక్తి ప్రత్యయం అన్న నియమం నిర్దిష్టంగా లేదు. కారకాల సంఖ్యా విభక్తుల సంఖ్యా నిర్దితాలు కావు ఒక విభక్తి ప్రత్యయం లేదా అనుబంధ పదం అనేకార్థాలను బోధించవచ్చు.

సంస్కృతంలో 'స్థాల్యాంవచతి', 'స్థావచతి' అనే వాక్యాలు భిన్న విభక్తి ప్రత్యయాలను కలిగి ఉన్న ఒకే అర్థాన్ని బోధిస్తున్నాయి. హిందీలో

'నే' తృతీయా పంచమీ విభక్త్యర్థాలలో, 'కో' చతుర్థి, షష్ఠీ విభక్త్యర్థాలలో ప్రయుక్తమవుతున్నాయి. సంస్కృతంలో రెండు మూడు సంబంధాలను బోధించడానికి ఒకే విభక్తి ప్రత్యయం వాడుకలో ఉంది తెలుగులో కూడా ఒకే సంబంధాన్ని బోధించడానికి ఒకటికంటే ఎక్కువ అనుబంధ పదాలు లేక ప్రత్యయాలు. ఒకటి కంటే ఎక్కువ సంబంధాలను బోధించడానికి ఒకే ప్రత్యయం లేదా అనుబంధ పదం కనిపిస్తాయి. సంప్రదాయ వ్యాకరణాలలో అనుబంధ పదాలను కూడా విభక్తి ప్రత్యయాలుగానే గుర్తించారు.

తిమ్మకవి 'లక్షణ సారసంగ్రహము' లో విభక్తి ప్రవకరణంలో తెలుగులో విభక్తి ప్రత్యయాలు ప్రయుక్తమవుతున్న తీరును వివరించాడు. ప్రథమా విభక్తి అమహదేక పదనంలో ము, మ్ము, ంబు, వులు ప్రయోగించాడు.

కర్ణంబు (ఆరణ్య. 105)

కొత్తడంబులు (సుందర. 8)

తానకము (ఆరణ్య. 4)

మానికము (ఆరణ్య. 20)

రాచపుట్టువు (అయోధ్య. 104) రఘువు (అయోధ్య. 58)

అబ్రమ్మ (కిష్కింధ. 94)

మహదేకపదన ప్రత్యయంగా 'డు', 'ందు' ప్రయుక్తమయ్యాయి.

హనుమంతుడు (సుందర. 75)

అంగదుండు (యుద్ధ. 189)

ప్రథమ బహువచన ప్రత్యయాలుగా 'లు' 'రు' 'ండు', 'ళ్ళు' ప్రయుక్తమయ్యాయి.

పూజలు (ఆరణ్య. 3) మోములు (యుద్ధ. 186)

నడలు (ఆరణ్య. 26) తొమ్ములు (యుద్ధ. 180)

మువ్వరు (ఆరణ్య. 15)

వాండు (ఆరణ్య. 15) సంగడికాండు (అయోధ్య. 62)

మీగాళ్ళు (ఆరణ్య. 26)

ద్వితీయకు ప్రథమ రావడానికి

మున్నీటి నడు దీవి యేలు తేడ (ఆరణ్య. 57) సంధ్రము లొక్క
మాది యింకింతునొ (ఆరణ్య. 106)

తృతీయకు మారుగా ప్రథమ రావడానికి
ఒక కోల వాని తలఁ దెగనేసెన్ (ఆరణ్య. 5)
సప్తమికి బదులుగా ప్రథమ రావడానికి
ఆగ్ని సొచ్చి వెడలుదాన (యుద్ధ. 576)

ఉదాహరణలు.

ద్వితీయా విభక్తి ప్రత్యయంగా 'న్' ప్రయుక్తం. ఇత్య, ఉత్య
విశిష్ట నకారం కూడా ద్వితీయాప్రత్యయమే.

పూజన్ (ఆరణ్య. 6)
సంగడి చేడియలను (యుద్ధ. 587)
నిన్నున్ (అయోధ్య. 74)
ముత్తయిదువ పోజిమిని (అయోధ్య. 73)
మగవానిన్ (ఆరణ్య. 10)
తృతీయకు బదులుగా ద్వితీయ
పేరఁబరగువాడ (ఆరణ్య 57) కినుకన్ (ఆరణ్య. 14)
సప్తమికి ద్వితీయ
వ్రాలని బలు దీవింగేరెడు నీకు (ఆరణ్య. 32)
తృతీయా విభక్తి 'చేతన్'
రక్కసుని చేతననదనై చిక్కువడితి (ఆరణ్య. 67)
కార్యైకంబుల చేతఁబొలిసెనో (ఆరణ్య. 85)
'చేన్'
మేలువన్నియ పొట్టవేలుపు మిన్నచే గడలేని మెప్పులు గాంచినాడ
(ఆరణ్య. 58)
'తోడన్'
చిలుక కూటువుల తోడఁదొడరు (ఆరణ్య. 26)
అనినఁదొయ్యలి తన తెఱఁగతని తోడనంతయును జెప్పి (ఆరణ్య. 56)
'తోడ'
తమ్మి వేదాంధ్రతోడ (ఆరణ్య. 26)

బేడిసమీలతోడ (ఆరణ్య. 26)

‘తోన్’

కొదమ తాబేళ్ళతోన్ (ఆరణ్య. 26)

ఉడివోవని కొఱకొఱతోన్ (కీష్కింధ - 42)

‘తో’

రామునితో మచ్చిక వెలయంగఁ దియ్యమాటలు పలికెన్ (కీష్కింధ-17)

పాలతో నును మగజాలతో (ఆరణ్య. 26)

‘తోన’ సహర్థంలో

ఆ వింటితోన యాతని లావును నెఱతనము తేజు లాగుకొని

(బాల. 182)

తృతీయార్థంలో సప్రమి

మెత్తదనమున నొసగిన (ఆరణ్య. 57)

కఱకుటమ్మునన్ (ఆరణ్య. 14)

చతుర్థి విభక్తి ప్రత్యయం ‘కొఱకు’

వంటపైదలి కొఱకు (యుద్ధ. 64)

నేతికొఱకు వెన్నపై నగ్గి సందెఁడు వ్రేయఁజనునె (అయోధ్య. 26)

పుడుకుల కొఱకప్పుడు (అయోధ్య. 17)

వెన్నుఁడిజ్జగమెల్లఁబ్రోచు కొఱకుఁబెక్కురూపులాని (యుద్ధ. 464)

మేల్సమకూర్చుటకొఱకుఁగాదెచనుదెంచురు (బాల. 154)

‘కై’

అవ్వెరిందికై (ఆరణ్య. 37)

తెరవకై (ఆరణ్య. 103)

ఆపెకై వలగొని (కీష్కింధ. 9)

చతుర్థ్యర్థంలో షష్ఠి ‘కి’

తూఁగుటయ్యెరిలు మందసలునునయ్యెల్లు వారి కొసంగి (బాల. 168)

వంచమీ విభక్తి ప్రత్యయం ‘కంచెన్’

వేల్పురాయనికంచెను, జమునికంచె, నీళ్ళసామికంచె (యుద్ధ. 118)

‘వలన’

నెత్తురు ద్రావుదుల వలన (యుద్ధ. 196)

అగ్గివలన బమ్మతూపుగాంచి (యుద్ధ. 269)

‘కన్నన్’

రావణకన్నన్ బలియుండు కుంభకర్ణుడు (యుద్ధ. 69)

‘కోఠె’

గైకొనివచ్చిన గోఠె (సుందర. 81)

సంబంధ షష్ఠీ ప్రత్యయాలు ‘కిన్’, ‘కున్’

అయ్యింతికి (ఆరణ్య. 42)

దొరలిపాలికిన్ (ఆరణ్య. 12)

సికుం దగువాఁడు (ఆరణ్య. 10)

అలంబునకున్ (ఆరణ్య. 12)

‘లోన’ నిర్ధారణ షష్ఠి.

వెలయ నిరుదచ్చిరాచ జాబిలులలోన మిక్కుటంబగు తేజాన మెఱున్
నాఁడ (బాల. 175)

షష్ఠి విభక్తి ప్రత్యయాలు లోపలన్, లోపల, లోనన్, లోన, లోన్, లో
స ప్రత్యయంలో కూచించి తిమ్మకవి ప్రయోగించాడు నిర్ధారణార్థంతో
పీటి ప్రయోగం తక్కువగానే జరిగింది.

అంతలోపలఁ దెప్పిరి యంగదుండు రక్కసునిఁ గేల నడిచిన

(యుద్ధ. 455)

ఎకిమీడుల నెద నమ్మఁగ వచ్చునె కలలోపలనైన (అయోధ్య. 33)

వలవదెన్నఁడు నీళ్ళలోపల మునుంగ (అయోధ్య. 54)

మేలియపరంజి పనికొల్పు మేడలోనన్ (యుద్ధ. 563)

జేని యడుగులు డెందమ్ములోన నిలిపి (యుద్ధ. 578)

అళుకేలలేదు మదిలోన్ (ఆరణ్య. 98)

తాఁజేలు కడుపులోఁ దలఁగ్రుక్కుకొనియె (ఆరణ్య. 22)

పెనుకువలో రాముని గెలుతుననెడు తలఁపులు (యుద్ధ. 462)

‘లో’కు వ్యస్తంగా కూడా తిమ్మకవి ప్రయోగం కనిపిస్తుంది.

పడఁదన్ని లోనికేఁగి కడంకన్ (యుద్ధ. 445)

సమాసంలో పూర్వపదంగాకూడా ‘లో’ ప్రయుక్తమయింది.

గడుసరి తొలివేల్పు లోనగరు దూఱి (యుద్ధ. 446)

‘అందు’ ‘న’ సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయాలు. సప్తమ్యర్థంలో షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయాల ప్రయోగాన్ని పైస గమనించాం అన్, ఇన్లు కూడా సప్తమ్యర్థాన్ని బోధిస్తాయి

ముజ్జగంబుల యందున్ (ఆరణ్య. 1)

ఏ రాకన్నియల యందున్ (ఆరణ్య. 18)

పెను జక్కరలయందుమునిగెన్ (ఆరణ్య. 85)

‘అన్’

నా యింటఁ గొదవలేక (ఆరణ్య. 59)

నిదులచెలి మగని యడుగునఁగరమరుదుగ (ఆరణ్య. 1)

నెత్తురులఁదోగి (ఆరణ్య. 12)

‘ఇన్’

అబ్బలు మగని తూపుటగ్గిం దొలివేలుపు వంగడంబు ద్రుంగెడుఁజూమ్మి
(ఆరణ్య. 71)

అడవింజనుచో (ఆరణ్య. 46)

‘న’

మనికి వట్టున ననయంబు నునిచినఁడ (ఆరణ్య. 58)

‘అను’

మొగిలు త్రోవను (ఆరణ్య. 119)

తీవ్వియబోడి క్రేవలను (ఆరణ్య. 37)

కనుగొనులను నిప్పులొలుక (ఆరణ్య. 45)

పంచమ్యర్థంలో సప్తమి. అపాదాన కారకం.

అత్తావునఁ దరలి (సుందర. 24)

సంబోధన ప్రథమా విభక్తి రూపాలు అచ్చతెలుగు రామాయణంలో విస్తారంగా కనిపిస్తాయి.

‘అ’

రాయడ! (ఆరణ్య. 34)

బొజంగ! (ఆరణ్య. 1)

‘అ’

వేల్పులగొంగా! (ఆరణ్య. 1)

కోడలా! (అయోధ్య 98)

తైకా! (అయోధ్య. 95)

‘ఇ’

ఇంద్ర! (అయోధ్య. 66)

‘ఈ’

విడిపింపరాగదనె పంటచెల్లీ! (ఆరణ్య. 66)

‘ఆర’ బహువచనంలో.

తేడులార! మెకంబులార! చెట్టులార! గ్రుడ్డికాస్తులార (ఆరణ్య. 65)

‘ఊ’

ఏనుంగుకొ! (ఆరణ్య. 90)

క్రొన్నన బోడికొ (సుం. 38)

సంబోధన పదాలుగా ఓ, ఓరి ప్రయుక్తమయ్యాయి.

ఓ చెలియల! (ఆరణ్య. 66)

ఓ లక్ష్మణుడా! (ఆరణ్య. 45)

ఓ వలఁతి! (బాల 124)

ఓ తల్లీ! (ఆరణ్య. 66)

ఓ గొఱముల ప్రోకలార! (యుద్ధ. 56)

ఓరి దోసకారి! (ఆరణ్య. 69)

‘కాన’

ఓరి వెదంగు మాన్మనికి యొంటరికాన! (యుద్ధ. 101)

ఓరి కి విడిగా కూడా ప్రయోగం.

ఓరి తమ్ముడవయ్య (యుద్ధ. 36)

సమాసాలు :

సమాసం అనేపదమూ, సమాస ప్రక్రియా ఆంధ్రశబ్ద చింతామణినుండే తెలుగులో కనపడుతూ ఉంది. చింతామణిలో సమాసాన్ని నిర్వచించలేదు,

సమ్ అనే ఉపసర్గ పూర్వకమైన 'అన్' రాతువుకు భావార్థంలో 'మళ్ళా' ప్రత్యయంచేరి 'సమాసం' ఏర్పడుతోంది. సమసనం సమానః, అనేక పదాలకు ఏకభావరూపమైన సంశ్లేషం సమాసం సామర్థ్యంతో కూడిన పదవిధే సమాసం.¹⁴

తొలి తెలుగు వ్యాకరణం ఆంధ్రభాషాభూషణంలో "మొదలి పదంబు విభక్తులఁబుచ్చి మీది పదంబులతోడ సమ్యక్సంసక్తంబులగుటంజేసి సమాసంబులయ్యె" అని కేతన సమాసాన్ని నిర్వచించాడు. లక్షణసార సంగ్రహంలో కూచిమంచి తిమ్మకవి సమాస ప్రకరణంలో సమాస శబ్దాన్ని నిర్వచించినేలేదు. అప్పకవి సమాస ప్రకరణం వరకు రానేలేదు.

చిన్నయనూరి 'సమర్థంబులగు పదంబు లేకపదంబులగు సమాసంబు'¹⁵ అని నిర్వచించాడు కాని సమాస భేదాలను 'తత్పురుషాదులకు ప్రాయికంబుగ సంస్కృతోక్తంబయ్యె' ¹⁶ అని నిర్వచించాడు. తెలుగులో సమాస నిర్వచనానికి సమాసభేదాల వర్గీకరణకు తెలుగుభాషా సహజమైన రీతిలో పూర్వలాక్షణికులు ప్రయత్నించినట్లు కనిపించదు. సంస్కృత వ్యాకరణాల మార్గంలోనే తెలుగు సమాసాన్ని వివరించే ప్రయత్నం చేశారు.

తమిళ వ్యాకరణాలలో సమాసాల పేర్లను తమిళంలోకి మార్చుకున్నారు. తెలుగు, కన్నడం, మళయాళాలలో సంస్కృత నామాలనే స్వీకరించారు. కేతన పూర్వ పదార్థ ప్రధానము, ఉత్తర పదార్థ ప్రధానము, ఉభయ పదార్థ ప్రధానము, అన్యపదార్థ ప్రధానము అని నాలుగు విధాలుగా సమాసం ఉంటుందని నిర్వచనాత్మకమైన విభాగాన్ని స్వీకరించాడు. కూచిమంచి తిమ్మకవి కర్మ ధారయం, తత్పురుష సమాసాలను మాత్రమే పేర్కొన్నాడు. తెలుగు సంస్కృత పదాలను కలయగూర్చి చెప్తే మిశ్ర సమాసం అంటారని పేర్కొన్నాడు. "అన్యేష కేచిదుపమానోత్తర పదలోప రూపకాఖ్యాద్యాః పరిదృశ్యాః" అని రూపక సమాసాదులను ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి పేర్కొన్నది. చిన్నయనూరి మరో విధమైన విభాగం చేశాడు. సాంస్కృతికం, అచ్చికం, మిశ్రం అని మూడు విధాల విభాగం చేశాడు. కేవలం తెలుగు పదాలతో నిర్మించిన సమాసం అచ్చికం.

తెలుగు సంయుక్త పదరూపావళి. మనం చెప్పుకున్న నామ విభక్తి ప్రత్యయాలు ఎక్కువ భాగం ప్రత్యేక పదాలే అందువల్ల పదమూ + విభక్తి ప్రత్యయము కూడా సమాసమే అవలసి వస్తుంది. విభక్తి ప్రత్యయమే లేని పుడు విభక్తి లోపం కూడా అర్థరహితమే అవుతుంది. తెలుగులో ప్రథమ రూపాలు సాధారణంగా ప్రత్యయ రహితాలు అందుకే వ్యాకర్తలు వాటిని శ్రీ సమాలు, క్లిబతుల్యాలు అని పేర్కొన్నారు. ఇటువంటి సందర్భాలలో విభక్తి ప్రత్యయా విధించి లోపం చెప్పవలసి వస్తుంది ప్రక్రియకోసం. 'కేవల వికృతి వ ర్యత్సమాసకం తంబ్రవంతి వాక్యజ్ఞా' అని ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి సమాసం అనే మాటను వయోగించింది చిన్నయసూరి ఆచ్చికం అని చెప్పింది దీనినే ఈ పదంలో 'కప్' ప్రత్యయం అల్పార్థంలో వచ్చి ఉంటుంది. తెలుగు సమాసం అల్పార్థాలతో ఏర్పడుతుందని సూచన కావచ్చు. తెలుగులో ద్వీర్థ సమాస నిర్మాణానికి అవకాశం లేదు. ఏక సమాసంగా పద్య రచన సాధ్యం కాదు. సమాసం తెలుగులో రెండు మూడు పదాలకు మాత్రమే వర్తిస్తుంది. అంతకంటే ఎక్కువ పదాలతో నిర్మించిన సమాసం కృతకమే తప్ప సహజం కాదు.

తెలుగు వ్యాకర్తలు సంస్కృత శబ్దాలతో తెలుగు శబ్దాలు కలిపి ఏర్పడే సమాసాలను మిశ్రసమాసాలు, వైరిసమాసాలు అని రెండు రకాలుగా చెప్పారు. మిశ్రసమాసాలను అంగీకరించారు. వైరిసమాసాలను అంగీకరించ లేదు. మిశ్రసమాసాలలో పూర్వోత్తర పదాలలో ఒకటి తత్సమం, మరొకటి దేశ్యం. రామునానతి వంటివి ఉదాహరణలు. ఈ సమాసంలో రెండు పదాలకూ తెలుగు విభక్తులతో విగ్రహ వాక్యం చెప్పవచ్చు వైరిసమాసంలో తెలుగు విభక్తులతో విగ్రహ వాక్యం చెప్పడానికి వీలుండదు క్షీరార్థపకూతురు వంటి పిందుకుదాహరణలు.

కేతనాదులు దినకరకొడుకు, అల్పదండు వంటి సమాసాలను నిషేధించారు. నీ, నా, తన పదాలు సంస్కృత పదాలతో సమనీప్తాయని కేతన అంగీకరించాడు తిమ్మకవికూడా

తన నా నీ యను పదముల

కొన సంస్కృత శబ్ద వితతిఁగూర్చి సమాసం

బొంబింపఁ జెల్లుఁ గృతులన్

డనవతి సన్నితఁ కరటి దానవ జైత్రా||17

అని చెప్పాడు.

అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో సాంస్కృతిక సమాసానికి అవకాశం చాలా తక్కువ. పేర్లు బిరుదులు మాత్రం మార్చనని చెప్పాడు కాబట్టి వాటిలో సాంస్కృతిక సమాసాలు సాధ్యమే. ఇతరత్రా సాధ్యం కావు ఉదాహరణకు రోమపాడుడు, ఋష్యశృంగుడు. తత్సవం పనికిరాదు కాబట్టి మిశ్ర సమాసం అనలే సాధ్యం కాదు. కేవలం ఆచ్చిక సమాసం మాత్రమే ప్రయుక్తం కావడానికి అవకాశం ఉంది.

ఆచ్చిక సమాసంలో సమాస మధ్యకార్యాలు, సమాసాంత కార్యాలు స్వల్పమే. బహువ్రీహి సమాసంలో వ్యవహారనిధ్యాలైన ముక్కుంటి, వేవెలుగు, మోటబరి వంటివి మాత్రమే పరిమితంగా కనిపిస్తాయి.

రచన అచ్చ తెలుగులో జరిగినా మూల కావ్యం సంస్కృతం కాబట్టి అనేకానేక పదబంధాలు బావాలు సంస్కృత బాషా సహజాలై ఉంటాయి. వాటిని తెలుగులోకి తిచ్చుకోవడంలో కవికి అనేక ఇబ్బందులు ఎదురౌతాయి. పై ఛందోబంధనాలు ఈ ఇబ్బందులను ఇబ్బడిముబ్బడి చేస్తాయి. బిరుదులు, పేర్లు సంస్కృతంలోనే ఉంచుతానని చెప్పిన కవి కావ్యమంతటా ఆ సూత్రాన్ని పాటించనే లేడు. పేర్లనూ, బిరుదులనూ అనువదిస్తూ పోయాడు. సంస్కృతంలో ఈ పేర్లు, బిరుదుల షయంలో చూపించిన వైవిధ్యాన్ని తెలుగులోనూ చూపించాలన్న ఉత్సాహం దీనికి ఒక కారణం కావచ్చు. ఈ వైవిధ్య ప్రదర్శనా యత్నంలో సహజత్వం దెబ్బతిని, కృతక సమాస నిర్మాణం విస్తారంగా పెరిగింది ఇది అచ్చతెలుగు కవులు మాత్రమే చేసిన పని కాదు గాని ఈ అవసరం అచ్చతెలుగు కవులకు కలిగినంతగా తక్కిన కవులకు కలగలేదు. తక్కిన కవులకిది చమత్కారం మాత్రమే అచ్చతెలుగు కవులకు అనివార్య విధి.

'A study of Telugu Compounds' లో జాన్టీ సూర్యనారాయణ సంస్కృత సమాసాలనూ తెలుగు పదబంధాలనూ విస్తృతంగా పరిశీలించారు. ఆయన కొన్ని తెలుగు సమాసాలను అభాస సమాసాలుగా పేర్కొన్నారు. అచ్చతెలుగు కావ్యాలలో సమాస కల్పనం మూడు విధాలుగా ఉంటుందని సూర్యనారాయణ విశ్లేషించారు.

1) సంస్కృత సమాసంలోని సుబాది ప్రత్యయాల అర్థాన్ని వివరించడానికి తెలుగు వదబంద నిర్మాణంలో పదాంతరం అవసరమవుతుంది.

ఉదా : కప్పుకుత్తుక వాడు (పీ. 15)
గిత్త తత్తడి వాడు (పీ. 18)
వెంట్రుకయడుగుల దొర (బాల. 28)
మనుబోతు కొమ్ము తపసి (బాల. 29)
వచ్చవారువపు జోడు (పీ. 3)

పై సమాసాలు వరుసగా నీలకంఠ, వృషభవాహన, రోమపాద, ఋష్యశృంగ, హరిదత్తా అనే సంస్కృత సమాసాలకు తెలుగు అనువాదాలు. ఆ సమాసాలలోని సుప్రప్రత్యయాలకు బదులుగా తెలుగు సమాసాలలో వాడు, దొర, తపసి, జోడు ప్రయుక్తమయ్యాయి. వీటిని బహుప్రీహి సమాసాలాసా అగా సూర్యనారాయణ భావించారు.

2) పై ప్రక్రియను తద్దిళాంను అనువదించుకున్నప్పుడు కూడ అవలంబించారు.

వలిగుబ్బలి రాచ కూతురు (పీ. 15)
పుట్టి బుట్టువు తపసి (పీ. 9)
వదియరదముల దొర కొడుకు (పీ. 9)

ఈ సమాసాలు వరుసగా హైమవతి, వాల్మీకి, దాశరథి అనే తద్దిత రూపాలకు అనువాదాలు. ఈ తద్దితాలలోని అవత్యార్థాన్ని బోధించడానికి కూతురు, తపసి, కొడుకూ ఉపయోగపడ్డాయి సంస్కృత వద్దితలో ప్రత్యయాలుగాని, సమాస విధిగాని ఇక్కడ లేదని గ్రహించవచ్చు.

3) మగవాడు, ననబోడి మొదలైనవి తెలుగులో ప్రాథమిక సమాసాలు. శ్రీ పురుష వాచకాలుగా సమస్త రూపాలుగా వాడుకలో ఉన్నాయి.

కర్మధారయాదులను కూడ పై బహుప్రీహి సమాసాలులాగా అభాస సమాసాలుగా అనువాదాలలో గుర్తించవచ్చు.

సంస్కృతంలో పూర్వపద విభక్తి ప్రత్యయం లోపించని సమాసాలు అలుక్కమాసాలు. ఈ ప్రక్రియ అన్ని విభక్తులలోనూ ఉంటుంది. తెలుగులో పూర్వ పదానికి విభక్తి ప్రత్యయం లోపించినా ఏక, బహువచన సూచకాలయిన ని, లల లోపం జరగదు. చిన్నయ నూరి సమాస విభక్తికి లోపం చెప్తూ 'లట్టునకు గాదు' అని చెప్పాడు.

మందుల గట్టు (యుద్ధ. 272)

ఈ షష్ఠీ తత్పురుష సమాసంలో షష్ఠీ ప్రత్యయం యొక్క లోపం చింది. బహువచన సూచకమైన లకారం లోపించలేదు. చెయువుల సాకిరి, వేయి చేతుల సామి, వెన్నుని బొడ్డు బిడ్డడు, కడవ చెవుల పోటరి, మంటంగం వజ, నుడువుల పడతుక, పాముల వేటకాడు, వేల్పుతేని మనుమడు మొదలైన వన్నీ ఇటువంటివే.

తత్పురుషాదులకు లక్షణం సంస్కృత వ్యాకరణాలలో చెప్పినట్లే గ్రహించాలన్న చిన్నయనూరి సూచన ననుసరించి అచ్చ తెలుగు రామాయణంలోని సమాస నిర్మాణ ప్రక్రియను పరిశీలించవచ్చు.

తత్పురుష ఉత్తరపదార్థ ప్రధానం. ఇది వ్యధికరణం అనీ, సమానాధి కరణం అనీ రెండు రకాలు ఏకగ్రహ వాక్యంలో సమాసంలోని రెండు పదాలకూ భిన్న విభక్తులుంటే వ్యధికరణ సమాసం పూర్వపదం ఏ విభక్తిలో ఉన్నా ఉత్తరపదం ప్రథమా విభక్తిలోనే ఉంటుంది. తెలుగులో ప్రథమా తత్పురుష సమాసం అరుదు.

ద్వితీయా తత్పురుష

లే నెలతాల్పు - లేత నెలరు తాల్పువాడు

జింక తొల్పరి - జింకను తాల్పువాడు

అరువిల్లాల్పు - అరువిల్లను తాల్పువాడు

తృతీయా చతుర్థి వందమీ తత్పురుషులకు అచ్చతెలుగు రామాయణంలో ప్రయోగాలు లేవు.

షష్ఠీ తత్పురుష

జక్కులదొర - జక్కులయొక్క దొర

సంకుజిగి - సంకుయొక్క జిగి

ఆటగీములు - ఆటయొక్క గీములు

తెలుగులో విస్తృత ప్రయోగం ఉన్న తత్పురుష షష్ఠీ తత్పురుష.

సప్తమీ తత్పురుష

తలమానికము - తలయందలి మానికము

మిన్నేరు - మింటియందలి ఏరు

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో నాళ్ తత్పురుష సమాసానికి అవకాశం లేదు. పూర్వపదంగా నాళ్ చేరి ఏర్పడ్డ సాంస్కృతిక సమాసానికి ఇందులో అవకాశం లేదు. లేదు, కాదు, పద్దు వంటి వ్యతిరేకార్థక పదాలే వ్యతిరేక, నిషేధాద్యర్థాలను బోధిస్తాయి. అచ్చ తెలుగులో తత్పురుష సమాసం సంస్కృతంలో లాగాకాక ద్వితీయా, షష్ఠీ, సప్తమీ విభక్తులకే పరిమితమయింది.

తత్పురుషలో సమాసాధికరణమే కర్మధారయం సమాసంలోని రెండు పదాలూ ఒకే విభక్తిలో ఉండడంవల్ల ఇవి సమాసాధికరణ సమాసం.

బలుకబ్బము - బలువగు కబ్బము

కడయేనుగులు - కడలకుండునవగు ఏనుగులు

ఇవి విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాసాలు. తెలుగులో సమాసంలో పూర్వపదం ఎప్పుడూ విశేషణమే. ఉత్తర పదం విశేష్యం. అందువల్ల విశేషణ పూర్వపద సమాసాలే తప్ప విశేషణోత్తర పద సమాసాలుండవు.

ఉపమాన పూర్వపద కర్మధారయం

చిగురుకేలు - చిగురువంటి కేలు

ఉపమానోత్తర పద కర్మధారయం

ఉల్లవుదామర - తామరవంటి ఉల్లము

తపనీపులి - పులివంటితపనీ

సంభావనా పూర్వపదం

వెండికొండ - వెండిదగు కొండ

అవదారణా పూర్వపదం

రేయింతి - రేయియేయింతి

అవదారణా పూర్వపదాన్నే రూపక సమాసం అనికూడా అంటారు. ఉపమానోపమేయాల అభేదాన్ని తెలియజేస్తుందిది. విశేషణోభయ సమాసాలు కూడా అచ్చతెలుగు రామాయణంలో కనిపించవు

కర్మధారయం సంఖ్యాపూర్వమైతే ద్విగుపు.

తిగప్రోళ్ళు - తిగయగుప్రోళ్ళు

ఇరునాల్గొకడలు - ఇరునాల్గొగుకడలు

సతప్రోళ్ళు - సతయగుప్రోళ్ళు

ఇరుసతజగములు - ఇరుసతములగు జగములు

అచ్చతెలుగు రామాయణంలో ఇటువంటి ద్విగు సమాసరూపాలు విస్తృతంగా ప్రయుక్తమయ్యాయి.

సంస్కృత సమాసానువాద రూపంలో బహువ్రీహి సమాస ప్రయోగం కూడా అచ్చతెలుగు రామాయణంలో విస్తారంగా కనిపిస్తుంది

నల్మొగముల ప్రోడ - నలుమొగములు గల ప్రోడ (చతుర్ముఖుడు)

పసిండి బొజ్జదొర పసిండి బొజ్జగల దొర (హిరణ్యగర్భుడు)

మనుబోతు కొమ్ము తపనీ - మనుబోతు కొమ్ముగల తపనీ

(ఋష్యశృంగుడు)

ఉభయ పదార్థ ప్రధానం ద్వంద్వం

బత్తిముత్రులు - బత్తియు ముత్తియు

ఆలుమగలు - ఆలును మగడును

తలిదండ్రులు - తల్లియు తండ్రియు

సంస్కృతంలో ఈ సమాసం ద్వివచనాంతం, తెలుగులో బహువచన ప్రత్యయంతోనూ, బహువచన ప్రత్యయం లేకుండానూ కూడా ప్రయుక్తమవుతుంది.

పూర్వ పదార్థ ప్రధానం అవ్యయిభావం. ఈ సమాసంలో నామవాచకాలూ, అవ్యయాలూ ఉంటాయి. కేతన తెలుగులో పెదతల, క్రేగన్నులు ఈ సమాసానికి ఉదాహరణలుగా ఇచ్చాడు. వీధ్యాం వీధ్యాం ప్రతివీధి అనడానికి అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో వీడి వీడులను (సుందర. 164) అని తిమ్మకవి ప్రయోగించాడు.

సాంస్కృతిక, మిశ్ర సమాస ప్రయోగం నిషిద్ధం కాబట్టి సంస్కృతంలోని దీర్ఘ సమాసాలను అనువాదం చేసుకోవడంలో అచ్చ తెలుగు కవులు వడిన బాధ వ నాశితం. కొన్ని సందర్భాలలో కృతకంగా నిర్మించిన ఈ సమాసాలను అం చేసుకోవడమే కష్టం. మూల సంస్కృత సమాసాన్ని గుర్తిస్తే తప్ప అర్థబో కలగదు.

సమాసాలను అనువదించినప్పుడు కొన్ని సందర్భాలలో పదానికి పదం అనువదించడమే తప్ప సంస్కృతంలోని వ్యుత్పత్తిని తెలుగులో కూర్చడం సాధ్యం కాలేదు. దశరథుడు లేక వంక్తిరథుడు అన్న సమాసానికి 'దశసుదిక్షు అప్రతిహతః రథః' అన్న వ్యుత్పత్తికి తెలుగు అనువాదంలో అవకాశం లేదు. చాల్కు తేర్లదొర (బాల. 20), జమిలిచౌవంచ తేర్లరా చలివెలుగు (బాల. 156), బంతి తేరుల రాచమేల్పొంతి (బాల. 161) వది తేరుల దొర (బాల. 131) మొదలైన విధంగానే తిమ్మకవి అనువదించాడు. రామ శబ్ద వ్యుత్పత్తిని అనువదించలేదు. విశేషణాలతో వివరించాడు.

రాతికుసు ల్లాసంగిన దొర
చాలు పేరింటి ప్రోయాలి మగడు
పుడమి చెలి యల్లువాడు
రక్కసి మగువంబొరిగొన్నవాడి మగడు
పుడమి కాన్పు మగడు

రావణుడు

చాల్కుమోముల చెడుగులొల్వేల్పుజేడు
వరుసమెడల నల్లద్రావుడు దొర
జరుచౌవంచ యాదలం రక్కసి

పరశురాముడు

గండ్రగొడ్డలి తాల్పునేలవేల్పు

సుగ్రీవుడు

సతవారువములజోడు కొడుకు

హిరణ్యాక్షుడు

జాకువాకంటి తొలివేల్పు

హిరణ్యకశిపుడు

మిడిమేలపు నంజుడుదిండి రాచబల్మన్నియ

హనుమంతుడు

మబ్బుత్రోవరికూన

పాముంమేత బుడుత

గాలిబుడుత

గాడుపుచూర్వీడు

బలరాముడు

కొనరిక్క పేరి పొలతుక పెనిమిటి

నందిగ్రామం

మిత్తి వేటకాని తత్తడి యూర

నీత

ప్రొద్దు కొలుపు సామిముద్దయ

వేదాలు

తొలివలుకులు

ప్రాత మినుకు నుడువులు

ఇవి ఉదాహరణ మాత్రాలు మాత్రమే. శివుడు, పార్వతి, భూమి లక్ష్మి, సరస్వతి మొదలైన వాటికెన్నో వదబంధాలను కూర్చాడు తిమ్మకవి. శ్రేష్ట వాచకమైన సింహం అనేక మారురూపాలు పొందింది.

జోగి బొబ్బమెకము (బాల 153)

జోగి తెఱవాయి మెకము (అరణ్య. 7)

గుబ్బలిద్రమ్మరిసింగము (సుందర. 87)

తెలుగులో తత్పురుష కర్మధారయ సమాసాలను గుర్తించడం విగ్రహ వాక్యం ద్వారానే. శ్రేష్ఠతా వాచకం పోలిక చెపితే కర్మధారయమూ, నిర్ధారణ చెపితే తత్పురుషా కావచ్చు. సమాసం అర్థ ప్రధానం కాబట్టి మనం చెప్పే అర్థాన్ని బట్టి సమాస విభాగం ఉంటుంది. అందువల్ల కేతన చెప్పిన అర్థ ప్రధాన విభాగమే సముచితంగా ఉంటుంది.

వాక్యం :

తెలుగు వాక్యంలో కర్త కర్మ క్రియ క్రమం. సామాన్య తెలుగు వాక్యం చిన్నది. అసమాపక క్రియలతో సుదీర్ఘ వాక్యనిర్మాణం తెలుగులో సాధ్యమయినా రచనలో ఈ సంప్రదాయం అంతగా లేదు. కావ్యాలలో అలంకారిక వచన రచనా సందర్భంలో ఇటువంటి వాక్యాల రచన ఎక్కువగా ఉంటుంది సాధారణంగా తెలుగువాక్యాలలో వచనాలు ఒకటి రెండు పదాలతో సందానకాలుగా ప్రవర్తిస్తాయి. కథనంలోనూ, వర్ణనలలోనూ కొన్ని సందర్భాలలో మాత్రమే దీర్ఘవచనం ఉంటుంది. వాక్య నిర్మాణం వచన భాగంలోనూ, పద్యభాగంలోనూ కొంత భిన్నంగా ఉంటుంది. వచన భాగంలో సామాన్య పదక్రమాదులు నియతంగా ఉంటాయి. పద్యంలో ఛందో నియమాల కారణంగా వీటి వ్యతిక్రమం కూడా ఉంటుంది.

స్థూలంగా వాక్యనిర్మాణ సూత్రాలలో పరిణామం చాలా తక్కువగా ఉంటుంది. భాషలోని పదాలు, ఉచ్చారణాదుల్లో కలిగినంత వేగమైన మార్పు వాక్యనిర్మాణ సూత్రాలలో కలగదు. కాబట్టి కావ్య భాష ఆరంభంనుండి నేటివరకు వాక్యనిర్మాణ విధానంలో వచ్చిన మార్పులు తక్కువే ముఖ్యంగా తిమ్మకవి నాటి కావ్య భాషలో చెప్పుకోదగిన పరిణామాలు లేవు.

కర్మణి వాక్యాలు :

కర్మణి వాక్యాలు రెండు విధాలు : 1. సంస్కృత క్రియాపదం కర్మణిగా ఉన్నది (Lexical passive) 2. తెలుగులో 'బడు' అను బంధం చేరడం ద్వారా వాక్యం కర్మణిగా మారినది. మొదటి పద్ధతికి అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో అవకాశం లేదు. ఆశ్వాసాంత గద్యాలలో మాత్రం ఇది కనిపిస్తుంది. ఉదా: "తిమ్మయ నామధేయ ప్రణీతంబైన యచ్చ తెలుగు రామాయణమను మహాకావ్యమందు బాలకాండము."

కూచిమంచి తిమ్మకవి 'బడు' ప్రయోగం కూడా అరుదుగా చేశాడు.

ఓ లక్ష్మణుడా యను రొద
యాలింపంబడియె నిప్పుడడవిం జనుచో
నేలాటి చేటు వొందెనా
వైళమ మీయన్న నరయ వెడలుమటన్నన్ (ఆరణ్య. 46)

య త్తదర్థక వాక్యాలు :

యత్-తత్, ఏది-ఆది అనే నిర్మాణం ఉన్న వాక్యాలు. వీటినే సంబంధ బోధక వాక్యాలంటారు. తిమ్మకవి అచ్చతెలుగు రామాయణంలో య త్తదర్థక వాక్యాల ప్రయోగం కూడా చాలా తక్కువే.

ఏ మేటి యడుగుఁగెందామర బల్గావు
రపుచేల్లఱ్ఱేని కబ్రంపుఁదెప్ప
యేబల్లిదుఁడు చెప్పినిడు నక్కరములు చె
ల్వపు ముత్తిమేడకు వరుసమెట్టు
లేపున్నెములగని యెఱిగించు మేలైల్వ
కల్లజగంబు చీకటికి దివ్వె
యేదంట యొసఁగుచున్నూది దోసపుఁదుల్వ
గాడ్పుదిండులకు వాకట్టు మందు

తనరనే పెద్ద పుట్టువులను కడింది
తెవులునకు వెజ్జా తేడట్టి దెందులూరి
కొలఁపుపాలేటి నిండు జాబిలి యనంగఁ
దనరు లింగన గురుని డెందమునఁదలతు. (పీ. 11)

జడదారి రాయ యిజ్జగమున నాడెంపు
గొనమున వాడియుఁ గనికరమును
నిక్కువపుంబల్కుఁజక్కఁదనంబును
దెలివియు జాగంబు తేజు పెంపు

కలిమియు బలిమియుగడిది నిచ్చలమును
 గొలమును దిటమును వలఁతితనము
 మేలిమియును నెల్ల మెయిదాల్పు పిండుల
 యెడ నెయ్యమును జాలినేదైయును

గలుగు మానినీ యెవ్వఁడు గలఁడు వాని
 కత.... (బాల. 2)

కావున మా యెడ మీకుం
 గావలసిన కర్మమెద్ది గలదది మాతో
 వేవేగఁదెల్పు డిమ్ముగ.... (బాల. 67)

కర్మణి వాక్యాలూ, యత్తదర్థక వాక్యాలూ తెలుగుకు సహజం కావు. సంస్కృత బాషా ప్రభావం వల్ల తెలుగులో నేర్పడ్డవి. అచ్చతెలుగు కావ్యంలో ఈ విధమైన వాక్య నిర్మాణం సహజంగానే క్యాచిత్కం. అందుకే తిమ్మకవి రచనలో ఇవి అంతంతమాత్రమే. యత్తదర్థక వాక్యాల స్థానంలో తెలుగు వాక్య నిర్మాణ పద్ధతిలో క్రియాజన్యవిశేషణాలు నిలుస్తాయి.

క్రియారహిత వాక్యాలు :

రెండు నామ బంధాలతోడి వాక్యాలు క్రియారహిత వాక్యాలు. క్రియ స్థానాన్ని మరోనామబంధం ఆక్రమిస్తుంది. ఈ వాక్యాలనే నామాఖ్యాన వాక్యాలని కూడా అంటారు.

మొలక నవ్వలవాఁడు తలుకారుతొలుకారు
 బలు కార్మిగులఁగేరు పొలుపువాఁడు
 నిడుదచేతులవాఁడు నిద్దంపు టద్దంపు
 సుద్దంపు నెఱి చెక్కు జోటివాఁడు
 వెడఁద కన్నులవాఁడు విప్పారి యొప్పారు
 గొప్ప నెన్నుదురుచే నొప్పవాఁడు
 వఱపు పేరెదవాఁడు పరువంపు గరువంపు
 నెలవోని నెమ్మొము గలుగువాఁడు

కేలనింగాణి విల్లొగిఁ గ్రాలువాఁడు
 కుఱుచమెదవాఁడు సోగ పెన్నెఱుల వాఁడు
 వలఁతియగువాఁడు ముఱ్ఱగంబులును వలచు
 సోయగమువాఁడు సువ్వెసీ రాయఁడింతి. (సుందర. 83)
 అరయనిన్ని తెఱంగుల నలరువాఁడునూవె నీ ముద్దుల మఱుంతి
 తీవఁబోడి (సుందర. 84)

పువ్వురుబోడి నీ పేరెవ్వరు? నీ తల్లిదండ్రులెవ్వరు (అరణ్య. 55)
 వంటి ప్రకృత్యక పదాలతోడి వాక్యాలు కూడా క్రియారహితాలే.

సంశ్లిష్ట వాక్యాలు :

క్వార్థక శత్రుత్వ క్రియా పదాలతో సుదీర్ఘ సంశ్లిష్ట వాక్య రచన అక్కడక్కడా కనబడుతుంది యుద్ధకాండలో ఇటువంటి వాక్యాలు ఎక్కువగా ఉన్నాయి. యాభై రెండు పాదాల రగడ (యుద్ధ. 64)లో క్వార్థక, శత్రుత్వక అసమాపక క్రియలతోడి సుదీర్ఘ వాక్యం కనిపిస్తుంది.

విడుచుచు చుట్టుచు బొడుచుచు నడుచుచుఁ
 దన్నుచు గ్రుద్దుచు దాటు కొనుచు
 నెగయుచు మొగియుచు నేలఁదెఱుచుఁ గ్రిందు
 మీదె పెనంగుచు బాదుకొనుచు.... (యుద్ధ. 195)

శత్రుత్వ అసమాపక క్రియలతోడి వాక్యం ఇది. నారదుడు చేసిన రామ స్తవం (యుద్ధ. 161) దండక రూపంలో ఉంది. ఈ దండకం కూడా సుదీర్ఘ సంశ్లిష్ట వాక్యమే. యుద్ధ వర్ణనాత్మకమైన పదనం (యుద్ధ. 364)లో నలభై అసమాపక క్రియలతో మహావాక్యాన్ని కూర్చాడు.

కిలార్థకాదులు :

'అట' కిలార్థకంలో తెలుగులో వాడుకలో ఉంది. కూచిమంచి తిమ్మ కవి అచ్చతెలుగు రామాయణంలో 'అట'ను కిలార్థకంగా ప్రయోగించాడు

ఒనర్ఘ్దలిదండ్రు లెలమితోఁ బనువుదురట
 తోడఁబుట్టువు వుడమికి దొరయగునట
 పున్నియపు నేలలోగిఁ గాండఁ బోవుటయట
 మెలఁత మఱియింత కంటెను మేలు గలదె (అయోధ్య 61)

కద, కదా లుకూడా కిలార్థకారే.
 చానలతలమిన్నఁగానరు గద....
 సోయగంబుల ప్రోకఁజూడరు గద....
 రతనంపుగని యిందు రాదుగదా.... (ఆరణ్య. 86)

'ఓ' సందేశార్థకం
 కటకట సైదోడ క్రాల్గంటి కారైకంబుల చేతఁ బొంసెనో, యలుక
 జేసి కానల డాఁగొనో కఱకు రక్కసుల చేజిక్కెనో.... (ఆరణ్య. 85)

'ఓ' ప్రశ్నార్థకం కూడా.
 సంద్రము లుమ్మడి నింకఁ జేతునో (సుందర. 22)

'ఏ' ప్రశ్నార్థకం
 మీరిపుడు మా నవలారతనంబుఁ జూచినారే చెప్పుడా (ఆరణ్య. 87)

'ఆ' కూడా ప్రశ్నార్థకం.
 ఇంక నోర్వఁదరమా.... (ఆరణ్య. 96)

'ఏ' నిశ్చయార్థకం కూడా.
 చిలువరాయడు ప్రౌద్ధ మాలియు జింకతాల్పును వేల్పుఁబెద్దయు
 వెలి హుమాయి వజీరుడుం గరివేల్పు నీవె.... (యద్ధ. 64)

'ఏ' ప్రార్థనార్థకం కూడా.
 వేలువుల వేల్పు మా మొఱ యాలకించి కనికరపు జూడ్కి
 గనుగొని గాటమగుచు నెదల బొదలెడు నశుకెల్ల బ్రదిల
 పఱిచి సాకవే (బాల. 43)

తెలుగు భాషకు సహజమైన అన్ని వాక్యనిర్మాణ రీతులు సహజంగానే అచ్చతెలుగు రామాయణంలో కనిపిస్తాయి.

జాతీయాలు :

ప్రతి భాషలోనూ జాతీయాలు ఆ భాషను వన్నె తెస్తాయి. వీటిని ఇతర భాషలలోకి అనువదించడానికి పీటకాదు. అనువదించినా మూలభాషలో ఉన్న సొగసు రాదు. మూల భాషలోని జాతీయానికి సమానమైన జాతీయం మరొక భాషలో ఉండవచ్చు, ఉండకపోవచ్చు. ఒక జాతీయాన్ని అనువాదం చేసుకోవడానికి ఒక్కొక్కసారి ఒక వాక్యాన్నే కూర్చవలసి వస్తుంది.

కూచిమంచి తిమ్మకవి తన అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో చక్కని జాతీయాలను వాడి తన రచనా సౌందర్యాన్ని ఇనుమడింప చేసుకున్నాడు. అచ్చ తెలుగు కావ్యం కావడంవల్ల ఈ గ్రంథంలో తెలుగు జాతీయాలు లెక్కకు మిక్కిలిగా చోటు చేసుకొని పాఠక హృదయాలను అలరిస్తున్నాయి.

- పూరి దినుకొంచు (బాల. 11)
- వంకయును మచ్చయును (బాల. 17)
- కొఱకొఱయును (బాల. 19)
- నీరొలుకుట (బాల. 20)
- కట కటవడి విడిముడి (బాల. 23)
- మిడిమేలపు (బాల. 128)
- పేరుగల యింటి (అయోధ్య. 24)
- ఆరడి బెట్టు (అయోధ్య. 25)
- ముప్పొద్దు మువ్వీసములు (అయోధ్య. 42)
- ఉప్పిడులు (అయోధ్య. 54)
- తలకు బాసిన వెంట్రుక (అయోధ్య. 72)
- వడరాని పాట్లు (అయోధ్య. 84)
- తప్పు టడుగులిడుచు (సుందర. 26)
- పొట్ట క్రొవ్వన (సుందర. 51)
- బొడ్డు కొండెంబులు (సుందర. 157)
- తెలిసిళ్ళు (కిష్కింధ. 89)
- పెట్టిసిళ్ళు (యుద్ధ. 131)

మొదలైనవి కొన్ని ఉదాహరణలు మాత్రమే. ఈ జాతీయాలన్నీ ప్రాంత భేదాలు లేకుండా ఆంధ్రదేశ మంతటా వాడుకలో ఉన్నవే. తెలుగు నుడికారాన్ని, వలుకుబడిని పరిచయం చేసేవే.

సామెతలు :

జాతీయాల లాగానే సామెతలకూడా చక్కని భావాలను వ్యక్తం చేస్తాయి. భాషా సౌందర్యాన్ని నుమడింప జేయడంలో సామెతలుకూడా జాతీయాల ప్రక్కన నిలుస్తాయి. సామాన్య ప్రజానీకం జీవితానుభవాల నుండి ఏర్పడ్డ సామెతలు ఒక్కొక్కటి ఒక సత్యాన్ని వెలువరిస్తుంది. ఒక ప్రకరణం చెప్పే విస్తృతార్థాన్ని ఒక చిన్న సామెత స్పష్టంగా, సూటిగా వ్యక్తం చేయగలుగుతుంది. సందర్భోచితంగా సామెతలను ప్రజలు తరతరాలుగా వాడుతున్నారు.

కూచిమంచి తిమ్మకవి కూడా అచ్చలెలుగు రామాయణంలో ఎన్నో సామెతలను అర్థవంతంగా ప్రయోగించాడు.

‘కోసంగాచిన వెన్నెలగా చేయదగునె’ (సుందర. 38) సీతపై మరులు గొని అర్ధరాత్రి ఆలంకరించుకొని రావణుడు సీత దగ్గరకు వస్తాడు తన ప్రేమను వ్యక్తం చేస్తాడు. సీత తిరస్కరిస్తుంది. ఆమెకు హితం చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తాడు అడవిలో కాచిన వెన్నెల లాగా నీ యవ్వనాన్ని ఎందుకు వృధా చేసుకుంటా వంటాడు. వెన్నెల సర్వప్రాణులకూ ఆహ్లాదజనకం. అది శుక్లవక్షంలో మాత్రమే ఉండేది. అట్లాగే మానవ జీవితంలో యవ్వనం కొంత కాలం మాత్రమే ఉండేది. ఉన్నప్పుడే ఆనందించాలితప్ప వృధా చేసుకోకూడదని బోధ. మానవుని స్వార్థం అట్లా అనిపిస్తోంది. అడవిలో కాచిన వెన్నెల వృధాయేనా? తనకు పనికిరాకపోతే ఏదైనా, ఎక్కడైనా వృధాయే. ఇది మానవ స్వభావం. వెన్నెలకున్న తక్కిన ప్రయోజనాలు లెక్కలోకి రావు.

‘కొరవిం దల గోకుకొనగ గోరెడి కరణిన్’ (సుందర. 50)

సీత తనను కోరిన రావణుని భయపెడుతోంది. పొయ్యిదగ్గర ఉన్న వ్యక్తి అందుబాటులో ఉన్న కొరవితో తల గోకికొంటే హాయి చేకూరదు సరిగదా తల కాలి వరలోకానికి వెళ్ళవలసి వస్తుంది తన్ను తానెరిగి ఆపద లేని పని చేయాలని ఉపదేశం రాముడు శాంతమూర్తి, కాని కోపిస్తే కొరవి లాగా సర్వనాశనం చేసేవరకు చల్లారనివాడు. అందుకే అతనితో వైరానికి కారణమైన తన చెర రావణ వంశనాశనానికే అని సీత ఉపదేశించింది.

‘నెయ్యి సోకిన యగ్గివోలె’ (సుందర. 112) ఆశోకవనంలో కావలి వారందరినీ హనుమంతుడు పిడికిటి పోట్లతో చాచగొట్టగా రాక్షసులు రావణునికి తెలియజేశారు. ఆ మాట విన్న రావణుడు నేయి పడడంతోపే మండే అగ్ని లాగా కోపించాడు. తాను విలాసం కోసం ఏర్పరచుకొన్న తోట భగ్నమైంది. ఆ తోటను రక్షించే రక్షకులు నేలకూలారు. సీతను ఆ వనంలో ఉంచడం ఆమెతో ఆ వనంలో విహరించడం కోసమే. వనరక్షకుల నాశనంతో సీతను ఆ వనంలో ఉంచిన ప్రయోజనం కూడా భగ్నమైనట్లే. అందుకే అగ్ని మండినట్లు మండిపోయాడు. నెయ్యిసోకగానే అగ్ని ఏవిధంగా ఒక్క ఉరటున మంటలు రేగుతుందో ఆ విధంగా రావణుడు క్రోధోద్విగ్నుడయ్యాడు.

‘గుడి మ్రొంగెడు వానికి లోనడరెడు వేల్పుట్రవడియము’ (సుందర. 155) అనిని కోల్పోయి ఆకు లలములు తింటూ కాసుపీసంలేని రాముణ్ణి కొలిచే మీరు తెలివితక్కువవాళ్ళు. దిక్పాలకులనే తరిమిన రాక్షసులకు రాము డొక లెక్కా? గుడినే మింగేవాళ్ళకు గుళ్ళోని దేవుడొక లెక్కా? అందువల్ల రాముని విడిచి బతికి బయటపడండి అని రావణుడు హనుమంతునికి హితం చెప్తున్నాడు. తాము సమర్థులు, రాము డనసమర్థుడు అని చెప్పడంతోపాటు ఎవరినైనా ఓడించ గల రాక్షసులకు రాముని ఓడించడం చాలా సులభమని చెప్తున్నాడు. గుడి మింగేవాడికి గుళ్ళో లింగమెంత? అసీ, గుడి మింగేవాడికి గుడి తలుపులు అవ్వదాలనీ కూడా వ్యవహారంలో ఉంది.

‘చెడు గోరుకొనువాని కరయ నొడలవలుకు నెవులకు గొరవియై పరగకున్నె’ (సుందర. 156) తన గొవ్వతనాన్ని చెప్పుకున్న రావణునికి సమాధానం చెప్తూ హనుమంతుడు చెడునే కోరుకునే నీకు నా మాటలు కొరవివలె

బాధనే కలిగిస్తాయంటాడు. నీకు రాముని పరాక్రమం తెలియదు. స్వాభిమానివైన నీకు మంచి చెడూ గుర్తించే ఓపిక శూన్యం అందుకే నా హిత వచనాలుకూడా నీకు కొరవి లాగానే అనిపిస్తాయి, అహితంగానే కనిపిస్తాయి అంటాడు.

‘దొంగ చేతికి ద్రాళ్ళొసంగి నెట్టుకొని యింటివారల మేల్కొలుపు వడుపున’ (యుద్ధ. 36) రాముడు లంకను ముట్టడించాడు. సీతసప్పగించి రాక్షస కలాన్ని రక్షించమని విభీషణుడు రావణునికి హితవుచెప్పాడు. దానికి కోపించి రావణుడన్నమాటలు. శత్రువక్షంతో కలిసిపోయి తనవక్షం వారిని మేల్కొల్పుతున్నట్లుగా ఉన్నాయి నీ మాటలు. విభీషణునిది బూటకమని రావణుని అభియోగం.

‘వని చేతికి వచ్చినపుడె వని సవరింపజెల్లు’ (యుద్ధ. 56) రావణుడు వెళ్ళగొట్టగా విభీషణుడు మరికొందరితో రాముని శరణు వేడడానికి వస్తాడు. పగ వాడు చేతికి చిక్కాడు, వాని నిప్పుడే చంపడం మంచిదని వానరవీరులన్నారు. అవకాశం దొరికినప్పుడే వని పూర్తిచేసుకోవాలని బావం. దీపముండగానే ఇల్లు చక్కబెట్టుకోవాలన్న సామెతకు ఇది సమానం.

‘రాచవాని నమ్మరాదనుమాట’ (యుద్ధ. 287) యుద్ధంలో రావణుని సోదరుడు కుంభకర్ణుని కుమారులు కుంభ, నికుంభులు వానరులతో పలికిన పలుకులు. రాముడు రాచవాడు. రాచవారు స్వార్థపరులు. తమలాభంకోసం స్వపరభేదం చూడకుండా దేనికైనా సిద్ధపడతారు. రాముడు తన భార్యను ఎట్లాగూ అప్పగించి వేశాడు, ఇక మిమ్మల్నికూడా అప్పగిస్తాడు. మీరు ఇది కూడా అర్థంచేసుకోలేక పోతున్నారు. రాచవారు ఏరుదాటి తెప్ప తగలేసేవారని బావం. తమ నాశనంతోపాటు తమకు సహాయంచేసేవారి నాశనానికి కూడా కారణమవుతారని అర్థం.

‘కోతులెచ్చట జగదంపుజేతలెచ్చట?’ (యుద్ధ. 288) పై సందర్భంలోనే ఇదికూడా. కోతులకు యుద్ధ కృత్యాలకూ సంబంధమెక్కడ? కోతులు యుద్ధం చేయగలవా? నక్క ఎక్కడ? నాగలోక మెక్కడ? అన్న విధంగా యుద్ధం వంటి మన కార్యాలు కోతుల వంటి అల్ప జంతువుల సామర్థ్యానికి మించినవని చెప్పి భయపెట్టే ప్రయత్నం.

‘తానొకటి తలచిన దయ్యం బొక్కటి దలచునన్నమాట’ (అయోధ్య. 64) అయోధ్యాకాండలో శ్రీరాముడు అడవులకు పోతూ తల్లికి నమస్కరించాడు. ఆమె రాముని మీద ఎన్నో ఆశలు పెంచుకుంది. ఆ ఆశలన్నీ అడియాశలై ఇప్పుడు అడవికి పోవలసినవాడయ్యాడు. ఇది ఆమె ఊహించినది కాదు అశాభంగం అయింది. తాను తలచిందొకటి, దైవం తలచిందొకటి. మానవులు అనుకున్నది అనుకున్నట్లు జరగదనీ, దైవ విధిని గడవడం ఎవరి తరమూ కాదనీ బావం.

‘పెను రొక్కపుఁ గుప్పఁగన్న పేదరి వగిదిన్’ (బాల. 39) దేవతలు శ్రీ మహావిష్ణువును దర్శించిన సందర్భంలోనిది. ఎవరికి చూడవీలులేని నిన్ను చూడగలగడమే బాగ్యం. నీ దర్శనమిప్పుడు మాకు పెన్నిధిగన్న పేదరివలె అయిందని దేవతలు విష్ణువుతో విన్నవించుకొన్నారు.

‘నేతికొఱకు వెన్నపై నగ్గి సందెడు వ్రేయఁ జనునె’ (అయోధ్య. 26)

‘బెబ్బులిగన్న లేడిజోటియుంటోరె’ (ఆరణ్య. 62)

‘మగడే కదతొడవులెల్ల మగువల కెందున్’ (అయోధ్య. 53)

‘పెనిమిటి కన్నం దెఱవలకు వేఱకలరే వేల్పుల్’ (అయోధ్య 52)

కూచిమంచి తిమ్మకవి సందర్శించినగా ఆనేక సామెతలను ప్రయోగించాడు.

రేఫ అకారాలు :

కూచిమంచి తిమ్మకవి తన ‘లక్షణసార సంగ్రహము’లో రేఫ అకార నిర్ణయానికి ఒక ఆశ్వాసం పూర్తిగా వినియోగించాడు.¹⁸ తిమ్మకవికి చాల పూర్వమే రేఫ అకారాలకు ఉచ్చారణ భేదం నశించింది. అందువల్ల ఏ పదంలో లఘు రేఫం ఉందో, ఏ పదంలో అలఘు రేఫం ఉందో గుర్తించడం కష్టం. తిమ్మకవి లక్షణ సారసంగ్రహం తృతీయాశ్వాసంలో రేఫ అకార నిర్ణయం చేశాడు. ప్రామాణికుడైన కవి తన కావ్యంలో రేఫ అకారాలను తెలుసుకొని ప్రయోగించాలన్న ఉద్దేశమే ఈ ప్రత్యేక ప్రకరణ రచనకు కారణం. పూర్వ కవుల ప్రామాణికత, అప్రామాణికతలకు ఈ రేఫ అకారజ్ఞానం ఒక నిదర్శన

మయింది. పోతన భాగవతంలో రేఫ అకార సాంకర్యం చేసినందువల్లనే అది లాక్షణికులు దహరింపలేదని అవ్వకవి చెప్పాడు.¹⁹ తిమ్మన ఈ విషయంలో భిన్నాభిప్రాయం వ్యక్తం చేశాడు.²⁰ రేఫ అకారం తెరగు తెలుసుకొని సుక పులు తమ కావ్యాలలో ప్రయోగించాని చెప్పాడు.

వలనుగ రేఫ అకారం
బుల తెఱగంతయును సుకవిపుంగవులిందున్
దెలిసికొని కబ్బములలో
నిలువందగు దేవ దేవ నీలగ్రీవా!²¹

లాక్షణికుడూ, ప్రామాణికుడూ అయిన కూచిమంచి తిమ్మకవి తన అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో తన మతానుసారంగా రేఫ అకారాలను ప్రయోగించాడు.

ఆలంకారిక శైలి :

అచ్చతెలుగు రామాయణం ప్రబంధం ప్రబంధం వర్ణనాత్మకమూ, ఆలంకారిక శైలి సమన్వితమూ ప్రబంధంలో ప్రధానమైన వర్ణనలన్నీ తిమ్మకవి తన అచ్చ తెలుగు రామాయణంలో చేశాడు అర్థాలంకార ప్రయోగం ఏ భాషలో నయినా సహజమే. శబ్దాలంకార ప్రయోగం సంస్కృత భాషలో ఒదిగినట్లు తెలుగులో ఒదగడం కష్టం. అయినా యమకానుప్రాసాద్యలంకారాలను కూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చతెలుగు రామాయణంలో అత్యంత సహజంగా ప్రయోగించాడు. అవలీలగా సాధించాడు.

గ్రుడ్డు కానుపు జేడు గ్రుడ్డు కానుపు జేడు
గుట్టంబు పాన్పునై కొమరు మిగుల
జింకలాలువరియు జింకలాలువరియు
మఱిదియు ననుగునై మెఱపుఁజూప .... (పీ. 3)
అని నాలుగు పాదాలలోనూ యమకంతో ఆలంకరించాడు.

పెనురాచ ముంగిళ్ళఁ బెంపుడు తోఁటల
మాపులు మాపులు ప్రోవు మీఱ
నాడెంపుఁ గోడల నాగవాసమ్ములఁ
గొమ్మలుఁ గొమ్మలు గొనఱుఁజూవ.... (బాల. 7)

ఈ పద్యంలోనూ నాలుగు పాదాల్లో యమకం హృదయంగమం.

మేడలా రఃతనంపు గోడలా యవరంజి
బేడలా, యేవాడఁ బెంపెనంగు
మాపులా బలితంపు టాపులా చెంగల్వ
బాపులా.... (బాల. 9)

ఇందులోని అనుప్రాస సంగీత ప్రధానంగా సాగింది. విరహంలో తలచుకొని తలచుకొని దుఃఖించే సందర్భాలలో తిక్కన నాటినుండి నేటివరకు ఒక విధమైన పద్యరచన ప్రచురంగా ఉంది. ముఖ్యంగా రాముడు ఆదవికి పోయిన సందర్భంలో, రాముడు సీత నెడబాసిన సందర్భంలో తెలుగు రామాయణాలన్నిటిలోనూ ఇటువంటి రచన కనిపిస్తుంది. తిమ్మకవి అచ్చ తెలుగులో కూడా దీనిని సాధించాడు.

రాముడదవికి పోగా దశరథుని మొర—

రాయనుఁగా యనుం దొగలరాయనిఁగేరు నిగారపుం గుడా
రాయను మేటి నాడెపు దొరాయను.... (అయోధ్య. 89)

కాయను మేటి తప్ప కొడుకాయను నిద్దపుఁ బూతమావిమో
కాయనుఁ బంజరంపుఁ జిలుకాయను.... (అయోధ్య. 90)

సీతను బాసిన రాముని మొర—

మాయనుగుంజెలిన్ వెతకుమాయను వొప్పఁదుటాచి చిల్కురే
మాయను గండుఁదేటి కొదమాయను.... (ఆరణ్య. 96)

పాయను నేరమేమి బలుపాయపు నాడెపు ప్రోడరాచపా
పాయనుఁ గుందనపు మెఱుపాయను.... (ఆరణ్య. 97)

లక్ష్మణుడు మూర్ఛిల్లినపుడు రాముని మొర —

దాయను గెల్పుచింక గలదాయను రాచకొలంపు కల్వవిం
దాయను నాడెమైన బిరుదాయను.... (యుద్ధ. 399)

దాయనదేలరావు బెగదాయను నెక్కటి చిల్వగెల్పుకా
దాయను ముద్దురా కొమరుదాయను (యుద్ధ. 400)

అచ్చ తెలుగులో ఇటువంటి శబ్దాలంకార ప్రయోగం తిమ్మకవి విశిష్టత.
ఒక సర్వలఘు సీసాన్ని కూడా రచించాడు.

తొలి పలుకుఁ గొనలుఁ దెలియు తవనీచలి

వెలుగులకు దొరకు చెలువులగని

తెలి కడలిని గరువలి కుడు వరిదొర

వజ్రపు వయి నిదురఁ గొఱలునుఱియు.... (ఆరణ్య. 114)

కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌముడు అచ్చ తెలుగు రామాయణాన్ని
రచించి సహృదయ సామాజిక హృదయ సింహాసనాల నధిష్టించాడు.

సూచికలు

ప్రకరణం - 1 :

1. "కౌండిన్యగోత్ర విఖ్యాతుండ" లక్షణ సార సంగ్రహము, ప్ర. 7
2. రుక్మిణీ పరిణయము, ప్ర. 12
3. అచ్చ తెలుగు రామాయణము పి. 15
4. పై పి. 15
5. రసీకజన మనోభిరామము ప్ర. 24
6. పై ప్ర. 24
7. నీలా సుందరీ పరిణయము ప్ర. 10
8. లక్షణ సార సంగ్రహము ప్ర. 4
9. అచ్చ తెలుగు రామాయణము పి. 11
10. రుక్మిణీ పరిణయము పం. 128
11. లక్షణ సార సంగ్రహము తప్. 368
12. రసీకజన మనోభిరామము పీఠిక
13. శివలీలా విలాసము పీఠిక
14. రుక్మిణీ పరిణయము ప్ర. 23-24
15. సింహచరి మాహాత్యము పీఠిక
16. రసీకజన మనోభిరామము ప్ర. 22
17. సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం, సం. 12, పు. 225-26

ప్రకరణం - 2 :

1.	సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం-12, ఎమెస్కో, మద్రాసు, 1968.	పు. 216
2.	పై	పు. 1
3.	,,	పు. 1
4.	,,	పు. 2
5.	,,	పు. 1-2
6.	,,	పు. 1-3
7.	,,	పు. 4-6
8.	,,	పు. 214
9.	,,	పు. 6
10.	కుక్కుడేశ్వర శతకము	59
11.	పై	58-61
12.	,,	24-32
13.	,,	22
14.	,,	21

ప్రకరణం - 3 :

1.	ఆంధ్ర బాషాభాషణము	18-27
2.	కావ్యాలంకార చూడామణి	9-11, 14, 18
3.	అవృకపీయము	ప్ర. 105
4.	లిక్షణసార సంగ్రహము	ప్ర. 13, 69
5.	బాలివ్యాకరణము	ఆచ్చిక. 1
6.	యయాతి చరిత్ర	ప్ర. 14
7.	అచ్చతెలుగు రామాయణము	పీ. 18

ప్రకరణం - 5 :

1. వాల్మీకి రామాయణము యుద్ధకాండ పరిశ్రుతి
2. శ్రీమద్రామాయణ వైభవము
3. రామాయణము యుద్ధకాండ విభీషణశరణాగతి
4. తెలుగులో రామకథ - వండా శమంతకమణి
తెలుగులో రామకథ - రాహురి దొరసామిశర్మ
5. నిర్వచనోత్తరరామాయణము ప్ర. 11
6. ఆచ్యతెలుగు రామాయణము పీ. 12
7. పై బాల. 7
8. " బాల. 8
9. " అయోధ్య. 14
10. " యుద్ధ. 594
11. " యుద్ధ. 595
12. " యుద్ధ. 596

ప్రకరణం - 6 :

1. లక్షణ సారసంగ్రహము ప్ర 8
2. పై ప్ర. 9
3. పై ప్ర. 10

ప్రకరణం - 7 :

1. లక్షణ సారసంగ్రహము ప్ర. 99
2. పై ప్ర. 31
3. " ప్ర. 32

4.	,,	ప్ర. 48
5.	,,	ప్ర. 34
6.	,,	ప్ర. 34
7.	,,	ప్ర. 59
8.	,,	ప్ర. 36
9.	,,	ప్ర. 109.125
10.	,,	ప్ర. 143
11.	,,	ప్ర. 169
12.	,,	ప్ర. 204
13.	,,	ప్ర. 338.444
14.	వ్యాసరాజి	
15.	బారి వ్యాకరణము	సమాస. 1
16.	పై	సమాస. 3
17.	లక్షణ సార సంగ్రహము	ద్వి. 18
18.	పై	తృ. 2-367
19.	అప్పకవీయము	ద్వి. 234
20.	లక్షణ సార సంగ్రహము	తృ. 340.366
21.	పై	తృ. 367

ఈ వ్యాస రచనలో ఉపయోగించిన గ్రంథాలు

1. ఆచార్యులుగు రామాయణము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
2. అష్టకపీయము - అష్టకవి.
3. ఆంధ్రకవుల చరిత్రము (2,3 భాగములు) - కం॥ వీరేశలింగం వంతులు.
4. ఆంధ్రనాయక శతకము - కాసుల పురుషోత్తమకవి
5. ఆంధ్రనామ సంగ్రహము - పైడిపాటి లక్ష్మణకవి.
6. ఆంధ్ర బాషా భూషణము - మూలభుటిక కేరన.
7. ఆంధ్రబాషా వికాసము - గం.జో. సోమయాజి.
8. ఆంధ్రుల చరిత్ర - సంస్కృతి - ఖండవల్లి సోదరులు.
9. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - సురేంద్రం ప్రతాపరెడ్డి.
10. ఆంధ్ర వ్యాకరణ వికాసము - ఆమరేశం రాజేశ్వరశర్మ.
11. ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి - నన్నయ.
12. కవిత్వ తత్వ : చారము - కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి.
13. కావ్యాలంకార సంగ్రహము - మూర్తికవి - నన్నరాసం వ్యాఖ్య.
14. కుక్కురేశ్వర శతకము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
15. కుమారసంభవము - నన్నెచోడ కవి.
16. జానుతెనుగు - వడ్లమాడి గోపాలకృష్ణయ్య.
17. తెలుగుబాషా చరిత్రము - సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ.
18. తెలుగుబాషా చరిత్రము - డి బాస్కరరావు.
19. తెలుగు - మఱుగులు - వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి.
20. తెలుగులో రామకథ - రావూరి దొరసామి శర్మ.
21. తెలుగులో రామకథ - వండా శమంతకమణి.
22. తెలుగు వాక్యము - చెకూరి రామారావు.

23. తెలుగు వ్యాకరణ వికాసము - బొడ్డువల్లి పురుషోత్తం.
24. దశరథరాజనందన చరిత్రము - మచింగంటి సింగరాచార్యులు.
25. దేశి - కోరాడ రామకృష్ణయ్య.
26. నీలాసుందరీ పరిణయము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
27. పార్వతీ వల్లభ శతకము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
28. బసవ పురాణము - పాల్కురికి సోమన.
29. బాల వ్యాకరణము - చిన్నయసూరి
30. భాషా చారిత్రక వ్యాసములు - తూమాటి దొణప్ప.
31. భాషా పాఠములు - విష్ణుభట్ల సూర్యనారాయణ.
32. మహమ్మదీయ యుగము (1,2 భాగములు) - కొమణ్ణా లక్ష్మణరావు పంతులు.
33. యయాతి చరిత్రము - పొన్నిగంటి తెలగన.
34. రసికజనమనోభిరామము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
35. రాఘవ పాండవీయము - పింగళి సూరన.
36. రామలింగేశ్వర శతకము - అడిదము సూరకవి.
37. రామాయణ విశేషములు - సురవరం ప్రతాపరెడ్డి.
38. రుక్మిణీ పరిణయము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
39. లక్ష్మణసార సంగ్రహము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
40. లక్ష్మణరాయ వ్యాసావళి (2 వ భాగము) - కొమణ్ణా లక్ష్మణరావు.
41. వ్యాసరాజి - జానీ సూర్యనారాయణ.
42. శివలీలా నిలాసము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
43. శ్రీమద్రామాయణ వైభవము - మల్లాది గోపాలకృష్ణశర్మ.
44. సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రము (2 వ భాగము) - మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి
45. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం (8, 12 సం.) - ఆరుద్ర.
46. సింహచల మాహాత్యము - కూచిమంచి తిమ్మకవి.
47. A study of Telugu compounds - Dr. J. Suryanarayana.

“మాల దాసరి - శ్రీకృష్ణదేవరాయలు”

విశిష్టాద్వైత తత్వం విచిత్రమైంది. సామీప్య, సాలోక్య, సాకారాలతో ఆత్మ-పరమాత్మల అద్వైతాన్ని సాధించింది. ఆత్మ సద్గుణాల్ని సాధించి వైకుంఠంలో పరమాత్మ సామీప్యాన్ని చేరుకొంటుంది. పరమాత్మను చూస్తూ కాలంగడిపే అవకాశం కలిగినందువల్ల సాలోక్యత సాధింపబడింది. పరమాత్మ మనసంతో బ్రమర టీటక స్వాయంగా శంఖ చక్రాదులు త్రిపుండ్రములు పొంది సాకారత్వాన్ని పొందుతుంది. అయితే సర్వశక్తిమత్వంలేని కారణంగా పరమాత్మత్వం పొందదు అందువల్లే అద్వైతానికి చేరువలో భేదించింది.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పరమభాగవతుడు. విశిష్టాద్వైతి. భగవత్తత్వాన్ని వివరిస్తూనే భాగవతుల కథలు ‘ఆముక్తమాల్యద’ కావ్యంలో వర్ణించినాడు ఈ కథల్లోను సర్వసాధ్యమైన నామసంకీర్తనతో ముక్తి పొందిన ‘మాలదాసరి’ కథ ఈ కావ్యంలో చివరి కథగా అమరింది. విష్ణుచిత్తుడు, ఖండిక్య కేశదర్శణాలు, యాముచాచార్యులు, గోదాదేవి, మాల దాసరి - వీరంతా భాగవతులే ఉత్తరోత్తర ప్రాధాన్యాన్నిబట్టి మాల దాసరి సర్వశ్రేష్ఠుడు.

రాయలు ఈ కథను తీర్చటంతో నేర్పు మాపించాడు పండితులు ఈ కావ్యం ‘పాషాణపాకం’ అని పేర్కొన్నాడు. మాల దాసరి కథ మృదు మధురం. కథ నెత్తుకొనటంతోనే ‘కలందోకడుండు పేరుకొనగాని కులంబు మదియ బిడ్డు’ అన్నాడు. బిడ్డికి కులంతో పనిలేదు అన్నదే ఇందలి భావం. మహాత్ములను కులగోత్రాదులతో చెప్పడం సంప్రదాయం కాదు. అతడు బ్రాహ్మణేక మంగళనామ కైశికిని లాలసతో విష్ణువు సుదేశించి పాడుతాడు. ఒక రోజు ‘మంథ జానువు’ అనే ద్విజ నికాషరుని బారిన పడతాడు. అతనితో చేతనైనంత పోలింది “ఓ రాక్షసి! ఒక మాట విను. నేను నీకు కందులోని అన్నాన్నే అయితే ప్రాణరక్షణార్థం ఉపేక్షించడం పాపం. అందువల్ల పెళ్ళి నాను మేని యెక రాంక్ష లేదు. నఖ్యం సప్తపదీయం ముఖుగతి వైకుంఠం

చివరిసారిగా కీర్తించి రానిమ్మ" అని కోరినాడు బ్రహ్మరాక్షసుడు వినకపోగా "ఎవ్వని చూడ్కీ జేసి జయించు జగంబు. వనించు నిజ్జగంబెవ్వనియందు దిందు, మఱి యెవ్వనియందుది. యట్టి విష్ణుతో సేవల నొక్కవేల్పు గణియించిన పాతకి నాడునేడ నే నెవ్విధినైన నిన్నదియ నేనీ" అని ప్రతిజ్ఞ చేసినాడు.

సర్వంవిష్ణుమయం జగత్ అన్నది ఈ పరిజ్ఞలోని వివరణ. రాక్షసానుమతితోవెళ్ళి విష్ణుపునుమంగళకైశికతో అర్పించి తిరిగి వచ్చి "నీ యుర్యుపాకటాక్షమున జేసి ధన్యుడనైతి ననమ" అని కృతజ్ఞతను వెల్లడించినాడు. పరమాత్మ సాక్షాత్కారానికి ప్రేరేపకుడైన ఆచార్యునిగా బ్రహ్మరాక్షసుని బావించటం మాల దాసరివైష్ణవలక్షణం. అందుకు బ్రహ్మరాక్షసుడు "మీ వంటి బాగవతులుం బావనులగ జేయరేని మఱి గతి యేదీ మా వంటి వారి కిక మా యేవము వెనుకటిది చూడ కీక్షింపు కృపన్" అని మాల దాసరినే ఆచార్యునిగా ప్రార్థించినాడు. 'పరస్పరం బావయంతః' అన్నట్లు ఒకరి నొకరు తమ కంటే గొప్పవారను బావన గలిగి ఉండటం మరో వైష్ణవ లక్షణం బ్రహ్మరాక్షసుడు తన కావముక్తికి మంగళ కైశిక గీత ఫలమిమ్మని ప్రార్థించినపుడు, మాల దాసరి 'ఈ గీత ఫలం బింతయని' భక్తులకు తెలియదు. అదిగాక 'పుణ్యమమ్ముట కవ్వరంబు పెట్టి యుప్పు గొనుట' వంటి దన్నారు. దీన్నిబట్టి బాగవతునికి భగవంతుని భజనయోగాని పలాపేక్ష ఉండరాదని తెల్సినట్లైంది ఇది "మాపలేమ కదాచన" అన్న గీతాచార్యుని అజ్ఞాచరణంగా బావించాలి.

ఈ విషయం బ్రహ్మరాక్షసుడు తన తొలి జీవితం వివరించి "గై శికిగావల దానంబున దీని మానుపవే?" అనిన, మాల దాసరి "ఎను ఫలంబెరుగ, ఫలంబు పరమేశముతోల్లానంబు, యాజ్ఞాకైంకర్యంబులకు, ననుమతి కైంకర్యంబులకు ఫల పరిమాణ గణన ప్రవన్నుల కెక్కడియది. కాన బంధకంబగుట ఫలం బింతంత యందు గొంత గొమ్మన వెఱుతు. భగవంతుడే రక్షించు నూఱు డిలుము" అని మూత్రమే చెప్పినాడు. ఇందులో పరమాత్మ దానత్వం, "యద్య ద్భావ్యం భవతు భగవన్ పూర్వకర్మానురూపం" పూర్వ కర్మానురూపంగా ఏది ఎట్లు జరగవలెననదో అట్లే జరుగుననీ, కాని జన్మ జన్మాంతరాలో నీ పాద ద్వంద్వంలోనే నీశ్వలమైన భక్తి అట్టేట్లు చూడు భగవాన్ అనే వై వ దాసుల లక్షణం ఈ మాల దాసరిలో సంపూర్ణంగా చూడవచ్చు అందువ అముక్త

మాల్యదలో రాయలు మాల దాసరినే ఉత్తమ భక్తునిగా చిత్రించటం జరిగింది. “స్వయం శ్రీరం వరాంస్తారయతి” విష్ణు నామ సంకీర్తనంతో తాను తరించి, కుంభజాచువును కూడ తరింప చేసినవాడు మాల దాసరి అని కథ చెప్పి రాయలు మనసు కూడా తరింపజేసాడు.

ఆత్మ - పరమాత్మం మధ్యనున్న భక్తికి ‘పండిత-పామర’, ‘ధనిక-దరిద్ర’, ‘శ్రీ - పురుష’, ‘ఉన్నత - నీచ’ భేదాలు లేవని విష్ణుచిత్తుడు, యామునాచార్యులు, గోదాదేవి, మాలదాసరి కథలు నిదర్శనాలు నామసంకీర్తనం తపస్సు, ధ్యానం, యోగం, యజ్ఞం మొదలైనవానికన్న అధికమైందని ‘తతోపి హరికీర్తనం’ అనే సూక్తి వెల్లడిస్తుంది. ఈ విషయం వివరించటానికే కృష్ణదేవరాయలు ‘మాల దాసరి’ కథ వర్ణించినాడు భజనలో మైమరచి భగవంతునిలో చేరటం అనుభవనీయమే.

—నెలవంక, 1991.

కల్పవృక్షం - కళ్యాణఖండం

జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుడు విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. కవి సమాప్తాయన, ఆయన రాసిన 'శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షం' జ్ఞానపీఠ అవార్డు నందుకొన్న గ్రంథం. దానిపై వచ్చిన ఖండన - మండన గ్రంథాలు వ్యాసాలు ఎన్నో. ఎంత ఎక్కువ చర్చకు వస్తే అంత నిగ్గు తేలుతుంది ఏమైనా కాలానికి నిలిచిన మహా కావ్యం కల్పవృక్షం అనటంతో అనౌచిత్యమేదీ లేదు.

'మఱల నిదేల రామాయణం బన్నచో' అని ప్రశ్నించుకొని తనదైన యనుభూతితోనే లోకం గతాను గతకంగా సాగుతున్నదని చెప్పి "తలచిన రామునే తలచెద నేనును నా భక్తి రచనలు నావిగాన" అని జవాబు చెప్పినాడు విశ్వనాథ. అయితే అది సీరసం కాదని కవి ప్రతిభలో తొంబదిపాళ్ళు కొత్తదనం ఉంటుందని వివరించినాడు. అంతేకాక ఈ కావ్యాన్ని రాయటంలో 'తండ్రి యాజ్ఞయును జీవుని వేదన' రెండు ఏకమైనాయని స్పష్టపరచినాడు. ఈ విషయాల్ని బాలకాండంలోని కళ్యాణ ఖండం ఆధారంగా ఈ వ్యాసంలో చూపటం జరుగుతుంది.

కళ్యాణ ఖండం మొత్తం 303 పద్యాలు. మొదటి పద్యం, చివరి ఆరు పద్యాలు తీసేస్తే 296 పద్యాలు కథనానికి ఉపయోగపడినాయి. తొలి నూట ఏభై ఆరు పద్యాలు విశ్వనాథ ఉపజ్ఞ మూలకాలు. వాల్మీకం 73 సర్గలో 10 నుండి 24 శ్లోకాల వరకు మాత్రమే మూలానుసరణం ఉంది. అదీ స్వంత బాణీలోనే మిగిలినదంతా విశ్వనాథీయమే.

మిథిలానగరం రాజకులంలో దశరథ - జనకులు సమావేశమైనారు. లాంఛనంగా పెండ్లి ప్రస్తావన అవసరమవుతుంది మధ్యవర్తులు వశిష్ట విశ్వామిత్రులు. మా మంచి చెడ్డలు ఈ ఇద్దరూ నిర్ణయిస్తారని దశరథుడు చెప్పి కూచున్నాడు. వశిష్టుడు ఇశ్వాకురాజుల ఔన్నత్యాన్ని వర్ణించి రామలక్ష్మణులకు సీతా - ఊర్మిశల నివాల్పిందని జనకుని అభ్యర్థించినాడు. జనకుడు తన

వంశం రాజుల గొప్పతనాన్ని వర్ణించి “మీ రడగటం, నేను కాదనటమా? నా కూతుండ నిద్దర ముమ్మాటికి మీ కిత్తునయ్య బ్రహ్మర్షి!” అని “రేపే యుత్తరా పల్లసీ ముహూర్తం” అన్నాడు. ఈ మాటకు విశ్వామిత్రుడు నవ్వి “మంచిది సెబాస్” అని జనకునితో “నీ వన్న మాటలో “క్రొత్తర్థము తాకి వచ్చెడు” అంటూనే రామలక్ష్మణులను మిథిలకు తెచ్చింది నేనుండగా “ఎవరి నడిగి ఇచ్చినావయ్యా? కష్టము నాది ఫలము వశిష్ఠులు కయినేనీ కొందురు? అయిందేదో అయింది మేమిచ్చెదము అన్నావు. కుశధర్మజుడు కూడ ఇక్కడే ఉన్నాడు “మీ మాండవి శ్రుతకీర్తియుఁ జాయలగుట వలయు భరత శత్రు ఘ్నులకున్” అని చెప్పినాడు. ఈ మాటలకు అక్కడి వారందరు అంతఃపుర కాంతలు తెర వెనుక నుండే నవ్వినారు. ఈ వరిహాస ప్రసంగము పెండ్లికి సంబంధించిన విందే కాక వశిష్ఠ విశ్వామిత్రుల స్వర్థను కూడా చాటుతుంది. సజ్జనుల స్వర్థ సకల జనులకు మేలు కలుగజేస్తుందనటానికి నిదర్శనంగా మలచనైంది. వివాహ బంధానికి “మూడు ముళ్ళు” అనటం అనవాయితీ. దశరథుడు రేపటి శుభలగ్నంబునందే “నాల్గు ముళ్ళు పడ నిండు” అన్నట్టు కవి రాయటంలో బౌచిత్యం నాల్గు పెళ్ళిళ్ళు ఒకేసారి జరిపించమన్న బౌత్సు క్యాన్ని తెలుపుతుంది.

పరశు రామ వృత్తాంతాన్ని “ధనుస్సు” ఖండంలోనే ముగించినాడు. పెండ్లి పనుల్లో తెలుగునాటి ఆచార వ్యవహారాలన్నీ ప్రవేశపెట్టినాడు. “పెండ్లి నడక” అనే జాతీయార్థాన్ని “వాద్యముల్ పెండ్లివారు మున్ వెనుక, సద్యో మహాలసత్వమగు నడక చోద్యమౌ ననంగఁ జూడఁగా సర్వ హృద్యమై తోచె నెద ముదము బర్య” అనే పద్యంలో వివరించినాడు. వియ్యంపువారు కలుసు కొన్న విధాన్ని “ఒక పెద్ద తెరటము నొక పెద్ద తెరటము గలనీ యన్యోన్యంబు గొఁగిలిండు” అనే పద్యంలో వారి అన్యోన్యతకు వరుసగా ఉదాహరణము చూపినాడు. “స్వగృహే కో విచారో న్నీ” అనే ప్రసిద్ధ వాల్మీకి శ్లోకాన్ని “పదడు పదడు నా యిచ్చుట యది మీరు గ్రహించుటయునునని కలదె? మీ యది యీ గృహంబు నిట యెల్లది మీ యిష్టాను సారమయ్య! మహర్షి!” అని అనువదించినాడు. వివాహ మండపం “పచ్చి యాకులతోడి వండిన గెలలతో మొదలి దుంపలతోడి కదళికలకు నాల్గు మూలల స్తంభ నాళత్వ మేర్పడ ప్రాలు మబ్బుల మినువోలెఁబైసీ” (ప|| 71) లో తెలుగునాటి వేదికాలం

కరణమే స్ఫురించింది. తెర పట్టుకోవటం, మంగళ సూత్ర బంధనం తలబ్రాలు వీసుకోవటం మొదలైన ఆచారాలన్నీ 78 నుండి 95 వద్యాలదాకా వర్ణించబడినాయి. ఈ వర్ణనలో దంపతుల సాత్విక, అనుభవాది చేష్టలు “ఉత్తరాభిమన్యుల” అనుభూతినే ప్రకటించినా విశ్వనాథ పద్య రచనలో వై విద్యం సంతరించుకుంది. స్థాలీపాకం తర్వాత అరుంధతీ దర్శనం వశిష్ఠుడే చేయించినాడు. అయితే ఈ పద్యంలో పెండ్లికుండాల్సిన ప్రధాన లక్షణాన్ని కవి వర్ణించిన గడుసుతనం గమనించొద్దు.

“ఎంత సాధువుగానైన నేమి తగవు
సుంత లేకుండఁ బెండ్లికి శోభ లేదు
అలుకు గుడ్డకునై కలహంబు జరిగె
జనక దశరథ గృహ పరిచారకులకు”

ప॥ 106

తోవలో అహల్యాశ్రమాన్ని రాముడు దర్శించాలంటే, దశరథుడు ఆశ్రమంలోనికి వెళ్ళినాడు. అహల్య నూతన వదూవరులకు దృష్టి తీసి హరతి పట్టినది నార చీర లిచ్చినది. ఆమె అజ్ఞతో అయోధ్యకు చేరి అమ్మలు అన్ని సౌకర్యాలు కూర్చగా చూచేవారి కనులు పండువుగా కొత్త సంసారం చేసు కొన్నారు సీతారాములు. అన్నదమ్ములందరి పరిస్థితి ఇదే. కొన్నాళ్ళ తర్వాత మేనమాట వెంట భరత, శత్రుఘ్నులు కేకయ నగరానికి వెళ్ళిపోయినారు. ఇక్కడిదాకా తన తండ్రి కోరిక తీర్చిన కవి పై భాగమంతా జీవుని వేదన తన ఆధ్యాత్మిక భావనలకు రూప కల్పన కావించినాడు. ఇది కల్పవృక్షం ప్రత్యేకత. విశ్వనాథ వైశిష్ట్యం.

సీతారాముల శృంగారానికి వసంతం తోతైంది. దశరథుడు వసం తోత్సవాలు చేయించినాడు. వసంత ఋతు వర్ణన. 174 పద్యం దాకా కవి సాగించినాడు. ఋతు వర్ణన మహా కావ్య లక్షణాలలో ఒకటి. ఆ ఋతువులో ‘రఘువరాన్వయ రత్న కిశోర దంపతులు ‘మాసరమైన యట్టి మధు మాస దినంబునకున్ పశంపదు’ లైనారు. ‘త్రపాహసన భాసి కపోలములూది చూచుకొరొకరి మొగంబు నొక్కరు రహో బహు భావ గళత్రపాహు’ లైనారు. ‘కలయకయే సమాగమ సుఖ ప్రవిభాగ కృతాత్ము లిద్దఱున్

సలలిత మూర్తులొకకణా రఘురాములు' దివ్య కాములై నారు. 'చేతములందు యుగాలు కల్పముల్ నాతియు పూరుషుండు గననంతర దంపతి భావ యాపనా వ్యాతత సంస్కృతి ప్రధము లై యటు లాత్మ దలంచు' చుండినారు. 'ఏపున మంటి నుండి యుదయించిన మైథిలి యింటినుండి యావాసముగన్న రాఘ వుడువచ్చి ఋగధ్వములందు నుండి ద్యావా పృథువుల్ సమాహరణ భావము పొందిన రీతి సంగమ వ్యాప్తుల బాగు వెన్నెల మయంబుగఁజేయుదురాత్మ రోదసిన్ ' జీవి ఉత్పత్తి తత్త్వం, మరో జీవితో మమేకమై కాలం గడిపే విధానం వీరి సాంగత్యంతో చూపినాడు కవి. అట్లా సీతారాముల సాంగత్యం సంవత్సర కాలం గడిచింది. మళ్ళీ వసంతం గడిచేటప్పటికి 'రామున కంతలో నొక విరాగము, మైథిలిమీద నంతలో గామము, కామమెంతయు నికామము సాగి నిరాగమున్ పూదారామ విదూత కౌసుమ వరాగము' కాసాగింది. ఆ సమయంలో గ్రీష్మర్తు వర్షనం కవి చేపట్టినాడు. 'గూడ 'బంధ బలంబునఁ గుండలిన్యదిత సముత్థాన గత భయాదీనమా' పలాయ మాన దంపతి శుకా లాపములగ గ్రీష్మవని యొక్క వైరాగ్యకేళి' నెరపింది. రాఘవ కులేఖఁ దొక్క వైరాగ్య భావ తాడితం బైనయట్టి చిత్రంబుతోడ వృద్ధ కృకలాప మట్లు నిర్వేదమందె బద్ధ సామజ మట్లు షోభము వహించినాడు. గ్రీష్మర్తువు తెలివి వెల్లన మాయ తొలగు నంటకు నెంతకెండు సరస్సు సాదృశ్య మిచ్చి నది. "పైన పటారమ్ము లొన లొటారమ్ము మేనంచు చూపించె మేడివండు" 195 పద్యం దాకా గ్రీష్మ వర్షనం సాగింది. రాముడు వశిష్ఠుని సమీపించి ఇట్లా ప్రశ్నించినాడు:

"స్వామీ! ప్రాణము కంటెఁ బ్రాణము ధరాణాతా ముఖాంభోజమే యేమోగాఁ గనపించు లో యెడదలో." చూచిన దానికై కనులు చూడవు. నాలుక తిన్న దానికై సాచదు, పిన్న దానికయి సాగవు వీనులు, లో యెడం దలోఁ దోచియు దోచినట్టిదయి దూరము దగ్గర కాని సందడిన్ రాచిన రాపిడై యెరుగరానిది తాత! యనుగ్రహింపవే. నిద్దరపోయి మేలకని నిద్దరపోయితి నంచు నెంచెదన్. నిద్దరపోవు వేళ ప్రభుఁడొద్దర పోవుచునుండి నంచెదన్ దద్ద యెఱుంగ జాలను. అన్నదీయ మను బోద్యపు భావము పాయుటన్నె యేపా టిది యపు సేననెడు వస్తువు? దాని స్వరూప మెద్ది? ఇంటికి దివ్య తెచ్చినటు లెప్పుడు వచ్చితి నిందు? పూర్వమెందుంటిని? ఎట్లు వచ్చితిని? కంటికి నిద్ర

తేనెదగు గాఢతరార్థము లేల్చి పెట్టవే! ఆయాసం వడిపోవు చుంటిగదే
 తాత! ఇదంతా కథావరంగా భవిష్య ద్వియోగాన్ని సూచించే లక్షణం.
 అయినా కవి ఆత్మ వివేచన జీవుని వెదనగా ఇందులో చోటు చేసుకున్నది.
 జీవునికి కవికి, కవికి రామునికి అభేదం చూపటం గమనించదగ్గ విషయం.
 అది మరచిపోలే కావ్య పరమార్థమే వికృత మవుతుంది. జ్ఞాన పథాన్ని అన్వేషి
 స్తున్న రామునికి మరో యేడు గడిచి వర్షర్తువు వచ్చింది. అది బగటి దివ్యైల
 రాజవైభవము దెచ్చినది. (218 పద్యం దాకా ఈ వర్ణన ఉన్నది.) అభిరామ
 మేఘుడు ఆశలందునన్ జెఱగడు తత్తథాగత విశేష గుణుండుగానే ఉన్నాడు.
 శరదృతువు వచ్చింది. అరుంధతి సీతను గమనించింది. వశిష్ఠుని దగ్గరకు
 రాముడు వచ్చినప్పుడు “కర్మయోగి జనకులు సంసార రేఖాశ్రాంతులు కాని
 చిటు కావి శాటుల జనుల్ మీరు కారంటూ’ రాముణ్ణి మందలించింది. “రామా!
 మేలగు నెద్ది యంచడుగ గర్మ జ్ఞాన యోగోజ్వల స్త్రీ మాంసా పతి గర్మ
 యోగవపుచో మేలందు నీ రెండునున్ శ్రీమంతంబురె బ్రహ్మ మెప్పుడవికారి
 త్వంబెయో’నని చెప్పి తనకుం జాలదూ సీత? నీ విభవ సౌందర్యంబులన్
 జిక్కి నిన్నునె మన్నించునుగాక యెల్లప్పుడు తన్నుం జూచుకోలేదో?

చూడను వాంఛించదు వాంఛరాద యదికూడన్ నీ వ్రథా ముద్రయై
 కనగా, బిడ్డలకై యరుంధతికి శోకంబేలనోయీ శిశూ?” అని వారి యోగం
 పెద్దలకెట్లా దుఃఖకారణమవుతుందో వివరించింది. ఆ మాటకు రాముడు అనుం
 ధతి ముఖాన్ని చూచినాడు. వీరియు నచ్చెరువున్ మఱేదో బోధన కలిమిన్
 వివేకమును దోర్కొనె నంత్రబసన్న వాంఛయై తోచినది. తోచిన యంత
 సీతపై మలగిన మానసంబు నెడమన్ననయున్ ఘటియిల్లె లీలగా. ఆ తర్వాత
 హేమంతం వచ్చింది. అప్పుడు “ఒక్క దినమున నాలస్య మొప్పు వచ్చి
 యొక్క దినమున ముందుగా నొప్పు నేగి రామచంద్రుడు జానకి ప్రేమ మరల
 చేయి విధములుగాగ నావిష్కరించినాడు. కాని జానకి మనః భిన్నత పాయ
 లేదు. రాముడు అయిన దానికి కాని దాని కేలిక తనాన జిల్లకణ్ణాలు పెంచ
 సాగినాడు సీత కేడ్పులు బాష్పములు. చివరకొ “ఓయి వేదాంతి!” నిజంబు
 గానే జనకాత్మజ యిష్టము కాదయేనివర్తింతువయున్న నీ వద దురీణుడ వీగతి
 నన్ను నేల బాధింతువు? అనుకూలుండవ యేని చన్న మాదేంద్ర వోలెను
 నాగుండియ భిన్న దుర్జటి ధనుర్ణీలాకరున్ నిన్ జిరంతను మన్నించుచు “జీవి

తొంతము నితాంతంబైన సంయోగభావన దీర్ఘ వ్రతమై చరింతు"నని వలికినది. రాముడు 'అల్పమొ వ్రేగొ బ్రహ్మమను నాంతర వస్తువు వీడి నాడు సంకల్పమునందు సర్వమును గామిని నీవుగ నిండి యుంటివీ కల్పితమైన మోహమును కాటుక చీకటి జిన్ని దివ్యైవై శిల్పపు వెల్లుగాగ విరచించువు నా హృదయాంతరంబునన్" "శ్రీ వశిష్ఠర్షి సాక్షిగా చెప్పుచుంటి నస్యతంత్రమ్మ యైన దేహమ్ము నందు నౌనోకాదో వచింపగలేను కాని యాత్మ నిన్ను నిత్యముగా హత్తుకొందు" అన్నాడు సీత బ్రీతయై యోర్పుకొన్నది.

మరో సంవత్సరం గడవగా శిశిరం వచ్చింది. అప్పుడు 'మదిలో దూర వియోగ బీతి రఘు రామ శ్వా సుతల్ దూరముల్ కదియం జొచ్చిన యట్లు తోచి యెడదల్ కంపింపగా సన్నిదుల్ వదలం జాలక ప్రేమ వాక్య రచనా వాల్మీక్య సంభావ సంపద సర్వస్వముగాగనై ముసలిరి." ఒక కొంత భోగ వేశకు నికామ కామమ్ము తగ్గు నిండు ప్రకృతులందొక ముసరు కొనెడు పెను కోరికయు శమించును హృషీక తృప్తి సహజమై. ఈ విధంగా వైరాగ్య సంసార భావాలు సమ ప్రసార రమ్యాలుగా సాగటం జీవధర్మమని, అదే జీవితమని ఈ భాగంలో విశ్వనాథ వ్యాఖ్యానించినాడు. అనుభవము, ఆలోచన అనే రెండూ జీవ ధర్మాలని, వాటిని సరిగా వాడుకోవటంలోనే జీవయాత్ర సాగుతుందని జీవుని వేదన ద్వారా నిరూపించినాడు కవి.

‘రాను యణ చంపువులో తెలుగు ప్రాసలు’

తెలుగు భాషా సాహిత్యాలకు యతిప్రాసలు మంగళసూత్రాలని కొరవి గోపరాజు పేర్కొన్నాడు. ఉన్న మాటంటే ఉలుకెక్కువ. చేసిన పని చెప్పుకో వటంవంటి సామెతల్లో, జాతీయాల్లో కూడా ఇవి ప్రయుక్తాలై జన సామాన్యం వాడుకలో జీర్ణించుకుపోయినాయి.

తెలుగు వాళ్లైన సంస్కృత కవులు ఈ ప్రత్యేకతల్ని తమ రచనల ద్వారా ఇతర ప్రాంతాలవారికి దీని సౌందర్యాన్ని చూపారు. దీనికి ముగ్ధుడైన భోజరాజు (క్రీ. శ. 1000 - 1055) తన చంపూ రామాయణంలో ఎట్లా వాడుకున్నాడో ఈ వ్యాసంలో కొన్ని ఉదాహరణలు చూపుతున్నాను. నన్నయ కాలం వాడైన భోజరాజు సంపూర్ణంగా లక్షణ శాస్త్రం వృద్ధి చెందనందువల్ల నేమో ఈ యతి - ప్రాసల్ని కొన్ని విధాల వాడినాడు. వాటి నీ విధంగా విభజించుకోవచ్చు. ముఖ్యంగా ‘ప్రాస’కు ఉదాహరణ లివి.

1. నాల్గు పాదాల్లోను ప్రాస ఉన్నవి.
2. మూడు పాదాల్లో ఉన్న ప్రాస భేదాలు — a) 1, 2, 3. b) 1, 2, 4. c) 1, 3, 4. d) 2, 3, 4.
3. రెండేసి పాదాల్లో ఉన్న ప్రాస భేదాలు — a) 1, 2 & 3, 4. b) 1, 3 & 2, 4 c) 1, 4 & 2, 3.
4. రెండు పాదాల్లో మాత్రమే ప్రాస ఉన్న భేదాలు a) 1, 2. d) 1, 3. c) 1, 4. d) 2, 3. e) 2, 4. f) 3, 4. ఇవికాక -
5. ద్విప్రాస, త్రిప్రాస, అంత్యప్రాస, దుష్కరప్రాస మొదలైనవి. ద్వితీయోవర్ణః ప్రాసోఽత్ర పాదపాదేషు

ప్రతి పాదంలో రెండోవర్ణం ప్రాస. ప్రకృష్ట పర్వ విశ్వాసం ప్రాస
ఆని ఆర్థం. ప్రాసలో వ్యంజనానికే ప్రాముఖ్యం.

కొన్ని ఉదాహరణలు -

1. నాల్గు పాదాల్లో సంయుతాక్షర ప్రాస-

పర్యాప్త భాగ్యాయ భవానము మై
కుర్యాత్స పర్యాం కుశికాత్మ జాయ।
విర్యాతుదానాం వసుధాం విదాతుం
నిర్యాతు రామస్సహ లక్ష్మణేన॥

(బాల. కాం 66)

మొదటి రెండు పాదాల్లో యతి కూడా ఉంది

2. పూర్ణ బిందు సమ ప్రాస -

ఖండనాయ వసుధా మధూననః
పుండరీక తుపిస త్విషాం ద్విషాం।
దండకా వన మవాప రాఘవః
చండ బాను రివ మేఘ మండలమ్॥

(అయో - 184)

3 ద్విప్రాసం ఈ శ్లోకంలో -

ఖర వరుషి శరాసనే గృహితే
ఖర కిరణాన్యయ శేఖరేణ తేన।
ఖర రఘువరయో రణం సమాప్తం
ఖర నఖరాయుధ యోరివ క్షణేన॥

(అరణ్య - 49)

4 దుష్కర ప్రాసకి ఉదాహరణ -

రక్ష స్సంఘట్ట చూర్ణీకృత కనక మహాభిత్తి చైత్యోత్థ దూళ్యా
సక్షత్రాణా మకాలే సరణి మరణయన్ వీరలక్ష్మీ సమేతః।
రక్షశూరాభ్యు శారాం షితితల పలకే శేవణి యాం హనుమా
సక్షక్రిడాం విదాతుం దశముఖనగరీ చత్యరేత్సత్సరేఽసౌ॥(సుందర-75)

- 5 మొదటి రెండు పాదాల్లో త్రిప్రాస - తర్వాతి రెండు పాదాల్లో చతుఃప్రాసగల శ్లోకం.
 యాతునః పదవీ నైషా
 యాతున శ్చాస్య లక్ష్మణః
 యాతుకామం తయైవేదం
 యాతు కామం నహస్యతాం॥ (అరణ్య - 10)
6. 1, 2, 3 పాదాల్లో 'శ' కార ప్రాస -
 నిశిచర పతి రిత్యవేత్య రోషాత్
 ఆశని నిపాత నిభేన తాడనేన
 ఆసుర హిత మముం ప్రహృత్యదైత్యం
 సురహితమేవ చకార వాలిసూనుః॥ (కిష్కింధ - 84)
7. 1,2 పాదాల్లో, 3,4 పాదాల్లో వేర్వేరక్షరాల త్రిప్రాసమిది -
 జననీతి విహీనామే
 జననీ తి సధర్మవిత్.
 నిరయాన్నిరయాద్వీరో
 నిరయాదివ సానుజః॥ (అయోధ్య - 152)
8. మొదటి రెండు పాదాల్లో మాత్రం ఉన్నవి
 చాల శ్లోకాలు -
 "గద్గాను బంధ రసమిత్రిత పర్యస్తూః
 హృద్యా హి వాద్య కలయాకలితేవ గీతిః॥" (బాల-3)
- "తతో హనూమాన్ దశకంఠసీతాం
 సీతాం విచేతుం పథిచారజానామ్॥" (సుందర - 1)
- "ఇతి వివిధ రసాభిః కౌశిక వ్యాహృతాభిః"
 శృతి పథ మధురాభిః పావనీభిః కదాభిః॥ (బాల - 86)
- "వాచాం నిశమ్య భగవాం తస్మతు నారదస్య
 ప్రాచేతసః ప్రవచసాం ప్రథమః కవీహం॥" (బాల - 5)

9. 1, 3 పాదాల్లో ఒక అక్షరం, 2, 4 పాదాల్లో మరో
అక్షరం ప్రాస కూర్చిన శ్లోకమిది-
అనుజ రచిత వర్ణాగర హృద్యాసు మాద్యత్
పరభృత గళచంచ త్పంచమై రంచితాసుః
జనక దుహితృయోగా జ్ఞాన సాకేత సౌఖ్య
శ్చిర మరమిత రామశ్చిత్ర కూట స్థలీమ॥ (అయోధ్య-121)

10. 1, 3 పాదాల్లో కూర్చిన పద్యం -
అపిబదియ మమంత్రే కాలయోగా న్నరేంద్రే
వరయుగ రసనాభ్యాం ప్రాణవాయుం తదీయం!
ఆపనగర మముష్యా వర్తనం యుక్తరూపం
పితృవన వసుమత్యాం క్వాపి వశ్మికవత్యామ్॥ (అయోధ్య-150)

11. 1, 4 పాదాల్లో ప్రాసమున్న పద్యం ఇవి-
తదను శూల మఖండ యదంజసా
శిత శిఖం రఘునాయక సాయకః
నియతమేవ పిరాధ విరోధి నాం
హృదయ శూల మపి త్రిదివౌక సామ్ (ఆరణ్య-7)

12. 2, 3 పాదాల్లో ప్రాసమున్న పద్యం -
ఏనాం పురాణ నగరీ నగరీతి సాలాం
సాలాఖిరామ భుజనిర్జిత యక్షరాజః
హేలాభిభూత జగతాం రజనీ చరాశాం
రాజా చిరాదవతి రావణనామదేయః॥ (కాల - 31)

13. 2, 4 పాదాల్లో ప్రాసకీ పద్యం ఉదాహరణ -
కల్యాణ వాద సుఖితాం సహస్రైవ కాంతాం
కాంతార చార కథయా కలుషీ చకార
అంభోద వాచ ముదితాం విపినే మయూరీం
సంత్రాసయన్నివ ధనుర్ధ్వనినా పుళిందః॥ (అయోధ్య - 70)

14 3, 4 పాదాల్లో ప్రాసమున్న వద్యాలు చాల ఉన్నాయి.

అన్తి ప్రశస్తా జనలోచనా నా

మానంద సందాయిషు కోసలేషు।.

ఆజ్ఞా సమత్సారిత దానవానాం

రాజ్ఞా మయోద్వేతి పురీ రఘూజామ్॥

(బాల. 15)

15. 'క్రౌ' ప్రత్యయంతో కూడిన దుష్ - ర ప్రాస నాల్గు పాదాల్లో కూర్చిన పద్యం ఇది -

హృత్వాదేశ్శిఖరాణి తానిపరితః క్షిప్త్యా హసిత్యాక్రదా

కృత్వా హస్త విఘట్టనం తత ఇతః స్థిత్యా నటిత్వాముహూః।

నీక్త్యా శ్మశ్మసృజా స్రజాంత్ర కృతయా బద్ధాకచాన్ భేదరాన్,

దగ్ధ్యాగ్నేస్సదృశా దృశా నిశిచరా రుంధంతి రంధ్రం దివః॥ (బాల.89)

ఇవి వివిధ రకాల ప్రాసల దిజ్ఞాత్రోదాహరణలే, సూక్ష్మంగా చూస్తే తెలుగు భాషా సౌందర్యా లెన్నో రామాయణ చంపువులో కనిపిస్తాయి. వాక్య రచన, క్రియాపదప్రయోగం మొదలైనవి తెలుగు భాషలోవలె కనపడతాయి.

—నెలవంక, 1993

‘అనుముల’ వారి అపురూప కావ్యం

“నాగకన్య పునరుద్వాహము”

బ్రహ్మశ్రీ అనుముల వెంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి అముద్రిత ప్రబంధాల్లో అపురూపమైంది ‘నాగకన్య పునరుద్వాహము’ 1947 లో ఈ ఏకాశ్వాస ప్రబంధం రాసినట్లు, దీని వెంటనే 1948 జనవరిలో జరిగిన అద్భుత సంఘటనకు స్పందించి రాసుకొన్న “నాగ కుమార నవరత్నములు” వల్ల గుర్తించ పీల్చాతుంది. మహాభారతంలోను, విజయ విలాసంలోను, కందుకూరి వారి రసీకజన మనోరంజనంలోను వర్ణితమైన ‘అర్జున - ఉలూచి’ వివాహ కథ ఈ కావ్యంలో ఇతివృత్తం

శాస్త్రిగారి రచనా వ్యాసంగ కాలంలో ఆంధ్ర దేశంలో శ్రీ పునర్వివాహ ఉద్యమం ముమ్మరంగా సాగుతుండింది. ఆ ఉద్యమానికి ప్రతిస్పందించిన శాస్త్రిగారు పౌరాణిక కథను గ్రహించి సమకాలిక సమస్యను సమర్థించటం ఈ కావ్యంలో గమనిస్తాం అయితే శాస్త్రిగారి పాండిత్యం, ధర్మశాస్త్ర పరిశీలనం, వాటికి తోడు మానవతా హృదయం స్పష్టంగా ఇందులో ప్రతిబింబించింది.

‘ఉలూచి’ విధవ అయిన వృత్తాంతం ప్రసిద్ధ ప్రబంధాల్లో ఎక్కడా సూచనా మాత్రంగానైనా కనపడదు. తానై అర్జునుని కీర్తి, సౌందర్యాలకు ఆకర్షితురాలై అర్జునుణ్ణి తన లోకం లోనికి కొనిపోయినట్లు, అనుభవించి ఇరావతుడనే కుమారుని కని ఆ లోకానికి రాజును చేసుకొన్నట్లు వర్ణింపబడింది. కాని శాస్త్రిగారు తనకు దొరికిన ఆధారాన్ని ప్రబంధం వెనుకనే శ్లోకాలను రాసి పెట్టుకొన్నారు. ఆ ఆధార శ్లోకాలివి—

యందుకు మూలము

- ౧ శ్లో॥ అద్భుతస్యాత్మజ శ్రీమన్ ఇరావాన్మ పీర్యవాన్।
సుతాయాం నాగ రాజస్య జాతః పార్థేన దీమతా॥
౨. ఐరావతేన సాదత్రా హ్యనపత్యా మహాత్మనా।
పత్యోహతే సువర్ణేన కృపణా దీన చేతనా॥
- ౩ భార్గార్థం తాంచ జగ్రాహ పార్థః కామశానుగాం।
ఏవ మేష సముత్పన్నః పరశ్చేతేర్థనాత్మజః॥
౪. స నాగతోకే సంవృద్ధో మూత్రాచ పరి రషితః।
పితృవ్యేణ పరిత్యక్తః పార్థ ద్వేషాద్ధురాత్మనా॥
౫. రూపవాన్ ఐరి సంపన్నో గుణవాన్ సత్య విక్రమః।
ఇంద్రతోకం జగామాశు శ్రుత్వా తత్రాద్భుతం గతమ్॥
౬. సోభిగమ్య మహా బాహుః పితరం సత్య విక్రమం।
అభ్యవదయత హృగ్రే నియమేన కృతాంజలిః॥
౭. న్యవేదయత చాత్మానయద్భుతస్య మహాత్మనః।
ఇరావానస్మి భద్రంతే పుత్రశ్చాహం తవ వ్రభో॥
౮. మాతుః సమాగమోయస్తు తత్సర్వం వ్రత్య వేదయత్।
తచ్చ సర్వం యథా వృత్తం అను సస్మార పాండవః॥
౯. పరశ్వస్య సుతం చాపి సోత్మనః సదృశం గుణైః।
ప్రీతి మానభవత్పార్థో దేవరాజ నివేశనే॥

(ఇతి భీష్మ పర్వాంతర్గత భీష్మ పథ వర్ణణి
ఏక నవతిత మాధ్యాయే సప్తమ శ్లోకాది—)

దీన్ని ఆదారంగా తీసుకొని శ్రీ పునర్వివాహ సమస్యకు చక్కని పరిష్కారం కావ్యం ద్వారా చూపదలచుకొన్నారు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. కాని ఇదే ఘట్టాన్ని రాస్తూ తిక్కనగారు ఇరావతుడు కౌరవ సేన నడ్డుకొన్నపుడు కాని, అలంబుసుడు అనే రాక్షసుడు ఇరావతుని చంపగా భీముని వల్ల విన్న అర్జునుడు దుఃఖింపేటప్పుడు కాని అతని జన్మ వృత్తాన్ని ఉలూచి విధవా వృత్తాన్ని వివరించలేదు. కారణం వ్యాసుని కాలానికి, తిక్కన కాలానికి మధ్య వచ్చిన స్మృతి గ్రంథాలు, ఆచార వ్యవహారాల మార్పు కావచ్చు.

ఇరావతుని గూర్చి తిక్కనగారి పద్యాలివి—

వెక్కన మాడుచు గురువతి

రక్కసుతో ననియె నియురగ దౌహిత్ర

దొక్కడ మననైన్యంబు

ల్సక్కడఁచుచు నున్నవాడలంబున కంటే.

(భీష్మ. 3 ఆ. 99)

జననీ వంశంబునగల

యనుపమ మాయానుభావ మాతృదలచి శే

మని చందం బగు రూపం

బున చేర్చి యచేక నాగ పుంజముతోడన్.

(భీష్మ. 3 ఆ. 104)

అపుడు సేరిభీముఁ డతనికి భుజగేంద్ర

కన్యకాసుతుండు గలసఁబడుట

సల్లఁజెప్పటయును నడలి యెచ్చట నని

యడిగి యతఁడు సూప నచటికిరిగి

(భీష్మ, 3 ఆ. 154)

దనుజ ఖండితుండయి పడియున్న యయ్యిరావంతు

శరీరంబు గనుంగొని యాధనంజయుండు

(భీష్మ, 3 ఆ. 155)

ఈ ఘట్టాన్ని చూచిన సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు, విజయ విలాసాది ప్రబంధాలు ఛండివి తన కాలానికి అవసరమైన సంస్కరణవాదానికి వ్యాస

భారత శ్లోకాలే గ్రహించినారు. 183 పద్యాలలో ఏకాశ్వాస ప్రబంధంగా తీర్చి
టానికి అనువైన విధంగా కథను మలచుకొన్నారు. ఈ ప్రబంధాన్ని హరిహర
స్వామికే వినిపించారు. వారి కథ ఈ విధంగా రూపుదిద్దుకొన్నది.

నాగవట్నాన్ని ఐరావతుడనే సర్పరాజు పాలిస్తున్నాడు. కౌరవ్యుడు
అనే కొడుకు, ఉలూచి అనే మనుమరాలు ఉన్నారు. తక్షకుని కుమారులు
అశ్వసేనుడు, శ్రుతసేనుడు అనే వాళ్ళలో శ్రుతసేనునికి ఉలూచిని చిన్నపుడే
ఇచ్చి పెళ్ళి చేశాడు. అతడు ఖండవము, కురుక్షేత్రం పాలకుడు. శ్రుత
సేనుడు మహాద్యుమ్న తీర్థంలో మహాదేవుని గూర్చి తపస్సు చేస్తుండగా
వై నలేయుడు అతన్ని సంహరించాడు. అశ్వసేనుడి ఆగడం భరించలేక
ఉలూచి తండ్రి వంచ చేరుకొన్నది.

కొంతకాలానికి అర్జునుడు తీర్థయాత్రలు చేస్తూ గంగాతీరానికి రాగా
తండ్రి పంపున కౌరవ్యుడు అర్జునుని దగ్గరకు వచ్చి యదువంశ ఆర్యకుని
సంబంధంతో తాను వేలువిడచిన మేనమామ నవుతాననీ, ఐరావతుడు నిన్ను
చూడటానికి అహ్వనిస్తున్నాడనీ వివరిస్తాడు. అర్జునుడు తాతగారిని చూడాలని
నాగవట్నం వెళతాడు. అక్కడి పౌరులు అర్జునుని చూచి—

ఇతడుకా పాండు భూపతి మున్నుచేసిన

ప్రకట తపో విభూతికి ఫలంబు

ఇతడకా గొంతి యద్భుత మంత్ర శక్తిచే

నవనికిఁ దేబడ్డ యాదిమర్రి

యితఁడకా ద్రువద రాట్సుతకుఁ దొల్లించినో

మల పంట యగుచు రాజిలు మగండు

ఇతఁడకా విశ్వవిద్యాధిపతికి ననుగ

లంపుఁజెలికాడు శ్రీవత్సలాంధనునకు

భళిరె! యీ దివ్యలేజ మీ ప్రాభవంబు

వాసవున కొక్కనికిఁదక్క వసుధ గలదె.

అని కొనియాడినారు. ఐరావతు డాతని కౌగిట చేర్చుకొని పోరాని చుట్టమని
సంతోషించినాడు. ఉలూచిని చూపి ఆమె వృత్తాంతం అర్జునునికి వినిపించినాడు.

అశ్వసేనుడు తనపై కత్తికట్టినట్లు చెప్పి—

ఇట్టి యిడుములకు హేతువు
కట్టడియగు నశ్వసేను కావరమది నీ
యట్టి భువనైక వీరుని
చుట్టరికమువలనఁగాని సురుగద యెందున్ (ప. 44)
అని అర్థించినాడు. ఉలూచిని చూచిన అర్జునుడు....

అన్నగు మోమును నాక్రా
గన్నులు నమ్మద మరాళ గమనమునమ్మై
క్రొన్ని గదనమదిఁ జాయమి
కిన్నగి పన్నగిఁదలంచి క్రిడి మనమునన్ (ప. 47)

ఐరావతు మాటలు దగ
నారసి యారసిఁకుఁడట్లు లాఁడుట దనక
న్నారీ రత్నము గారవ
మారఁగ నీఁగోరియో యటంచుఁ దలఁచుచున్ (ప. 51)

తనలో—ఒక్కసారి యొకని కిచ్చిన కన్యఁడా
రీరువెండి, యొక్కసారి యిత్తు
మన్నమాట దిరుగ రట్లొక్కసారి పా
ల్గొన్న దానికాసగొనరు బుదులు (ప. 53)

అంతేకాక—పృథునిభార్యయంద్రు పృథివి, దొల్తొలుతనె
వ్వఁడు దున్నెఁబొలము వాని దంద్రు,
మొదలనెవని తూపు మొనదాకె నతనిద
యంద్రు మృగముఁ జెలియునట్ల పతికి (ప. 56)
అని యారకున్నాడు. ఉలూచియు మన్మథవళయై.

చెలిక తైతో—పుట్టినప్పటినుండియుఁ బుత్రి నన్యు
 ధనమ కానేల చూతురో తల్లిదండ్రు
 లింతలోపల మునిగెడి దేమి తమకఁ
 బెండ్లియని తీవరింతు రాజేంద్రసుతకు (61)
 అని బాల్యవివాహాన్ని నిరసించింది.

ఒకని కొరులీయనేల తన్నువిడ తాన
 వలచి వలపించికొని పొందవలఁతి గాదె
 నీయమ బంధంబు లవలఁ బన్నికొనరాదె
 తనకువానిఁ దగినంత దనుక కొన్ని (ప. 70)

ప్రాణులన్నింటి కొక్క సూత్రంబకాక
 మనుజులకు నొండు సూత్రమే ఘనుఁడు వ్రాసె
 నందు మగవానికొక సూత్రమాడుదాని
 కొక్క సూత్రమునదై యెట్లోర్వవచ్చు (ప. 73)

అతివలకు కామం అష్టగుణమన్నవాళ్ళే నవ యవ్వనంలో పతిపోతే
 సన్యాసంలోకి త్రోసినారు శ్రీని. కొందఱుచితఙ్గాలు అపదంలో ఈ ధర్మము
 చెల్లదని, తాను కోరిన వానిని పొందని శ్రీ కన్యయే పొమ్మన్నారు. (78) అని
 చెప్పి—

ఏనెదుటఁబోయి నిలుతున
 యేనిన్ హరుఁడైనఁదెరలు నిన్నరుఁడేలా?
 కాసీ చూతము పటుతర
 సూన శరగ్లాని నిచట స్రుక్కఁగనేలా! (82)

అని నిశ్చయించుకొని అర్జును డేమి చేయుచున్నాడో తెలుసుకొని
 రమ్మని చెలిక తై నంపినది. కాని అప్పటికే భుజంగవతి ఆజ్ఞగొని వెళ్ళినట్లు
 తెలిసి తపించినది. ఆరాత్రి అభిసారికావేషముతో అర్జునుని పటకుటీరమునకేగి
 చూచినది. అప్పటికే ఐరావతుడు రాయబారిగ పంపిన బ్రాహ్మణుడు

‘ఉలూచి’ని వివాహమాడుమని కోరెను. ఒక్కకూతురు, దాని సంతానమే రాజ్యమేల కోరుచున్నాడని పలికెను. అర్జునుడు విధవావిహమగునని, అందులో తను తలదూర్చుకాల ననెను. ద్విజుడు అనేక ధర్మశాస్త్రమతాల్లోని ‘విధవ’ లక్షణాలు వివరించి చివరకు—

తలిఁదండ్రులు గురువులునా
గలవారి పనేమి? తనదు కామమ తన్నీఁ
గలయది గావునఁజెలితన
వలచిన పురుషపరుఁబొందవచ్చుంజుమ్మి (127)

అని చెప్పినాడు. అర్జునుడు ‘తది సిద్ధాంతము దైవ ప్రబోధితము నాకిచ్చోన్’ (131) అని ఊరకున్నాడు. బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళిన తర్వాత వారి మాటలు విన్నందువల్ల, అర్జునుని పరాధీన మనస్కతను జూచి ఉలూచి మెఱుపు మెరసినట్లు ఆతని ఎదుటకు వచ్చి తన మాయాప్రభావంతో అర్జునుని తన అంతఃపురంలోనికి చేర్చింది. అక్కడ ఉలూచిని చూచిన అర్జునుడు—

ఎవ్వతపీపు పంకజదళేక్షణ! యీ క్షణదాంతరంబునం
బువ్వును బోలె నన్నుఁబొరిపుచ్చి వెసంగొని తెచ్చితిట్లు న
న్నెవ్వనిగాఁదలచి భ్రమియించితొకో యెఱుంగంగరాదునీ
మవ్వపుమేను జవ్వనము మాకనుమానము సేసెడుంగడున్ (144)

అనగా ఉలూచి నీ కీర్తిప్రతిష్ఠలు చిన్నప్పటినుండి విని నిన్ను వల గొన్నాను అన్నది. అర్జునుడు అభ్యంతరము చెప్పగా ఉలూచి—

తెలియఁజాలనినాఁ డదేమయినదో దేవాభ! యేమైనఁబె
ద్దల దోసంబది నాకదేల యటుపై ద్వద్ధర్శనంబుంద్వదు
జ్జ్వల తేజస్మరణంబుఁ ద్వచ్చరణ సేవాతత్పరత్వంబునా
గల దోషత్రితయంబు దక్కగ నెఱుంగంజువ్వె యేదోషమున్ (154)

అన్నది. అంతేగాక కురువంశంలోని పుట్టుమట్టులన్నీ పేర్కొని—

ఎంతటివారికైనా దమయెగ్గులు గుమ్మడికాయలంతలా
 వంతలు గావ యొడ్ల వినుమంతలు గుమ్మడికాయలంతకా
 నింతననేల ద్రావడికి నేమగువారలొ మీరు బావల
 త్యంతము దండ్రులట్ట సుతులట్ట కదా! మఱదుల్ జగంబునన్ (156)

అని ఇంచుకమీరి వల్కినాను, మీ కరుణకు పాత్రురాలని పాదములపై
 వ్రాలినది - (159) అర్జునుడు—

ఆ నిపుణత కవశుండై
 మానవపతి ప్రీతివేచి మరులేచి సరో
 జాననడాని యనంగ
 గ్లాని యడంగంగఁ గ్రుచ్చి కౌగిటఁ చేర్చెన్ (162)

ఈ విధంగా ఈ కథ సుఖాంతమైంది. ఆ తర్వాత గర్భవతియై
 ఇరావతుని కనటం, అతడే నాగవట్నానికి రాజవటం వర్ణితమైంది.

ఈ పౌరాణిక కథ ద్వారా బాల్యవివాహ నిరసనం, వితంతు వివాహ
 సమర్థనం, వివాహ వయో నిర్ణయం, స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం మొదలైన కవి కాలం
 నాటి సమస్యలకు పరిష్కారమై ఈ 'నాగకన్య పునరుద్వాహము' అపూర్వంగా
 ఉన్నది. సహృదయులు చదివి ఆనందించటానికి త్వరలోనే ముద్రిత
 మవుతుందని ఆశిద్దాం.

డా॥ తె. వి. సుందరాచార్యులు

M. A, Ph. D.

గుమ్మడిదల, మెదక్-జిల్లా

- జననం : ఏప్రిల్ 4, 1937
- ఉద్యోగం : ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ప్రాచ్య కళాశాల
ఉపన్యాసకులు
- అభిరుచి : సంస్కృతాంధ్రాల్లో శాస్త్ర-సాహిత్యాల అధ్యయనం,
ఆధ్యాపనం, రచన.
ఎం. ఫిల్, పి హెచ్. డి. విద్యార్థులకు మార్గదర్శకత్వం.
- రచనలు : అచ్చతెలుగు కృతులు-వరిశీలనం
అచ్చతెలుగు రామాయణంలో బాషా విశేషాలు
తెలుగు రచన
విభిన్న విషయాలపై వివిధ వత్రికల్లో-
ఆకాశవాణిలో వ్యాస-ప్రసంగాలు